

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Tema politik och ekonomi i Norden 2018:
 - Guy Lindström
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Maggie Strömberg
- Bilethoggaren Nils Aas
- NordGen förvaltar Nordens gröna arv
- Intervju med fotograf Per Bak Jensen
- Claes Wiklund till minne

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2019 • Häfte 2

NORDISK TIDSKRIFT 2/2019

INNEHÅLL

Artiklar

Tema politik och ekonomi i Norden 2018:

Regeringsbildningar och -ombildningar i Norge och Sverige 2018.

<i>Guy Lindström</i>	123
Gik alle konger frem på rad. Dansk politik 2018. <i>Arne Hardis</i>	129
Trøgt for Sipilä trots god ekonomi. Finland år 2018. <i>Jan-Anders Ekström</i>	137
Politik och ekonomi på Island 2018. <i>Arna Schram</i>	145
For første gang siden 1985: Borgerlig flertallsregjering. Politikk og økonomi i Norge 2018. <i>Harald Stanghelle</i>	153
De långa förhandlingarnas år. Svensk politik 2018. <i>Maggie Strömberg</i>	163
Nils Aas – Frå strek og minimalisme til det storfelte og monumentale. <i>Arild Bye</i> ..	175
Växtkraft. NordGen förvaltar Nordens gröna arv. <i>Lena Wiklund</i>	183

NT-Intervjun

Der går en engel gennem verden. Samtale med fotograf Per Bak Jensen.

<i>Lisbeth Bonde</i>	191
----------------------------	-----

* * *

För egen räkning

Nordisk samvirke kan være så mangt. *Hans H. Skei*.

Krönika om nordiskt samarbete

Ett förändrat politiskt landskap i Norden. *Anders Ljunggren*

* * *

Letterstedtska föreningen

Hängiven nordist. Claes Wiklund 1942-2019. <i>Björn von Sydow</i>	205
I Nordens tjänst. Minnesord om Claes Wiklund. <i>Lars-Åke Engblom</i>	207
Med pennan för Norden. Ord om Claes Wiklund. <i>Bengt Sundelius</i>	209
Nordist i ord och handling. Claes Wiklund till minne. <i>Guy Lindström</i>	211
Det kommer ikke mange som ham. Hovedredaktøren Claes Wiklund. <i>Guy Lindström, Snjólaug Ólafsdóttir, Hans H. Skei, Henrik Wivel</i>	212
Ettertankens øyeblikk. <i>Hans H. Skei</i>	215

* * *

Bokessä

Nynorsk litteraturhistorie – eit problematisk praktverk. *Hans H. Skei*

Kring böcker och människor

Nordiskt operativt försvarssamarbete. <i>Jan-Erik Enestam</i>	225
Omringat land. <i>Mats Bergquist</i>	227
Manden af pergament. Per Kirkeby biograferet. <i>Henrik Wivel</i>	230
Donners sista strid är en rännil av ord. <i>Anja Kuusisto</i>	233
Rubbad balans i politikbevakningen. <i>Lars-Åke Engblom</i>	235
M-ledaren Kinberg Batras uppgång och fall 2015-2017. <i>Claes Wiklund</i>	237

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. *Lena Wiklund*

Sammanfattning

Tiivistelmä.

GUY LINDSTRÖM

REGERINGSBILDNINGAR OCH -OMBILDNINGAR I NORGE OCH SVERIGE 2018

Inledning

Val och kommande val, samt regeringsbildningar och -ombildningar har varit de dominerande händelserna i politiken i Norden 2018.

I presidentvalet i Finland i början av året blev Sauli Niinistö återvald för en andra sexårsperiod med över 62 procent av rösterna redan i den första valomgången. Senare på sommaren stod han värd för ett toppmöte i Helsingfors mellan Donald Trump och Vladimir Putin. Niinistö har haft ett starkt stöd för sitt arbete bland medborgarna, och populariteten har hållit i sig, trots att det också har förekommit en del kritik i medierna och i bokform, mot att presidenten har tagit sig för stor makt.

I slutet av maj hölls det kommunalval på Island. Det största intresset i valet riktades mot huvudstaden och de politiska styrkeförhållandena där. I Reykjavík deltog sexton listor i valet. Från åtta av dem invaldes ledamöter i kommunfullmäktige, som också utvidgades från 15 till 23 platser. Till borgmästare för en andra period valdes Dagur B. Eggertsson från Samfylkingin.

I Sverige gick rekordmånga väljare till vallokalen när val hölls i början av september till riksdag, landsting och kommuner. När rösterna i riksdagsvalet hade räknats hade de rödgröna 144 mandat och Alliansen hade 143. Detta var upptakten till långa och segslitna regeringsförhandlingar. Det skulle gå ända till början av januari innan en ny regering under ledning av Stefan Löfven var klar.

I Norge präglades året också av diskussioner om möjligheterna att bilda en borgerlig majoritetsregering. I Danmark har statsminister Lars Løkke Rasmussen utlyst val till folketinget den 5 juni 2019.

Skribenterna och tecknarna

Samma erfarna och kunniga grupp av skribenter står som tidigare också i år för de politiska översikterna som här sammanfattas. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin adertonde danska översikt i följd. Jan-Anders Ekström skriver sin tjugofjärde finländska översikt. Arna Schram producerar i år sin sextonde isländska politiska redogörelse. Lika många översikter har Harald Stanghelle gjort från Norge. Den svenska översikten har nu för tredje gången skrivits av Maggie Strömberg som är politisk reporter på *Sveriges Radio*.

Vi har också i år haft förmånen att samarbeta med samma rutinerade tecknare som förut. Jens Hage syns i *Berlingskes* spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar på *Hufvudstadsbladets* ledarsida. Halldór Baldursson tecknar i *Frettablaðið* och Inge Grødum i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki som står för karikatyrerna från Sverige är frilansteknare. Vill man ha en snabb översikt över de mest spännande och mest minnesvärda händelserna under det politiska året är det bara att ta en titt på bilderna.

Lång regeringsbildning i Sverige

Inför riksdagsvalet i Sverige hade Alliansen ett dåligt utgångsläge. Moderatledaren Ulf Kristersson gjorde tappra försök men måste gå till val utan att det fanns en gemensam syn på regeringsfrågan inom Alliansen. Stefan Löfven hade för sin del inget intresse av att som ledare för det största partiet acceptera en uppgörelse som skulle innebära socialdemokratiskt stöd för en Alliansregering. Samtidigt stod det i ett tidigt skede klart att centerledaren Annie Lööf hade nyckeln till regeringsbildningen. Centerpartiet kunde med sina 31 mandat avgöra om Stefan Löfven eller Ulf Kristersson skulle accepteras som statsminister av riksdagen. Olika syn på hur man skulle förhålla sig till Sverigedemokraterna, tredje största parti med 62 platser, kom sedan att bli den faktor som allra mest ledde till att förhandlingarna drog ut på tiden. Centerpartiet och Liberalerna ville ha ett blocköverskridande samarbete för att begränsa Sverigedemokraternas inflytande, medan Moderaterna och Kristdemokraterna kunde tänka sig en borgerlig regering, även om Sverigedemokraterna blev tungan på vågen.

Under höstens gång började Alliansen upplösas. I slutet av november meddelade centerledaren att hon kunde stödja Löfven som statsminister om han gick med på politiska reformer som var viktiga för Centern. Efter några ytterligare turer inleddes sedan förhandlingar mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna, men också de drog ut på tiden. För att sätta ytterligare press på förhandlingarna bestämde riksdagens talman inför julhelgen att omröstningar om statsministerposten skulle hållas i tät följd och att extraval skulle hållas i april om också en fjärde statsministeromröstning blev resultatlös. Den 10 januari 2019 meddelade Annie Lööf slutligen att förhandlingarna hade lett till ett nytt samarbete som innebar att Centerpartiet kunde stödja en socialdemokratisk statsminister. Därmed fick Sverige en regering bestående av Socialdemokraterna och Miljöpartiet de gröna. Regeringen samarbetar om budgeten och politikens inriktning på flera områden med Centerpartiet och Liberalerna.

Regeringsombildning i Norge och nya konstellationer i Danmark

Efter intensiva diskussioner under början av hösten inom Kristelig Folkeparti beslöt partiet på sitt landsmöte med mycket knapp majoritet att inleda förhandlingar med statsminister Erna Solberg om att medverka i hennes borgerliga regering. Förhandlingarna med de tre regeringspartierna Høyre, Fremskrittspartiet och Venstre inleddes i snabb ordning och resulterade i januari 2019 i att regeringen utvidgades med Kristelig Folkeparti som fick tre platser. Norge fick därmed för första gången sedan 1985 en borgerlig majoritetsregering. Uppgörelsen har också skapat en ny politisk situation. En borgerlig majoritetsregering kommer nu antagligen att vara ett av alternativen i stortingsvalet 2021.

I dansk politik kom det också fram nya och överraskande signaler, efterhand som det kommande folketingsvalet sommaren 2019 börjat göra sig påmint. Redan i juni, ett år före valet, meddelade Socialdemokraternas ledare Mette Frederiksen att Socialdemokraterna vill avbryta sitt samarbete med Det Radikale Venstre, och bilda en socialdemokratisk minoritetsregering. De två partierna har nästan utan undantag samarbetat i årtionden. Genom den här manövern vill Socialdemokraterna säkra en grönare och mera rättvis välfärdspolitik och samtidigt minska det socialliberala mittenpartiets inflytande på Socialdemokraternas strängare invandringspolitik. Samtidigt går debatten om Socialdemokraternas invandringspolitik het. Partiet säger att man vill bevara den interna sammanhållningen i Danmark och det danska välfärdssamhället medan kritikerna påstår att partiet bryter med klassisk socialdemokratisk politik.

Ekonomi och reformer

I Finland fortsatte den goda ekonomiska utvecklingen under 2018, även om en avmattning kunde märkas mot slutet av året. I takt med den positiva ekonomiska utvecklingen ökade också sysselsättningsgraden till 72,5 procent. Den ligger dock fortfarande klart under den allmänna nivån i Norden. Utvecklingen ledde i varje fall till att man för första gången på tio år kunde minska statskulden, med nästan en miljard euro. Regeringen Sipilä vill gärna ta åt sig äran för utvecklingen, men kunde inte omsätta den i valseger, när riksdagsvalet hölls i april 2019. Under året lyckades regeringen inte heller ro den stora social- och hälsovårdsreformen i hamn. Konflikter inom regeringen ledde till slut till regeringens avgång några veckor före riksdagsvalet. Centern drev hårt sitt krav på att reformen skulle vara baserad på en regionförvaltning med 18 landskap. Samlingspartiet förutsatte för sin del att medborgarna skulle få större valfrihet mellan den privata och den offentliga sjuk- och hälsovården.

I Finland hade den borgerliga regeringen också genomgående konflikter med fackföreningsrörelsen. Detta gällde särskilt regeringens försök att ändra reglerna om uppsägningsskydd för att göra det lättare än hittills för småföretag att anställa och säga upp personal. I Sverige fick den nya regeringen som ett resultat av den uppgörelse som ingicks över blockgränsen acceptera en utveckling i den riktningen.

Också på Island ökade spänningarna på arbetsmarknaden. Från facket kritiserade man särskilt samordningen mellan olika typer av sociala bidrag och löneökningar för låglönebranscher. Överenskomna löneförhöjningar har inte alltid lett till högre realinkomster, genom att bidragen i stället har minskat. Rapporter om stora löneförhöjningar för politiker och företagsledare bidrog ytterligare till negativa reaktioner. Dessutom har fastighetspriserna ökat och bristen på billiga hyresbostäder är stor, särskilt i Reykjavíkområdet. Höga boendekostnader i huvudstadsregionerna ser ut att vara ett allmänt problem runt om i Norden. Utvecklingen sätter sina spår på arbetsmarknaden, särskilt inom servicebranschen. De egentliga avtalsförhandlingarna inleddes på Island i slutet av 2018.

Trots svaga oljepriser har den ekonomiska utvecklingen i Norge fortsatt varit god och sysselsättningsgraden har ökat. Under året skapades 55 000 nya arbetsplatser, tre fjärdedelar av dem inom den privata sektorn. Ett visst bekymmer för ekonomin utgör de stora bostadslånen som många norska familjer har. Också i Sverige har man diskuterat riskerna med de stora bostadslånen, och i Finland har man stramat åt villkoren som redan tidigare har varit klart strängare än t. ex. i Sverige.

I Danmark kom behandlingen av statsbudgeten att kopplas till skärpningar av reglerna för flyktingar och deras integration. I Sverige drev den borgerliga majoriteten, medan förhandlingar om den nya regeringen ännu pågick, igenom sitt förslag till budget för 2019. Hur den ekonomiska politiken nu utformas efter den blocköverskridande regeringslösningen får vi se under innevarande år.

Skandalernas år

Flera av de nordiska länderna fick uppleva politiska skandaler av varierande slag, mer eller mindre bisarra. Många av dem var kopplade till den nya teknologin och de sociala medierna, som gör att inga platser eller händelser mera kan förväntas vara helt privata. I Norge ledde olika skandaler till att ministrar fick avgå, och också till att tidningen *Verdens Gang* fick gå ut och meddela att man missbrukat sin ställning. På Island ledde bland annat bardiskussioner till att alltingsledamöter fick ta paus från politiken och senare också till partibytten. Alltingsledamöternas reseersättningar satte också fart på debatten. En glad kväll i Stockholm, i tillägg till andra problem, ledde till att de gröna i Finland måste byta partiledare.

Ledarbyten

När Touko Aalto på hösten avgick som ledare för Gröna förbundet i Finland återstod bara en kort tid till riksdagsvalet i april. Partiet valde därför partiveteranen Pekka Haavisto till ordförande för en kort period över riksdagsvalet. Haavisto var också ledare för de gröna åren 1993-95. Den allmänt respekterade och uppskattade Haavisto har klarat sig bra i de två senaste presidentvalen, och ledde också de gröna till ett bra resultat i riksdagsvalet 2019.

På Kristeligt Folkepartis landsmöte i Norge i början av november avgick partiledaren Knut Arild Hareide som hade förespråkade ett samarbete med Arbeiderpartiet. Efter ett tillfälligt arrangemang valdes sedan Kjell Ingolf Ropstad till ny partiledare. Ropstad är nu barn- och familjeminister i den borgerliga majoritetsregeringen som förhandlades fram efter att Kristelig Folkeparti hade gjort sitt linjeval.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådet höll sin 70:e session i Oslo i månadsskiftet oktober-november. Rådet ordnade också en särskild temasession i Akureyri i april med fokus på havsfrågor. President i Nordiska rådet under 2018 var Michael Tetzschner från Norge. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster och gruppen nordisk frihet. Nordiska rådets direktör är Britt Bohlin från Sverige.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Sverige. Ordförandeskapsprogrammet hade titeln "Ett inkluderande, innovativt och tryggt Norden". Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare har varit Dagfinn Høybråten från Norge.

ARNE HARDIS

GIK ALLE KONGER FREM PÅ RAD

Dansk politik 2018

Dansk politik var i 2018 præget af tiltagende sammenbrud i både rød og blå blok. Men også af overenskomstopgøret i den offentlige sektor, af den omfattende bankskandale og af en lille ø i en mindre bugt ud for det sydøstligste Sjælland.

Arne Hardis er politisk redaktør ved *Weekendavisen*.

Den socialdemokratiske formand, Mette Frederiksen, valgte grundlovsdagen 5. juni til at bekendtgøre en politisk ambition af betydelig rækkevidde: Hun har opgivet Det Radikale Venstre, orker ikke sidde i regering med dem. Vinder hun folketingsvalget i 2019, satser Frederiksen på at danne en socialdemokratisk mindretalsregering.

Sådan plejer socialdemokrater ikke tænke. De plejer at følge det diktum, at det ganske vist er besværligt at regere sammen med, men umuligt uden De Radikale. Ifølge Frederiksen er det nu blevet omvendt: Måske er det besværligt uden, men umuligt med.

Op gennem det 20. århundrede var det lille socialliberale midterparti og det store Socialdemokrati hyppigt allierede – enten i et regeringssamarbejde eller i et parlamentarisk samarbejde. Senest så man det under Helle Thorning-Schmidts regering fra 2011 til 2015. Undtagelserne har i efterkrigstiden været to: Først en regering med De Radikale, Konservative og det liberale parti Venstre fra 1968 til 1971 – den regering udviklede sig til en politisk katastrofe for det borgerlige Danmark. Dernæst et mere succesrigt samarbejde fra 1982 til 1993, mens den konservative Poul Schlüter var statsminister.

Denne samlede historie med De Radikales skiftende, men altid indflydelsesøgende position har givet anledning til et andet bonmot i dansk politik: Enten sidder De Radikale i regering, eller også regerer de.

Det var det, Frederiksen gjorde op med grundlovsdag 2018: Hun bekendtgjorde, at Socialdemokratiet går til valg på at danne en socialdemokratisk etpartiregering. “Det gør vi, fordi vi vil to ting. På samme tid. Vi vil sikre ro om udlændingepolitikken. Og samtidig finde flertal for en grønnere og mere retfærdig velfærdsregering”.

Det er den udlændingepolitiske forsikring, der her er den afgørende: Socialdemokratiet frygter at tabe et valg, hvis vælgerne kan bringes til at tro, at de Radikales liberale udlændingepolitik vinder indpas i en ny regering.

Selv har Socialdemokratiet flyttet sig markant i udlændingepolitikken de seneste år. Strammet den med henvisning til Danmarks sammenhængskraft og muligheden for at opretholde velfærdssamfundet. Har partiet brudt med klassisk socialdemokratisk politik eller fundet hjem? Det diskuterer man heftigt i Danmark.

Røde skænderier

Skilsmissen mellem Socialdemokratiet og De Radikale udløste et sandt kaos på oppositionens røde banehalvdel.

Den radikale leder, Morten Østergaard, bekendtgjorde, at han vil arbejde for at holde Dansk Folkeparti uden for bestemmende indflydelse. Han vil også insistere på en skriftlig aftale med Socialdemokratiet om det politiske indhold, ifald han skal pege på Mette Frederiksen som statsminister. Den taktiske bestræbelse er nem nok at få øje på: Østergaard vil samle de stadig mange vælgere, som er ubekvemme ved Dansk Folkepartis markante indflydelse i dansk politik. Det kan formentlig sikre Østergaard mandatfremgang og dermed gøre ham immun for internt mytteri, men nogen sikker vej til radikale indflydelse er det næppe.

Hos Alternativet viste partileder Uffe Elbæk, at man skal tage hans unge partis navn alvorligt: Han vil slet ikke pege på Mette Frederiksen, for han vil selv være statsminister. Uffe Elbæks ambition er en ambitiøs grøn omstilling og et mere diffust opgør med gammelparterne.

Dette synspunkt synes at have opnået en fast stok af sympatisører, siden partiet kom i Folketinget i 2015. Alternativet var i efteråret 2018 gennem en del mindre og større skandaler. En borgmester måtte gå efter at have løjet i

Mette Frederiksen og Lars Løkke Rasmussen (til højre) vil begge være statsminister. Fuglen i midten forestiller Uffe Elbæk, og han vil også have posten. Tegning: Jens Hage.

sit CV og vist en alternativ, men ikke resursebesparende smag i indretningen af sit borgmesterkontor. Og flere ledende politikere fra Alternativet viste sig ikke at leve personligt op til partiets modstand mod flyvning og anden klimabelastning. Det påvirkede ikke vælgeropbakningen synderligt, og ej heller den faste stok: Alternativet har ligget på 3-5 procent af stemmerne i de løbende meningsmålinger. Denne del af vælgerkorpset har det formentlig også fint med, at Elbæk proklamerer sit statsministerkandidatur, selv om det ingen sandsynlighed har for sig.

Hermed var festlighederne på den atomiserede røde fløj ikke slut. Enhedslisten, Folketingets mest socialistiske parti, bekendtgjorde, at man under de rette forudsætninger vil stille med den unge politiske ordfører, Pernille Skipper, som sit bud på ny statsminister.

Med alle disse tronprætendenter i oppositionen kunne salmekyndige danskere med fordel recitere Brorsons gamle salme, "Op al den ting, som Gud har gjort", hvori optræder strofen "Gik alle konger frem på rad, i deres magt og vælde, de mægted ej det mindste blad at sætte på en nælde." Den slags kan som bekendt kun Gud. I verdslig oversættelse: Mange mulige røde konger byder sig til for den vælger, som gerne ser statsminister Lars Løkke Rasmussen udskiftet, kun Frederiksen har i realiteternes verden en chance for at virkeliggøre sin ambition.

Hendes chance bliver næppe større af Uffe Elbæks og Pernille Skippers erklærede ambitioner om at erobre Statsministeriet fra hende. Men måske kan en håndfuld af verdens flygtninge og migranter få gavn af det politiske spil på Christiansborg.

Frederiksens modvillige parlamentariske grundlag har det til fælles, at man ønsker udlændingepolitikken noget lempet. Det kan være bedre økonomiske forhold, modtagelse af et mindre antal kvoteflygtninge eller bedre forhold for børn af afviste asylsøgere, som ikke kan hjemsendes. Frederiksen fører kampagne på den påstand, at hun vil være børnenes statsminister, men har haft held til at udskyde en stillingtagen til kravene.

Blå skærmydsler

Den ivrige positionering, som på en gang varsler folketingsvalgets snarlige komme og blokkens tiltagende indre opløsningstendenser, var ikke forbeholdt Mette Frederiksens politiske støtter/konkurrenter. Også Folketingets blå side demonstrerede gennem 2018 tiltagende tæring og uro. Ganske vist præsterede man i god ro og orden at vedtage en blå finanslov – den skal der vendes tilbage til nedenfor – men om nogen samdrægtig regeringsblok er der ikke tale:

Dansk Folkeparti, regeringens dominerende og mandatstærke støtteparti, har som ambition at komme i regering efter valget og har derfor bekendtgjort, at regeringspartiet Liberal Alliance må ud af vagten. Det er ikke

udlændingepolitikken, der skiller de to parter. Liberal Alliance er, som navnet indikerer, liberalt og har skattelettelse som det politiske livs salt, mens Dansk Folkeparti har en social profil, som hyppigt ikke kan skelnes fra Socialdemokratiets.

Samtidig er der en vis sandsynlighed for, at partiet Nye Borgerlige kommer i Folketinget. Partileder Pernille Vermund har bekendtgjort at ville støtte Løkke Rasmussen som statsminister, men kun hvis han leverer en politik, som menes at tvinge Danmark til at bryde med internationale konventioner. Nye Borgerlige er for en meget stram udlændingepolitik, mod EU og for skattelettelse.

Endelig har den borgerlige vælger på det seneste fået en gammel kending i nye klæder at stemme på. Erhvervsmanden, den tidligere Venstrepolitiker Klaus Riskær Pedersen har fået godkendt sit parti af samme navn. Pedersen har afsonet mange års fængsel for bedrageri, underslæb og skyldnersvig i forbindelse med sit virke som erhvervsmand. Nu tilbyder han et parti, som erklærer at være en form for rød konservatisme: økologisk omlægning af landbruget, udfasning af benzin- og oliedrevne biler, en totalomlægning af skattesystemet og i øvrigt en "hovedrengøring i dansk politik", idet "Folketinget har udviklet sig til en karrierekanon for unge akademikere, der ønsker at gøre politik til deres levebrød", som det formuleres. Lyder det sidste lidt, som om Pedersen-partiet har familieskab med Donald Trump eller tilbage i 1970erne den hjemlige Mogens Glistrup? Pedersen har tidligere forsøgt at gøre sine hoser grønne hos Alternativet.

Klaus Riskær Pedersen – nyeste mand i den blå blok. I båden blokkens øvrige partiledere anført af skipper Lars Løkke Rasmussen med kaptajnskasketten. Tegning: Jens Hage.

Øen i bugten

Finansloven for 2019 blev som anført vedtaget uden indre ballade i blå blok – i modsætning til året før, hvor Løkke-regeringen mislykkedes med at kombinere Liberal Alliances ønsker om historisk store skattelettelser med Dansk Folkepartis krav om et såkaldt paradigmeskifte i udlændingepolitikken.

Denne gang kom der mindre skattelettelser – og angivelig også det proklamerede paradigmeskifte. Ordet er ikke meget Dansk Folkeparti-agtigt, men betyder i al enkelthed, at flygtninge ikke skal integreres i Danmark, men forberedes til hjemsendelse. Som i andre lande er det almindelige, at langt hovedparten af flygtingene slår rod, danner familie, tager uddannelse – og for stadig fleres vedkommende også kommer i arbejde.

Kravet om et paradigmeskifte lyder enkelt, men er uhyre vanskeligt at gennemføre i praksis: Dels skal der selvsagt være frihed for forfølgelse og krig i de lande, flygtingene tænkes hjemsendt til. Dels vil fokus på hjemsendelse i stedet for integration være et brud med over 30 års systematisk arbejde på at få de nye borgere i arbejde og uddannelse. I det politiske liv, på arbejdsmarkedet og i skolevæsnet. Regeringen og Dansk Folkeparti erklærede selv i forbindelse med finansloven, at nu er paradigmeskiftet i det mindste påbegyndt. Kritikere indvendte, at hjemsendelse af flygtninge altid har været en ambition, mens det mere har skortet på fred i deres hjemlande. Men nu er hensigten i det mindste klarere formuleret – og den fik støtte fra Socialdemokratiet, således at et meget stort flertal i Folketinget står bag.

*Ikke alt handlede om velfærd. Her statsminister Lars Løkke Rasmussen og hans minister Sophie Løhde forud for et hårdt overenskomststopør.
Tegning: Jens Hage.*

Nok så bemærkelsesværdigt er det, at den meget omfangsrige udlændingedel af finanslovsaftalen utvetydigt fastslår, at Danmark regeres inden for de internationale konventioners forpligtelser. Man vil gå til kanten, man vil udfordre, man vil løbe procesrisiko – men altså grundlæggende holde konventionerne. Det gælder i sagens natur også Dansk Folkeparti. Diskussionen om konventionerne er ellers en fast følgesvend til dansk udlændingedebat, men i skrivende stund er det kun Nye Borgerlige, som vil se stort på dem. Heller ikke Klaus Riskær Pedersen og hans parti ønsker at gøre op med dem.

Mest opmærksomhed i forbindelse med finansloven fik en lille ø i Stege Bugt ud for det sydøstlige Sjælland. Lindholm hedder den, stort set ubeboet er den, for her har hidtil været gjort forsøg med virus sygdomme i regi af Danmarks Tekniske Universitet. Fremover skal Lindholm huse omkring 100 afviste, kriminelle asylsøgere, som man ikke kan slippe af med. Hidtil har mange af dem været bosat i det centrale Jylland, men nu bliver det Lindholm, som kun kan nås med færge. Projektet har naturligt nok mødt massiv modstand blandt de lokale, men også på landsplan diskuteres det heftigt, blandt andet fordi det er meget dyrt. Regeringen har afsat trekvart milliard kroner til sagens fremme de næste år.

Men hvor hårde vilkår man kan tilbyde de afviste, har også været debatteret; Dansk Folkeparti har ivret for, at færgeafgangene bliver så få og så dyre som muligt, men også her indfanges ambitionerne af konventionerne. Skal folk sættes i fængsel, skal de have en dom, så der vil nok komme afgang hyppige og billige nok til, at de afviste kan komme rundt på Sjælland og nå tilbage til sidste færge ved aftenstide. Den lille ø ligner mest af alt et bekosteligt symbol på, hvor svært det er for et lille land at slippe af med uønskede konsekvenser af indvandring.

Pragmatiske socialister

Næst efter udlændingesagen spillede den store hvidvaskskandale med udgangspunkt i Danske Banks estiske afdeling den store rolle i dansk politik. Sagen har kostet bankens ledelse deres poster og affødt en meget betydelig anger i banksektoren.

Regeringspartierne måtte lære sig at tage uvante, venstreorienterede ord i munden for ikke at blive identificeret med svindlen, som har stået på i mange år. Statsministeren har således talt om “banditter i habitter”, mens Socialdemokratiet har ytret mistillid til det danske Finanstilsynet. Mest ihærdig har Enhedslisten været med et omfattende udspil til en reform af finanssektoren, som vil opsplitte de finansielle supermarkeder og satse på en demokratiseret bank- og kreditsektor.

Enhedslistens indsats er endnu et eksempel på, at partiet i stadig stigende omfang afsvøber sig de revolutionære gevandter og iklæder sig mere realpolitiske initiativer og bestræbelser. Forslaget til en demokratiseret banksektor nævner således ikke med et ord den socialisme, som ellers plejer at være universalmedicinen mod kapitalismens talrige sygdomme.

Denne udvikling af det førhen revolutionært socialistiske parti kunne også iagttages under forårets overenskomstoppgør på det offentlige område. Et betydeligt sammenhold mellem statsansatte, kommunalt ansatte og ansatte i de fem regioner sikrede lønmodtagersiden pæne lønstigninger.

Enhedslisten, som nærmest per rygmarv har sagt nej til overenskomstløsninger, hvordan end de så ud, har fået et vist fodfæste i de faglige organisationer, og man kunne denne gang ikke få sig selv til at belønne resultatet med en afvisning. Så man endte med hverken at sige ja eller nej. Det er en meget stor ting i de kredse.

Sundhed eller pension

Optakten til folketingsvalget blev i de første uger af valgåret 2019 – valget skal være afholdt senest 17. juni – præget af to større udspil. Statsminister Løkke Rasmussen og oppositionsleder Mette Frederiksen afleverede hver sit favoritvalgtema, det første meget detaljeret, det andet ikke. Løkke Rasmussen satser på en stor sundhedsreform, hvor de fem folkevalgte regioner nedlægges.

Store dele av Løkke Rasmussens bagland i regionerne er meget utilfredse med at skulle forsvinde og har ikke undladt at give deres kritik offentligt udtryk.

Varm luft – Belært af bitter erfaring undgår socialdemokraterne omhyggeligt at konkretisere deres nye pensionsudspil. Tegning: Jens Hage.

Samtidig har sundhedsplanen vist sig svær at forklare med en ny inddeling af administration og behandling, som centraliserer alvorligt behandlingskrævende sygdomme og decentraliserer behandlingen af de store folkesygdomme, som kræver mindre indsats.

Frederiksen siger nej og vil i stedet love ældre, nedslidte lønmodtagere mulighed for at gå tidligere på folkepension. Frederiksen er indtil videre sluppet nådigere fra sin løst skitserede pensionsplan end Løkke fra sin sundhedsreform. Frederiksen har afsat tre milliarder kroner til sin nødudgang af arbejdsmarkedet for ældre nedslidte, men har ikke villet konkretisere, hvem der skal kunne få den tidlige folkepension.

Når forslaget har høstet betydelig medvind, skyldes det utvivlsomt, at danskerne har fået udsigt til at skulle arbejde meget længe i fremtiden. I 2006 vedtog et bredt flertal at lade pensionsalderen stige med levealderen, og i 2011 lykkedes Løkke Rasmussen med en næsten-afskaffelse af den såkaldte efterløn, som lønmodtagere kunne anvende som "nødudgang" fra arbejdsmarkedet før pensionsalderen. De to initiativer har tilsammen gjort det socialdemokratiske forslag meget populært.

Også Dansk Folkeparti har tilsluttet sig ideen med visse variationer, selv om man jo peger på den Lars Løkke som statsminister, for hvem forslaget kan betyde tidligere pensionering end egentlig planlagt. Men som nævnt flere gange: Blokkene var under nedbrydning i 2018, og folketingsvalget aftegnede sig dag for dag stadig tydeligere i horisonten som mulighed og trussel.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

TRÖGT FÖR SIPILÄ TROTS GOD EKONOMI Finland år 2018

Finland kunde år 2018 glädja sig åt en fortsatt god ekonomisk tillväxt med starkt förbättrad sysselsättning som följd. Statsminister Juha Sipilä hade i slutet av året tappat mycket av den stora popularitet som förde honom och centern till valseger år 2015.

Skribenten är tidigare långvarig politikskribent på *Hufvudstadsbladet* och f.d. korrespondent i Finland för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten*.

Början av året dominerades av presidentvalet, som resulterade i att Sauli Niinistö blev återvald för en andra sexårsperiod med över 62 procent av rösterna i den första valomgången. 70-åriga Niinistö fick på sommaren stå värd för toppmötet mellan USA:s president Donald Trump och Rysslands president Vladimir Putin. Han hade sedan ganska regelbundet diskussionskontakt med Putin – även efter incidenten vid Azovska sjön mellan Ryssland och Ukraina.

Niinistös ämbetsutövning åtnjöt starkt stöd bland medborgarna. I en bok som kom ut senare under året fick han ändå kritik bl.a. för att ha överskridit sina befogenheter. Han skulle enligt bokens författare ha försökt pressa energibolaget Fortum att gå med i Fennovoimas finsk-ryska kärnkraftsprojekt i Pyhäjoki. Det bestred Niinistö å det bestämdaste.

Den långa perioden av stagnation i Finlands ekonomi tog entydigt klart slut år 2017 då tillväxten mot slutet av året rusade i väg så starkt att tillväxten på årsnivå steg till 2,8 procent. Den här goda utvecklingen fortsatte sedan under år 2018, dock med en klart avtagande tendens mot slutet av året. Slutresultatet för tillväxten år 2018 beräknades i december bli 2,3-2,4 procent.

Regeringen Sipilä kunde i slutet av året alldeles särskilt glädja sig åt att sysselsättningsgraden stigit till 72,5 procent, vilket t.o.m. var litet mer än vad man eftersträvat efter knappt 68 procent i början av valperioden år 2015. Antalet arbetsplatser på heltid ökade med hela 84 000 under året 2018. Utvecklingen var så positiv att också de ekonomiska experterna medgav sig vara glatt överraskade. Nästa valperiod vill man såväl inom regeringen som oppositionen få upp sysselsättningsgraden till 75 procent.

Mycket exceptionellt var också att Finland i slutet av år 2018 äntligen kunde avstå från att lyfta ett tilltänkt tilläggsån på 2,2 miljarder euro. I stället kunde man för första gången på tio år minska statsskulden – närmare bestämt med nästan en miljard euro. Enligt finansministeriet var det här dock mest en

Högkonjunkturen gav staten mera pengar, men de strukturella problemen i ekonomin finns kvar. Teckning: Wilfred Hildonen.

följd av vissa större tillfälliga inkomster, men ändå. Finlands statsskuld har under tioårsperioden 2008-2018 vuxit från 54 miljarder euro till 105 miljarder.

Regeringen Sipilä tog åt sig åtminstone en del av äran för den positiva ekonomiska utvecklingen. Det mesta var dock med säkerhet en följd av den positiva utvecklingen i Europa och ute i världen i övrigt. För år 2019 förutspåddes i slutet av året en klart mindre tillväxt än under år 2018 – bara ca 1,5 procent och år 2020 ytterligare något mindre. Men det handlar alltså ändå om tillväxt, inte om någon ny stagnation. Det var prognosmakarna nogga med att särskilt påpeka.

Mammutreform illa ute

Den positiva allmänna ekonomiska utvecklingen gjorde emellertid inte livet särskilt mycket lättare för regeringen Sipilä. Det var fortsättningsvis ständiga problem med den redan i årtal förberedda stora reformen av social- och hälsovården och på hösten blev det stor konflikt också mellan regeringen och fackföreningsrörelsen beträffande regeringens försök att underlätta uppsägningar inom små företag.

Vid årsskiftet 2018-2019 – då bara drygt tre månader återstod till nästa riksdagsval – var det fortfarande oklart om regeringen Sipilä lyckas ro social- och hälsovårdsreformen i hamn innan det blir ett regeringsskifte. Reformen syftar kort sagt till att överföra det mesta av ansvaret för social- och hälsovården från kommuner och kommunförbund till landskap, som till stor del skulle motsvaras

Vårdreformen har varit föremål för hård politisk debatt hela året.
Teckning: Wilfred Hildonen.

av landstingen i Sverige. I regeringen Sipilä driver centern hårt på sitt krav att det skall bli 18 landskap. Samlingspartiet kräver för sin del lika starkt att medborgarna skall få rätt att fritt välja mellan den offentliga och den privata sjuk- och hälsovården. Det tredje regeringspartiet Blå framtid är lojalt med regeringen i övrigt i dessa frågor.

Statsminister Juha Sipilä hotade redan år 2016 med regeringskris om landskapsreformen inte genomförs på det sätt centern kräver. Samlingspartiet har inte mycket till övers för landskapsreformen, men har lovat Sipilä sitt stöd om bara valfriheten också genomförs.

I riksdagen har samtliga oppositionspartier från vänsterförbundet längst till vänster till svenska folkpartiet och kristdemokraterna på den borgerliga sidan hårt kritiserat regeringens uppläggning. I riksdagen har regeringens propositioner i denna fråga stött på patrull särskilt i grundlagsutskottet, som fortfarande har ambitionen att inte agera partipolitiskt. Regeringen har tvingats revidera och korrigera sina förslag och därför har behandlingen i riksdagen dragit ut på tiden så att reformens öde fortfarande vid årsskiftet var oviss.

Ett av målen med mammutreformen har varit att spara in ca tre miljarder euro per år jämfört med vad som skulle vara fallet om det inte blir någon reform. Det målet utdöms nu av de flesta som helt orealistiskt. Regeringen tänkte sig fortfarande år 2017 att valen av de nya landskapens styrande organ skulle förrättas i oktober 2018. Om reformen alls blir av ser det nu ut som om det valet kan hållas först på hösten år 2019 eller ännu senare.

Finlands nuvarande social- och hälsovårdssystem har i internationella utredningar konstaterats höra till de bästa i världen. Därför undrar man i stor utsträckning bland medborgarna om det inte skulle ha varit bättre att bara utveckla det nuvarande systemet på lämpligt sätt. Det anser bland andra också riksdagsman Harry Harkimo, som på våren lämnade samlingspartiet och bildade en egen politisk rörelse, som fick namnet Liike Nyt (Rörelse Nu). Harkimo ämnar rösta mot reformen då den kommer upp till avgörande i riksdagen. Det kommer också samlingspartisterna Elina Lepomäki och Susanna Koski att göra, främst med motiveringen att reformen inte kommer att ge några inbesparingar. Då också tidigare centerledaren och expartimedlemmen Paavo Väyrynen återvänt till riksdagen från EU-parlamentet som representant för ett nytt parti med beskedet att inte heller han kan stöda reformen har regeringsblocket bara en obetydlig majoritet i riksdagen i denna fråga – 101 röster mot 98. Talmannen – för närvarande samlingspartisten Paula Risikko – deltar inte i riksdagens omröstningar.

Den än så länge obesvarade frågan var om partidisciplinen inom regeringsblocket kommer att vara tillräckligt stark för att förhindra ytterligare avhopp till motståndarlägret när reformens öde skall avgöras. Eller finns det å andra sidan inom oppositionen riksdagsledamöter som sist och slutligen hellre vill godkänna än fälla reformen?

Konflikt med facket

Den borgerliga regeringen Sipilä hamnade under det senare halvåret 2018 i en allvarlig konflikt också med fackföreningsrörelsen. Regeringen gick på sommaren ut med sina planer på att ändra arbetsavtalslagen, eller närmare bestämt bestämmelserna om uppsägningsskydd, så att det skulle bli lättare för företag med mindre än 20 anställda att säga upp anställda än hittills.

På det sättet ville man göra det lättare för de här företagen att anställa nya arbetstagare. Reformen skulle göra det lättare för de små företagen att förnya sig och expandera, tyckte regeringen.

År 2016 fick regeringen facket att sluta upp bakom ett omfattande avtal för att stärka landets konkurrenskraft. Då gick facket med på att bl.a. avstå från löneförhöjningar under ett år, förlänga arbetstiden och beskära semesterförmånerna inom stat och kommun. Kort efter det tog den ekonomiska utvecklingen i landet fart efter långvarig stiltje.

Kanske räknar regeringen med att facket skulle acceptera också uppluckringen av uppsägningsskyddet, men i den rådande högkonjunkturen blev det hårt motstånd. Fackförbunden tog till strejker mot regeringens planer och det ledde t.ex. till att barnen i flera skolor under några dagar inte fick sin skollunch. Till slut tvingades regeringen böja sig och gå med på en ganska diffus lagändring, som endast obetydligt ökar möjligheterna till uppsägningar i små företag.

Under hela året var det debatt också om regeringens s.k. aktivitetsmodell, som förutsätter aktiva åtgärder av arbetslösa arbetssökande för att arbetslöshetsdagpengen inte skall bli beskuren. Det fanns visserligen ett motstånd mot lagen från facket och vänsteroppositionen i riksdagen redan då lagen stiftades i slutet av år 2017, men det blev inga större motåtgärder då.

Den arbetslösa förutsätts nu ha skaffat sig löneinkomster för minst 18 timmar under en tvåmånadersperiod eller ha deltagit i sysselättningsfrämjande verksamhet av visst bestämt slag för att inte arbetslöshetsdagpengen skall minskas med närmare 5 procent. Erfarenheterna av den nya lagen utvisade att en stort del av de arbetslösa inte klarat av aktivitetskraven och att de därför fått sänkt dagpeng.

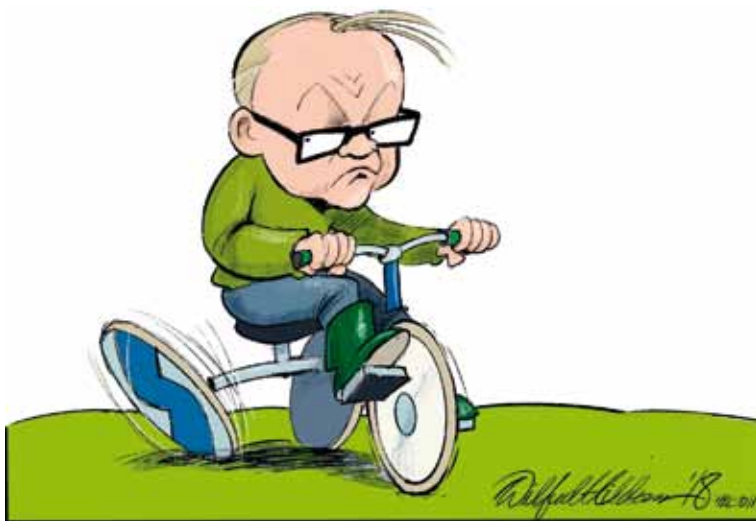
Vänsteroppositionen i riksdagen kunde med anledning av bl.a. det här påvisa att regeringen Sipilä försvagat de ekonomiskt mest utsattas situation. Samtidigt har medel- och höginkomsttagarna på olika sätt fått se sina inkomster öka. Alldeles i slutet av året utfärdade regeringen en förordning som åtminstone i viss utsträckning skulle underlätta de arbetslösas möjligheter att leva upp till aktivitetsmodellens krav.

Svårt för Blå Framtid

I regeringen Sipilä dominerade centern och samlingspartiet stort. Det tredje regeringspartiet Blå Framtid – de som lämnade sannfinnarna då den hårda invandrarkritiska falangen tog över makten där på sommaren 2016 – hade inga större ambitioner beträffande t.ex. den stora social- och hälsovårdsreformen. Men dess representant Jari Lindström var arbetsminister i regeringen och det föll därför på hans lott att driva och försvara försvagningen av uppsägningskyddet och aktivitetsmodellen. Lindström var tidigare i ett skede socialdemokratisk huvudförtroendeman på ett pappersbruk och det syntes ibland att det var svårt för honom att driva regeringens linje i dessa frågor.

Partiets politik gav inte många pluspoäng från väljarna. De blås andel av väljarsympatierna var under året som högst något över 2 procent och i allmänhet bara ca 1,5 procent. Och visst var det ju en helt unik situation som rädde beträffande just de blå i regeringen Sipilä. Ett av regeringspartierna hade alltså ett väljarstöd på bara ca 1,5 procent samtidigt som det hade hela fem ministerposter i ministären, bland dem utrikes-, försvars- och Europaministerposterna. - Det är ofta nästan omöjligt att förklara det här för utländska kontakter, sade en socialdemokratisk veteranpolitiker en gång.

Det svaga väljarstödet fick under året Blå Framtid-riksdagsmannen Kaj Turunen att dra sina slutsatser. Han hoppade över till samlingspartiets riksdagsgrupp. De blås riksdagsgrupp reagerade häftigt på att samlingspartiets ledning inte på något som helst sätt förhandsinformerade om att avhoppet var på gång. Regeringen höll ett ”krismöte” där man dock snabbt beslöt dra ett streck över det inträffade.

Statsminister Juha Sipilä fick svårt att hålla balansen när sannfinnarna splittrades. Teckning: Wilfred Hildonen.

Större kalabalik blev det då utrikesminister Timo Soini några gånger offentligt tog ställning mot aborter. Katoliken Soini deltog bl.a. i en demonstration mot aborter i Kanada i anslutning till ett besök han avlade där som utrikesminister. Sedan hyllade han i en blog den argentinska senatens beslut att inte legalisera aborterna. – Argentina är ett fint land, skrev han.

Utrikesministern fick en anmärkning från justitiekanslern och i riksdagen ifrågasatte den politiska oppositionen, med undantag för kristdemokraterna, riksdagens förtroende för Soini och kritiska röster förekom också från samlingspartiet och centern. – Soini har brutit mot regeringens linje i denna fråga, påpekade oppositionen.

Det medgav också statsminister Juha Sipilä, men han beslöt ändå förutsätta att regeringspartiernas riksdagsledamöter röstar för förtroende för Soini. Två av de kritiska samlingspartisterna valde att rösta blankt, men i övrigt visade sig Sipiläs ord vara lag i regeringsblocket. Timo Soini fick riksdagens förtroende med rösterna 100 – 60 och 18 nedlagda.

Gröna förbundet valde Haavisto

Gröna förbundet bytte sommaren 2017 partiledare i en situation då avgående ordföranden Ville Niinistö i opinionsmätningarna lyft sitt parti till aldrig tidigare skådade höjder – 17,8 procent som mest. Partiledarposten övertogs av 33-årige Touko Aalto, som i kommunalvalet gjort de gröna till största parti i hemstaden Jyväskylä. På hösten 2018 kastade Aalto oväntat in handduken efter att ha drabbats av utbrändhet och depression. Han hade då som partiledare kämpat mot minskande väljarsympatier och en mediebevakning där hans skilsmässa och en

litet väl glad kväll på en nattklubb i Stockholm kommit att dominera framom det rent politiska.

För partiet gällde det nu att snabbt hitta en ny partiledare åtminstone fram till riksdagsvalet i april 2019. Det var tydligen inte någon lockande uppgift, eftersom det var svårt att få fram kandidater för uppdraget. Ville Niinistö kunde nu ha ställt upp igen och skulle troligen ha blivit vald i stöd av sina tidigare stora meriter, men han tackade nej och lät förstå att han hellre försöker bli EU-parlamentariker.

Efter tvekan meddelade sedan riksdagsledamot Outi Alanko-Kahiluoto att hon ställer upp och ännu litet senare veteranpolitikern Pekka Haavisto, 60, som ledde gröna förbundet också åren 1993-95. På senare tid har Haavisto gjort väl ifrån sig i presidentvalen. Två gånger efter varandra blev han klar tvåa efter överlägsna Sauli Niinistö.

På valmötet beslöt partifolket sedan att sluta upp bakom Haavisto. Under debatten förordades Alanko-Kahiluoto i några anföranden, men Haavisto valdes till slut med 40 röster mot 1 för Alanko-Kahiluoto. Pekka Haavistos ordförandeskap fick sedan en god start i och med att opinionsmätningarna igen uppvisade stigande sympatiandel för de gröna. I året sista mätning var sympatiandelen 13,6 procent. I riksdagsvalet 2015 fick de gröna 8,5 procent av rösterna, så det gick egentligen mycket bra för partiet. Siktet var inställt på att nå en plats bland de stora partierna i finländsk politik.

Medvind för sdp

Trots högkonjunkturen gick det under största delen av året dåligt för det största regeringspartiet centern och inte speciellt lysande för samlingspartiet heller i opinionsmätningarna. Situationen förblev bekymmersam särskilt för centern och statsminister Juha Sipilä. Efter 21,1 procent i riksdagsvalet år 2015 var partiets sympatiandel i de flesta mätningar nu bara drygt 15 procent under året.

Klart bättre gick det för samlingspartiet, som mestadels hade drygt 19 procent i mätningarna mot 18,2 procent i valet 2015. Men redan i maj tog det största oppositionspartiet sdp över positionen som största parti i opinionsmätningarna. Som mest var sdp uppe i 22,6 procent mot bara 16,5 procent i valet år 2015. I årets sista opinionsmätning fick sdp 21,2 procent av sympatierna. Det föreföll alltså vara väl upplagt för sdp och partiordförande Antti Rinne inför riksdagsvalet i april 2019. Kampen väntades ändå bli hård och jämn mellan sdp och finansminister Petteri Orpos samlingsparti.

Centerns och tidigare så populära Juha Sipiläs motvind i opinionsmätningarna orsakade växande oro på centerns partifält. Särskilt mycket av det kom ändå inte upp till ytan. Sipilä omvaldes enhälligt på centerns partikongress i juni och intrycket var att såväl partifolket som Sipilä hade gott hopp om att regeringens framgång på det ekonomiska området ändå till slut skall ge positivt utslag i tid till riksdagsvalet i april 2019.

Ett pyrande missnöje kom ibland till uttryck beträffande samarbetet i regeringen med konservativa samlingspartiet. Enstaka rundfrågningar visade att många av centerns lokalpolitiker hellre vill se ett samarbete med socialdemokraterna efter nästa val. Exakt vad det var som gjort att Juha Sipilä tappat en kännbar del av sin personliga popularitet är inte alldeles lätt att veta. Hans företagsledarmässiga ledarstil har kanske något att göra med regeringens oändliga problem med social- och hälsovårdsreformen och konflikterna med facket. Den stilen gick kanske inte längre hem på samma sätt som tidigare bland väljarna.

Också regeringens centerledda reform av taxitrafiken – till stor del enligt svensk modell – antas ha orsakat missnöje. En av liberaliseringens följder var att taxiutbudet betänkligt försämrats på landsbygden.

Harkimos rörelse hot mot samlingspartiet?

Riksdagsman Harry ”Hjallis” Harkimo, känd också bl.a. som ishockeylaget Jokerits ägare, lämnade alltså på våren samlingspartiet och dess riksdagsgrupp. Det skedde i protest mot att beslutsfattandet inom partiet enligt hans uppfattning sker inom en alltför liten krets. Riksdagsgruppen har ingenting att säga till om, tyckte han.

Litet senare grundade Harkimo tillsammans med bl.a. före socialdemokratiska partisekreteraren och tidigare *Yle*-chefen Mikael Jungner den politiska rörelsen Liike Nyt (Rörelse Nu). Den skall inte vara något politiskt parti i vanlig mening. Beslutsfattandet skall grunda sig på direktkontakt med sympatisörerna. Rörelsens politiker skall i alla större frågor rådfråga sympatisörerna på nätet och låta sig styras av det. Liike Nyt samlade sig i slutet av året för att delta i riksdagsvalet 2019 och det föreföll som om det faktiskt fanns ett visst intresse för detta nya experiment bland väljarna. Harry Harkimo själv var i valet 2015 en veritabel röstmagnet och hans nya rörelse kan därför bli ett hot mot samlingspartiets möjligheter att bli landets största parti i valet 2019.

Också en annan avhoppare ställer upp i riksdagsvalet som representant för ett nytt parti. Det är centerns hedersordförande Paavo Väyrynen, 72, som på våren 2018 lämnade sitt gamla parti efter att förgäves ha försökt lansera sig själv som motkandidat till partiordförande Juha Sipilä på centerkongressen. Väyrynens kandidatur underkändes för att han samtidigt var medlem också av sitt eget s.k. medborgarparti, som grundades år 2016.

Några månader senare råkade Väyrynen i konflikt också med det här partiet och mot slutet av året var det dags för ytterligare en ny partibildning – den politiska rörelsen ”Sju stjärnor”. Som detta nya partis galjonsfigur ställer Väyrynen nu upp i valet 2019. Väyrynen motsätter sig bl.a. ökad politisk integration inom EU, Finlands medlemskap i eurosamarbetet och alla strävanden att föra in Finland i Nato. Få tror ändå att Väyrynen nu längre kan utgöra något nämnvärt hot mot centern.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2018

Kommunalval och strider på arbetsmarknaden kännetecknade politiken på Island under 2018. Mot slutet av året publicerades i media inspelningar av ett privat samtal mellan några alltingsledamöter, vilket orsakade stor uppståndelse. Två alltingsledamöter tog tidsbegränsad timeout pga. saken och två andra ledamöter sparkades ur sitt parti.

Arna Schram svarar för den isländska översikten.

Kritik från vänster

En koalitionsregering bestående av Vinstri Græn (Grön vänster), Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) och Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet), under Vinstri Græns partiordförande Katrín Jakobsdóttir ledning, tog över regeringsmakten i slutet av november 2017. Regeringen utsattes genast för hård kritik, särskilt från politikens vänsterkant. Katrín Jakobsdóttir anklagades för att ha lett de konservativa till makten och gett efter i stora principfrågor, bland annat beträffande socialpolitiken. Andra kritiker ansåg att partierna i själva verket enats om status quo, med tanke på den likartade policyn i bland annat lantbruks- och Europafrågor. Samtliga regeringspartier är emot medlemskap i EU och visar ingen vilja att förändra lantbrukspolitiken som bland annat omfattar subventioner och undantag från konkurrenslagar.

Enligt opinionsmätningarna har stödet för Vinstri Grænn dalat en del under mandatperioden i förhållande till valresultatet, medan Framsóknarflokkurinn och Sjálfstæðisflokkurinn har haft bättre lycka med att hålla sitt stöd uppe. Trots detta är Katrín Jakobsdóttir en av de fem mest omtyckta ministrarna i regeringen, enligt opinionsmätningarna. Högst på listan över populära ministrar står kultur- och utbildningsministern Lilja Dögg Alfreðsdóttir, som också är Framsóknarflokkurinn vice ordförande. Ska man tro opinionsundersökningarna är hon landets avgjort populäraste minister.

De som stödjer den nya regeringen har bland annat påpekat att den nuvarande konstellationen förenar två motstående poler på politikens höger- och vänsterkant, och med Framsóknarflokkurinn på en position emellan dessa två under partiordföranden Sigurður Ingi Jóhannssons ledning, har regeringen möjligheter att skapa stabilitet i de stora rikspolitiska frågorna, vilket aldrig kan skada med tanke på alla val som hållits den senaste tiden.

Kolla, Siggi! Vi fick en splitterny kapitalist utan att behöva betala barmorskorna en enda krona", säger Självständighetspartiets ledare Bjarni Benediktsson till Framstegspartiets ledare Sigurður Ingi Jóhannsson om det nyfödda barnet, statsminister Katrín Jakobsdóttir.
Teckning: Halldór Baldursson.

Reseglada alltingsledamöter

I början av året publicerades information om alltingsledamöternas reseersättning under 2017, alltså de summor de fått i bidrag för att täcka kostnaderna för sina resor. Ásmundur Friðriksson, alltingsledamot för Sjálfstæðisflokkurinn, hade utkvitterat 4,6 milj. ISK och kritiserades hårt för detta. Den som begärt näst mest fick 3,5 milj. ISK. Oppositionspartierna, i synnerhet Píratar (Piratpartiet), anklagade Ásmundur för missbruk av reglerna för tjänsteresor när det uppdagades att han bland annat hade fått ersättning för resor i samband med ett tv-program där han själv var huvudpersonen. Ersättningarna är först och främst avsedda för att parlamentariker ska kunna besöka väljare ute i de olika valdistrikten för att tillvarata dessas intressen. Sammanlagt körde Ásmundur närmare 48 000 kilometer under 2017, vilket motsvarar 36 varv runt Island. Alltingets presidium ansåg det omotiverat att granska saken särskilt och Ásmundur betalade tillbaka de 178 000 ISK han hade fått för resorna i samband med tv-utsändningen.

Altingsmannen Ásmundur Friðriksson som fick ersättning för resor till sitt valdistrikt om sammanlagt 4,6 miljoner ISK.

Teckning:

Halldór Baldursson.

Kamp om löneökningar för alltingsledamöter och tjänstemän

Trots att arbetslösheten har varit lägre än på länge de senaste åren, mellan två och tre procent, har spänningarna på arbetsmarknaden tilltagit. Fackföreningsrörelsens ledare har kritiserat de styrande vad gäller samordningen mellan olika typer av ekonomiskt bistånd och lönehöjningar för låglönegrupper. Förhandlade löneförhöjningar har inte alltid resulterat i ökad sammanlagd inkomst, eftersom bidragen har minskats i motsvarande utsträckning.

2013 beslutade man att skapa en samarbetsplattform för regering, arbetsgivare och fackföreningsrörelsen för att försöka förhindra att den ekonomiska stabiliteten äventyrades av lönehöjningar. Erfarenheten på den isländska arbetsmarknaden de gångna decennierna har visat att lönehöjningar oftast leder till en inflation som åter upp hela inkomstökningen. Samarbetet välkomnades till att börja med. Man inriktade sig på måttliga lönehöjningar för att vidmakthålla köpkraften och förhindra inflation. När så media började rapportera om stora lönehöjningar för ministrar, alltingsledamöter, tjänstemän och ledarna för landets största företag, blev reaktionerna starka och kritiska. Det i sin tur ledde till att nya personer valdes in i fackföreningsrörelsens styrelser, som nu utan att tveka har varslat om tuffa strejkåtgärder i de kommande löneförhandlingarna. Det krav som ställs är att alla ska kunna ha anständiga levnadsvillkor på en ordinarie grundlön.

"Högre lön!" "Lägre hyror!" "Billigare mat!" "Lägre räntor!" "Bättre väder!" "Ökad jämställdhet!" "Mindre korrup-tion!" "Mera rättvisa!" – ropar folket. "Mera fot-boll?" svarar statsminis-ter Katrín Jakobsdóttir. Teckning: Halldór Baldursson.

Stora ökningar av fastighetspriserna och brist på billiga hyresbostäder har heller inte bidragit till lugn på arbetsmarknaden. Problemet är störst i huvudstadsområdet. Unga människor har fått allt svårare att flytta från föräldrahemmet och skaffa sig eget boende, dessutom har hyrorna nästan fördubblats under de gångna tio åren. Tillgången på allmännyttans bostäder har inte ökat i takt med efterfrågan.

Löneförhandlingarna inleddes i slutet av året och det stod snart klart att det skulle bli svårt att nå en överenskommelse. Arbetsgivarsidan deklarerade genast att det inte var möjligt att tillmötesgå fackföreningsrörelsens mest radikala krav. I slutet av december hänvisades de största fackföreningarnas lönekrav till medlingskommissionen, vilket innebar att risken för strejkvarsel ökade. Regeringens utspel i början av 2019 gjöt ingen olja på vågorna. Regeringen föreslog bland annat en skattelättnad för låglönegrupperna och andra åtgärder som fackföreningssidan inte ansåg vara tillräckliga. Så långt kommet var det uppenbart att strejkåtgärder stod för dörren. Det dröjde sedan inte länge förrän det blev känt att planen var att de första åtgärderna skulle riktas mot företag i resebranschen, särskilt hotell och bussföretag, där många låglönejobb återfinns.

Klausturskandalen

Tisdagen den 20 november bestämde sig sex alltingsledamöter från två partier att tillsammans besöka en bar nära Alltingshuset. Det mötet skulle visa sig få vissa efterräkningar. Två av ledamöterna kom från Flokkur fólksins (Folkets parti) och fyra från Miðflokkurinn (Centerpartiet), bland andra Sigmundur Davíð Gunnlaugsson, Miðflokkurinnns ordförande och före detta statsminister, och Gunnar Bragi Sveinsson, före detta utrikesminister. En restauranggäst som satt nära politikernas bord spelade in samtalet och skickade det till några olika massmedier. Alltingsledamöterna pratade högljutt om kollegor och diverse andra ämnen. Bland annat pratade de sex politikerna mycket nedsättande om kultur- och utbildningsministern Lilja Alfreðsdóttir, Flokkur fólksins partiordförande Inga Sæland och andra kvinnliga politiker. Gunnar Bragi Sveinsson påstod sig ha en tjänst inestående hos Sjálfstæðisflokkurinn rörande utnämningen av ambassadörer, vilket kunde förstås som att han vid något tillfälle ämnade kvittera ut den tjänsten genom att själv bli utnämnd till ambassadör. Samtalet kunde också förstås så att politikerna från Miðflokkurinn erbjöd kollegorna från Flokkur fólksins att gå över till Miðflokkurinn.

Media publicerade valda delar av samtalet och begärde en förklaring från Gunnar Bragi Sveinsson angående den påstådda inestående tjänsten hos Sjálfstæðisflokkurinn. Gunnar Bragis svar blev att det han sagt vid

*"Får det vara en liten mintplatta som avslutning, monsieur? Huset bjuder", säger kyparen på Klausturbar till Sigmundur Davíð Gunnlagsson, Centerpartiets ledare.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

barbesöket var ett skämt. Han påstod sig vid tillfället ha varit så berusad att han inte mindes kvällen i detaljer. Finansminister Bjarni Benediktsson, tillika Sjálfstæðisflokkurinn's ordförande, och utrikesminister Guðlaugur Þór Þórðarson (Sjálfstæðisflokkurinn) påstod sig inte känna till att Gunnar Bragi skulle ha någon tjänst innestående hos partiet. Alltingets konstitutions- och tillsynsnämnd tog upp saken och kallade såväl Gunnar Bragi som Sigmundur Davíð till ett möte, men båda två underlät att svara på kallelsen.

Saken satte djupa spår i alltingets arbete. Två alltingsledamöter, varav Gunnar Bragi Sveinsson var den ene, tog timeout från alltingsarbetet i två månader, och de representanter för Flokkur fólksins som deltagit i barsammankomsten sparkades ur partiet. Tre månader senare, i februari 2019, bestämde de sig för att gå med i Miðflokkurinn. Ingen av dem har avgått på grund av den här händelsen.

Kultur- och utbildningsminister Lilja Alfreðsdóttir ställde upp på en tv-intervju och jämförde alltingsledamöternas grova uttalanden med misshandel och förhöll sig mycket kritisk till deras agerande.

De fyra Miðflokksrepresentanterna har å andra sidan kritiserat kroggästen som spelade in samtalet och har signalerat att de kan komma att dra vederbörande inför rätta.

Kroggästen som spelade in samtalet ville först inte framträda offentligt men ställde till slut upp på intervjuer i början av december. Det visade sig vara en 42-årig rullstolsburen kvinna, Bára Halldórsdóttir. Hon utsågs till Årets person i många forum, bland annat i landets största massmedier.

Alltingets presidium behandlade saken och den nybildade etiska nämnden förbereddes för sitt första ärende.

Samfylkingsledamot anklagad för sexuella trakasserier

Ágúst Ólafur Ágústsson, alltingsledamot för Samfylkingin (Socialdemokratiska alliansen), bestämde sig i december för att ta obetald ledighet från alltingsarbetet efter att han fått en reprimand från partiets förtroenderåd på grund av kränkande beteende gentemot en kvinna. Händelsen ägde rum tidigare under året när han och den berörda kvinnan hade träffats på en bar i Reykjavík. Enligt kvinnans utsago försökte mannen kyssa henne och öste okvädingsord över henne när hon bad honom sluta. Kvinnan anmälde händelsen till partiets förtroenderåd som gav alltingsmannen en reprimand. Ágúst erkände sig skyldig och bad offentligt om ursäkt. Det är oklart om han kommer att återvända till alltinget.

Kommunalval

Kommunalval ägde rum på Island i slutet av maj. Mest uppmärksamhet riktades mot valet i huvudstaden. Reykjavikavdelningen för Sjálfstæðisflokkurinn valde en ny ordförande i upptakten till valet och presenterade en lista där antalet nya kandidater var påfallande stort. Partiet har varit i minoritetsställning i staden ända sedan 1994, med undantag för perioden 2006 till 2010, och var därför förstas angeläget att återfå makten.

Vid tiden för valet bestod den politiska majoriteten i kommunen av Samfylkingin med Dagur B. Eggertsson som borgmästare, Björt framtíð (Ljus framtid) – en avknoppning av Besti flokkurinn (Bästa partiet) – Píratar och Vinstri græn. Björt framtíð bestämde sig emellertid för att inte lägga fram någon lista inför valet och därmed var det uppenbart att denna majoritet skulle falla.

Sammanlagt la sexton partier fram en lista till kommunalvalet och åtta av dem fick mandat i kommunstyret. Så många partier har aldrig förr suttit i kommunfullmäktige, som har ökat antalet representanter från 15 till 23. Sjálfstæðisflokkurinn ökade sitt stöd i valet och fick flest röster. Samfylkingin fick näst flest röster men förlorade dock stöd jämfört med valet 2014. Sósíalistaflokkurinn (Socialistpartiet), ett nytt parti som aldrig tidigare ställt upp i kommunalval, fick ett mandat, liksom även Miðflokkurinn och Flokkur fólksins. Framsóknarflokkurinn lyckades inte få något mandat i Reykjavíks kommunfullmäktige.

Viðreisn (Renässanspartiet), som ställde upp i kommunalvalet för första gången, fick två mandat i kommunfullmäktige och var i position att bilda majoritet antingen till höger eller vänster. Partiet beslutade sig för att bilda majoritet med Samfylkingin, Vinstri græn och Píratar, och motiverade beslutet med att bland annat hänvisa till samsyn i kommunikationsfrågor. Samfylkingins ledare Dagur B. Eggertsson valdes till borgmästare för andra mandatperioden i rad och Viðreisns ledare Þórdís Lóa Þórhallsdóttir blev kommunstyrelsens ordförande.

Orosmoln på himlen

Det står klart att islänningarna under de senaste åren har genomgått en period av stor tillväxt även om kommande strejkåtgärder signalerar att vissa grupper inte anser sig ha fått sin del av kakan. När 2019 års budgetförslag diskuterades i alltinget sa finansminister Bjarni Benediktsson bland annat att statskassan aldrig hade varit lika välfylld, nationalprodukten aldrig lika hög, och att statens skulder minskade snabbt.

Turistnäringen har spelat en stor roll för det ekonomiska uppsvinget på Island och antalet turister har ökat avsevärt de senaste åren. Enligt myndigheten för turism kom det över 2 miljoner turister till Island under 2018, en ökning

från tidigare år med 5,5 %. Turistnäringen är dock oroad av strejkvarslen och om man inte lyckas ro i land löneförhandlingarna tidigt 2019 kan åtgärderna få negativa konsekvenser på bokningen av turisttjänster och därmed på hela turistnäringen under året. Det kan leda till en kedjereaktion med påverkan på andra delar av näringslivet.

Och fler orosmoln syns på himlen. Under sommarens senare del började massmedia spekulera i hur det stod till med flygbolaget Wow air, eftersom det under en tid hade gått rykten om att bolaget hade verksamhetsproblem. Till att börja med avvisade flygbolaget dessa spekulationer men i början av november kungjorde man att man förde samtal med Icelandair om att bli uppköpt av detta flygbolag. Samtalen var dock inte framgångsrika och avslutades i slutet av november. Samma dag meddelades att det amerikanska investmentbolaget Indigo Partners hade uttalat intresse för att köpa Wow, och dessa samtal pågår fortfarande. Wows ägare och VD Skúli Mogensen sa i en intervju att en del misstag hade gjorts i driften av företaget, som har beslutat att minska antalet destinationer, i synnerhet i USA.

Wows problem har påverkat prognoserna om turisttillströmningen. Man räknar med en nedgång på mellan 2 och 9 % 2019. Detta har i sin tur påverkat tillväxtprognoserna. Centralbanken skrev nyligen ner prognosen en procentenhet, till 1,8 procent.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

FOR FØRSTE GANG SIDEN 1985: BORGERLIG FLERTALLSREGJERING Politikk og økonomi i Norge i 2018

2018 ble et år med usedvanlig mange dramatiske hendelser. Det gjelder strevet med å danne en borgerlig flertallsregjering, som mot alle odds har lyktes, og det gjelder en serie skandaler av helt usedvanlig karakter.

Tidligere redaktør i *Aftenposten*, Harald Stanghelle, analyserer det viktigste på det politiske området.

I løpet av de siste månedene er det utenkelige blitt virkelighet i norsk politikk. For første gang siden 1985 har Norge en borgerlig flertallsregjering. Det var det praktisk talt ingen som trodde på muligheten av etter stortingsvalget i 2017, selv om det i de siste ti årene har vært Høyre-leder Erna Solbergs uttalte ambisjon – eller kanskje det er like riktig å kalle det en drøm.

En rask repetisjon av den nære historien er på sin plass:

Ved stortingsvalget for 34 år siden mistet statsminister Kåre Willoch sin borgerlige flertallsmakt. Siden da har enhver borgerlig regjering vært avhengig av Fremskrittspartiet (Frp) i alle saker (med statsbudsjettet som den viktigste) der man ikke fant frem til enighet med Arbeiderpartiet.

Denne situasjonen skapte mye støy og uforutsigbarhet gjennom mange år.

I Høyre vokste det frem en erkjennelse av at Fremskrittspartiet måtte tas med i en borgerlig regjering. Det var ingen enkel prosess som førte frem til en slik konklusjon, men det ble oppfattet som en nødvendighet for å etablere et troverdig styringsgrunnlag.

Fremskrittspartiet inn i regjering

Før valget i 2005 insisterte Fremskrittspartiet grunnlegger og leder gjennom hele 28 år, Carl I. Hagen, på at partiet ikke lenger ville støtte en regjering der man selv ikke var med. Nå vant Jens Stoltenberg og hans rødgrønne koalisjon valget både i 2005 og 2009. Derfor ble Hagens "trussel" aldri testet. Men i Høyre var dette sterkt medvirkende til at man begynne å venne seg til tanken om Frp som regjeringspartner.

Da Erna Solberg vant valget i 2013, gikk hun straks i forhandlinger med Frp, Venstre og Kristelig Folkeparti om en borgerlig flertallsregjering, men det ble raskt klart at de to sentrumpartiene ikke kunne sitte i regjering med

høyrepopulistene. Da kunne Høyre valgt en mindretallsregjering med sentrum, men vendte seg mot høyre og dannet en mindretallsregjering med Frp.

Det var et historisk retningsvalg som gjorde Frp til regjeringsparti. Et kortlivet eksperiment, trodde svært mange. Det har vist seg å være en stor feilvurdering. Nå er det før så inkarnerte opposisjonspartiet et regjeringsparti på sjette året.

I perioden 2013-2017 hadde Solbergs regjering en avtale med Venstre og Kristelig Folkeparti, men den var ikke fastere enn at det ble mye politisk dramatik og sviende nederlag for mindretallsregjeringen.

Etter stortingsvalget i 2017 var styrkeforholdet mellom de fire partiene noenlunde det samme, men nå hadde ikke regjeringen en like fast avtale med de sentrumspartiene. Både Venstre og Kristelig Folkeparti erklærte før valget at de støttet Høyres Erna Solberg som statsminister, men at de fant det politisk umulig å gå inn i en regjering der og Fremskrittspartiet var med. Til det var den politiske avstanden, både retorisk og reelt, altfor stor, ble det hevdet.

I løpet av høsten 2017 snudde liberale Venstre overraskende, og i januar 2018 gikk partiet inn i en Solberg-regjering som fortsatt ikke hadde flertall bak seg i Stortinget. (Dette spesielle kapitlet i Norges nyere politiske historie er omtalt i *Nordisk Tidsskrift* 2/2018) Nå var Kristelig Folkeparti alene om å være på "vippen", en posisjon som ga partiet en makt og en medieoppmerksomhet som langt overskred den posisjon partiet har hos velgerne.

Kristelig Folkepartis dilemmaer

Men KrF mislyktes med å veksle denne makten inn i velgeroppslutning. Meningsmålingene viste stort sett elendige tall. Noen målinger plasserte KrF under sperregrensen på fire prosent. Partiet fikk rett og slett ikke uttelling for sin unike maktposisjon i nasjonalforsamlingen.

Analysen innad i KrF var at man måtte bli tydeligere. Det at man i en sak var alliert med regjeringen og den neste med opposisjonen, forvirret velgerne, ble det hevdet. Stadig flere tok til orde for at KrF burde gå inn i regjering. Den samme erkjennelsen kom partiledelsen til. Det store spørsmålet var hvilken regjering KrF burde gå inn i.

Partiet hadde jo lovet velgerne før stortingsvalget at man ikke kom til å regjere sammen med Frp – altså ikke gå inn i Erna Solbergs regjering.

Samtidig hadde aldri KrF vært med i en regjeringskoalisjon med Arbeiderpartiet (Ap). Partiet hadde riktignok – sammen med Venstre og Senterpartiet – et budsjettssamarbeidet med Gro Harlem Brundtlands mindretallsregjeringer i andre halvdel av 80-tallet og den første halvdel av 90-årene. Dette var imidlertid noe helt annet enn å regjere sammen med en venstreside som i alle år har vært KrFs hovedmotstander i en rekke symbolsaker som er brukt til å forsvare partiets eksistensberettigelse.

I 2017 hadde Ap-leder Jonas Gahr Støre åpnet for at KrF og Venstre kunne bli sosialdemokratenes nye samarbeidspartnere. Men Støre tapte valget og Ap vendte seg mot venstre. Hvis KrF "byttet side", ville konsekvensen bli at Erna Solberg mistet en avgjørende del av sitt parlamentariske grunnlag og Jonas Gahr Støre ville få mulighet til å danne regjering.

Ingen visste hva KrF-leder Knut Arild Hareide ville råde KrF til å gjøre, men de fleste trodde nok han ville peke mot å følge Erna Solberg. Mange av partiets kjernevelgere – spesielt på Vestlandet og Sørlandet der KrF står sterkt – er borgerlig orientert og har en aversjon mot Ap. Det tryggeste ville være ikke å utfordre disse.

Hareide overrasker alle

Men slik ble det ikke. 28. september 2018 talte Knut Arild Hareide til sitt landsstyre. I en meget engasjert tale analyserte han begge alternativene før han konkluderte at KrF for første gang i sin historie burde søke regjeringssamarbeid med Arbeiderpartiet. Samt også med Senterpartiet – en fra tidligere tider velkjent samarbeidspartner for KrF.

KrF-lederen detonerte en politisk bombe. Partiet var uforberedt på både den klare talen og det like klare veivalget. KrF ble her invitert til et retningsvalg av partihistoriske dimensjoner. Dessuten er det noe helt nytt i norsk politikk at et slikt valg springer ut av en prosess som stort sett bare hadde foregått inne i partilederens hode. For dette var ikke et resultat av et bredt rådslag i partiorganene.

Partileder Hareide i KrF foretok et vanskelig veivalg for flokken sin.
Tegning: Inge Grødum.

Hareides tale ble startskuddet på noen av de mest spesielle ukene i norsk politikk. Solberg eller Støre for KrF? Gå inn i etter felle regjeringen?

Spørsmålet ble drøftet intenst i lokallag og på fylkesnivå. Der ble også delegatene til det ekstraordinære KrF-landsmøtet valgt. Partiets øverste organ skulle avgjøre hvilken regjering KrF skulle delta i. Det har knapt skjedd tidligere i norsk politikk at et parti på denne måten har sittet med nøkkelen til hvilken regjering landet skulle ha – og det med to likeverdige alternativer å ta stilling til. Partiet var delt på midten, og det er et talende faktum som speiler situasjonen at begge Knut Arilds Hareides nestledere argumenterte mot hans råd om å gå til venstre.

Styrkeforholdet mellom de to sidene var så jevnt at ingen kunne med sikkerhet si hvilket veivalg KrF ville ta, men 2. november ble spenningen utløst. Da avholdt Kristelig Folkeparti sitt ekstraordinære landsmøte og med bare åtte stemmers overvekt ble det vedtatt at å gå i forhandlinger med Solberg-regjeringen.

Knut Arild Hareide gikk av som leder, og nestleder Olaug Bollestad ble fungerende leder inntil KrFs ordinære landsmøtet den siste helgen i april da Kjell Ingolf Ropstad ble valgt.

Han frontet motstanden mot Hareides linje og regnes som en noe mer tradisjonell KrF-leder enn ham. Det betyr en sterkere vektlegging av familieverdier og mindre åpenhet for mer liberale utslag. Et lite symbolsk eksempel kan være at mens Hareide fikk mye medieoppmerksomhet da han gikk i den store homoparaden Pride for å vise sin solidaritet med en ofte utsatt gruppe, så markerer Ropstad at dette er noe som for ham ikke er naturlig å gjøre.

Ropstad er en ung partileder – bare 34 år gammel – og regnes av gode grunner som en meget dyktig politiker. Han har sin base i den mer konservative delen av KrF og appellerer sterkest til disse. Derfor møtes han også med en viss skepsis i mer liberale deler av partiet som ikke minst er dypt skuffet over at KrF "brøt løftet" – som det hevdes – fra valgkampen ved å gå inn i regjering sammen med Fremskrittspartiet.

Sikkert er det at den nye partilederen har en formidabel oppgave foran seg. Han skal lede et sterkt splittet parti samtidig som han må sørge for økt velgeroppslutning. Det skal Ropstad gjøre fra en regjeringsposisjon der han er den minst erfarne av de fire partilederne som sitter der.

Regjeringsforhandlinger mellom fire borgerlige partier

For kort tid etter at det ekstraordinære landsmøtet i november startet forhandlingene mellom KrF og de tre partiene i Solberg-regjeringen. Forhandlinger som i januar resulterte i at den ble utvidet med KrF som fikk tre statsråder; utviklingsministeren, landbruksministeren og med partileder Ropstad som barne- og familieminister.

Det ble mye diskusjon om Erna Solbergs nye firepartiregjering. Tegning: Inge Grøddum.

Slik ble det skapt politisk historie og Norge har igjen en borgerlig flertallsregjering og mest sannsynlig også et borgerlig flertallsalternativ ved stortingsvalget i 2021. Det er rett og slett en helt ny politisk situasjon her i landet.

Dette er utvilsomt en arbeidsseier for statsminister Erna Solberg og hennes Høyre. For nettopp en borgerlig flertallsregjering har vært det langsiktige målet. Det har sett umulig ut, men er nå altså en politisk realitet.

Arbeiderpartiet og venstresiden i norsk politikk

For Jonas Gahr Støre og Arbeiderpartiet var utfallet av den interne KrF-prosessen en skuffelse. Hareides invitasjon til et retningsvalg som innebar en allianse med Ap tente et uventet håp om at Jonas Gahr Støre kunne ble statsminister i denne stortingsperioden. Nå virker det helt utenkelig.

Arbeiderpartiet har bak seg et par av de vanskeligste årene i partiets moderne historie. Valgresultatet i 2017 var en katastrofe. Debatten om årsakene dominerte resten av året. Da den var kommet over i et mer konstruktivt spor kom #Metoo-avsløringene rundt nestleder Trond Giske og så hans avgang i januar 2018. En avgang som skapte mye vondt blod og tappet partiet for energi. Det har preget store deler av 2018.

Nå er det riktig å føye til at Arbeiderpartiet har kommet seg videre. Det er meislet ut en tydeligere opposisjonspolitikk og det er en tilsynelatende ro i partiet. Problemet er at dette ikke belønnes i særlig grad av velgerne. Meningsmålingene viser ikke lenger katastrofetall, men Ap har ikke maktet å vinne tilbake store velgergrupper som forlot partiet ved valget for snart to år siden.

Forklaringen kan selvsagt finnes i partiets politikk, opposisjonsstrategi og ledelse. Men ikke bare i det som skjer i og med de norske sosialdemokratene.

*Den gamle arbeiderpartikjempe, Einar Gerhardsen, gir råd til etterfølger Jonas Gahr Støre – i form av en spade!
Tegning: Inge Grødum.*

For til venstre for den politiske midtstreken har to partier løftet seg markert og vist seg som farlige konkurrenter om velgerne.

Det ene er Sosialistisk Venstreparti (SV) som har brukt tiden etter regjeringsårene til å gjenfinne seg selv som opposisjonsparti. Det opptrer friere, sikrere og frekkere enn på mange år og slipper å bli møtt med sin egen kompromisspolitikk i den rødgrønne koalisjonen.

Dette har gitt tydelig gevinst også hos velgere som har Ap som alternativ. Fra Aps venstreside kommer det krav om at Jonas Gahr Støre må være enda krassere i sin kritikk av regjeringen og dens politikk. Samtidig kommer aldri Ap til å kunne konkurrere med SV om en politikk og en retorikk som ligger til venstre for det sosialdemokratiet kan stå inne for. For i motsetning til den dyktige SV-leder Audun Lysbakken vet Støre at Aps politikk også må være realistisk nok til at den kan gjennomføres i regjering.

Det gjelder i enda høyere grad med tanke på partiet Rødt. Det er bygget på den marxist-leninistiske bevegelsen som herjet på 70-tallet og har aldri fått et nasjonalt fotfeste i Norge. Bare en periode tidligere (1993-97) har partiet vært representert på Stortinget.

I 2017 ble Rødts partileder Bjørnar Moxnes valgt fra Oslo. Han har markert partiet sterkt og kan vise til økende oppslutning. På enkelte målinger over den magiske sperregrensen. Oppskriften er overskriftsvennlige formuleringer, friske karakteristikk og kompromissløse holdninger.

Om denne fremgangen holder frem mot valget er det selvsagt umulig å si noe om. Når dette er et interessant trekk i en analyse av norsk politikk i 2019, er det fordi vi nå har en situasjon der Arbeiderpartiet presses av to partier som begge er i fremgang fra sin posisjon til venstre for sosialdemokratiet.

Senterpartiet på fremmarsj

Men enda viktigere: Arbeiderpartiet presses også av suksessen til et annet av samarbeidspartiene fra Jens Stoltenbergs rødgrønne koalisjonsår, nemlig Senterpartiet.

Motsetningsforholdet mellom sentrum og periferi er en tradisjonsrik akse i norsk politikk, først beskrevet av vår internasjonalt kjente statsviter, Stein Rokkan. I lange perioder har det vært stille langs denne aksen, men den har aldri forsvunnet. En rekke av Solberg-regjeringens reformer har en viss grad av sentralisering i seg. Dette har ført til misnøye i distriktene mot denne politikken, og det er Senterpartiet som har høstet velgergevinsten. Vi må da også helt tilbake til EU-kampen på 90-tallet for å finne en tilsvarende oppslutning om Senterpartiet.

Partiet har markert seg som motstander av enhver form for sentralisering og anklages av sine politiske motstandere for å være populistisk og reformfiendtlig. men spesielt i distrikts-Norge tar Senterpartiet valgere fra Arbeiderpartiet som slik sett både opplever konkurranse fra de to venstrepartiene og fra sentrumspartiet Sp.

Det er en meget krevende situasjon å manøvrere i.

Norsk økonomi under god kontroll

Også fordi Ap ikke kan bruke et av sine tradisjonelt sterkeste kort, nemlig troverdig økonomisk styring og en politikk som holder arbeidsløsheten lav. For nettopp dette er en brukbar beskrivelse av dagens økonomiske situasjon i Norge. Etter de meget merkbare følgene av det dramatiske oljeprisfallet i 2014 har de fleste av økonomiens piler pekt oppover.

Arbeidsledigheten er den laveste siden finanskrisen og sysselsettingsandelen øker. Det siste året er det blitt 55 000 jobber og rundt tre av fire kommer i privat sektor.

Tross internasjonal uro gir den norske sentralbanksjefen, Øystein Olsen, uttrykk for optimisme med hensyn til utsiktene for norsk økonomi. Det virker det som om det er solid grunnlag for.

Et stramt arbeidsmarked og høy sysselsetting gir reallønnsøkning som resultat. Selvsagt betyr det at de fleste familier får bedre råd og økt kjøpekraft.

Rentene har lenge vært svært lave, men har nå begynt å bevege seg gradvis oppover. Norges Bank har allerede satt opp styringsrenten og har varslet flere renteøkninger. Prognosen ved inngangen til dette året er at styringsrenten vil ligge på 2 prosent i løpet av 2021, noe som vil bety rente på normale boliglån på 3,5 til 3,75 prosent. Dette er selvsagt viktige tall i de fleste nasjonale økonomier, men spesielt viktig i Norge er at svært mange familier har store boliglån. Det er da også en stadig tilbakevendende diskusjon om en slik situasjon vil være bærekraftig hvis det kommer et markert boligprisfall. Etter påtrykk fra finansmyndighetene har da også bankene skjerpet kravene til egenkapital ved boligkjøp. Dessuten er det gjennomført en skjerpet skattlegging av boliger man ikke selv bruker nettopp for å dempe spekulasjoner i boliger som fører til ytterligere prisøkning. Tross dette øker boligprisene nesten fra kvartal til kvartal.

Oljeprisen er fortsatt mye lavere enn før 2014-fallet, men nettopp svingninger i denne ser det ut til at Norge lever godt med. Vi har på en måte lært å leve med at slik er det bare. Norsk økonomi er fortsatt svært oljeavhengig, men likevel i mindre synlig grad enn for få år siden. I et slikt perspektiv kan det hevdes at sjokk-kuren fra 2014 har vært virkningsfull.

Mange skandaler i det politiske rom

I Norge har det siste politiske året også vært preget av saker som ikke har med politikk å gjøre. Saker av skandalekarakter som har fått mye oppmerksomhet og som har overdøvet den politiske hverdagen.

Som et ledd i #MeToo-bølgen måtte Arbeiderpartiets Trond Giske i januar 2018 gå av som nestleder etter mer eller mindre dokumenterte påstander om seksuell trakassering. Over et år etterpå (mars 2019) ble det spredt en seks sekunders filmsnutt på sosiale medier som tilsynelatende viste Trond Giske i heftig dans med en ung kvinne. En fagforeningstillitsvalgt sendte en såkalt bekymringsmelding til Ap om saken. Den 27-årige kvinnen ble sitert av VG på at hun hadde forlatt utestedet da "det ble litt mye" – understått at Ap-politikerens hadde opptrådt utilbørlig.

Ap-leder Jonas Gahr Støre uttalte at Giske hadde vist dårlig dømmekraft. Og Trøndelag Arbeiderparti som hadde innstilt Giske til et styreverv i fylkespartiet, forandret innstillingen. For den markante Giske var i ferd med å bli rehabilitert etter fallet. Vervet i Trøndelag Ap ble sett på som første skritt på veien oppover igjen. Nå ble det hele ødelagt etter et tilfeldig barbesøk.

Noen uker senere ble hele denne fremstillingen snudd på hodet.

Da offentliggjorde TV2 et langt intervju med den 27 år gamle kvinnen på videoen. Hun anklaget VG for å ha presset henne til å uttale seg i en retning som ikke var dekkende. Og hun kunne til en viss grad dokumentere at et av Norges mektigste mediehuse hadde misbrukt henne på en måte som diskrediterte Giske. Det som hadde skjedd var at to festglade unge kvinner hadde bedt Trond Giske om å være med på en selfie med dem. Han hadde vært hyggelig og svart ja. Og dette korte uskyldige møtet ble igjen misbrukt til å diskreditere den kjente Ap-politiker.

VG gransket seg selv og erklærte seg skyldig i anklagene fra den unge kvinnen. Journalisten som hadde snakket med henne ble permittert, mens krav om sjefredaktørens avgang ble avvist. Både den 27 år gamle kvinnen, Trond Giske og lesere fikk imidlertid en uforbeholden unnskyldning etter den mest omfattende skandalen som har rammet en norsk avis på mange år. En sak som utvilsomt har styrket Trond Giske.

Flere skandaler – statsråder må gå av

Det ble det også gjort da det sommeren 2018 ble avslørt at en av Fremskrittspartiet fremste politikere gjennom en årrekke, fiskeriminister Per Sandberg, hadde reist på ferie med sin nye unge kjæreste til hennes hjemland Iran. Sandberg sto midt i et bittert samlivsbrudd som ikke ble mindre pikant av at hans ekskone også var statssekretær for Frp. Reisen til Iran var hemmelig. Statsministerens kontor ble ikke varslet på sedvanlig vis og fiskeriminister Sandberg hadde i tillegg brutt sikkerhetsrådene for statsråder ved å ta med seg sin egen mobiltelefon til et land norsk etterretning advarer mot. Etter en kraftig mediestorm valgte Per Sandberg å gå ut av Solberg-regjeringen.

Enda en justisminister går av – en helt spesiell historie

Noen måneder senere var det duket for nok en statsrådsavgang fra Frps rekke. Og det som følge av en sak som ikke har sin like i norsk historie.

Senhøstes i fjor satte en nokså ukjent friteatergruppe opp et stykke med norsk flyktningpolitikk som gjennomgangstema. Flere politikeres navn ble eksponert på scenen sammen med bilder av deres hjem. Konteksten var en påstand om at disse bidro til å stimulere rasisme i Norge. Justisminister Tor Mikkelt Waras mangeårige samboer reagerte voldsomt på at familiens hjem ble eksponert på denne måten. Selv hadde hun aldri søkt offentlighetens lys eller deltatt i den offentlige debatten. Hennes kraftige anklage var at hun følte seg invadert i sitt eget hjem.

En av de første dagene i desember ble justisminister Waras hus tagget med ordet "rasist". Bilen ble også ripet opp. Dette ble selvsagt opplevd som truende og politiet ble satt inn for å holde huset under oppsikt. Ingen ble tatt,

og tross politiovervåking skjedde det gjentatte episoder av truende karakter: Søppelkassen utenfor huset ble påtent, et mystisk brev med hvitt pulver dukket opp i statsrådets postkasse og parets bil ble forsøkt satt i brann.

14. mars kalte Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) inn til pressekonferanse og kom med den sensasjonelle konklusjonen at man mente å kunne føre bevis for at det var justisminister Waras egen samboer som hadde iscenesatt truslene i den hensikt å legge skylden over på andre. Samboeren nekter for dette og saken er i skrivende stund ikke ferdig etterforsket.

Imidlertid førte denne helt spesielle situasjon til at Tor Mikkel Wara valgte å gå av som justisminister. Det ble jo en nokså absurd situasjon at han skulle fortsette som øverste ansvarlige for et politi som anklaget hans egen samboer for å ha laget fiktive trusler mot deres felles hjem.

I løpet av de snart seks årene Fremskrittspartiet har hatt ansvaret for Justisdepartementet har det hatt seks ulike ministre, inkludert to som har vært konstituert. Jøran Kallmyr – som etterfulgte Wara – er den syvende. Dette faktum har fått skarp kritikk av opposisjonen, ikke minst fordi dette er et viktig og vanskelig felt der Solberg-regjeringen ikke kan vise til gode resultater. En stor politireform er det stor strid om, ikke minst innad i politiet. Kritikken går blant annet ut på at større politidistrikter fører til altfor lang responstid.

Manglende oppfølging av 22. juli-kommisjonens anbefalinger på beredskapssiden er et annet problemområde der regjeringen har fått kraftig kritikk. Erna Solberg har da også beklaget at man på enkelte områder (spesielt dreier dette seg om såkalt objektsikring) ikke er kommet langt nok. Denne beklagelsen forhindret ikke at hele opposisjonen (minus KrF) samlet seg om et mistillitsforslag mot regjeringen i desember. Men ble reddet av et KrF som da var på vei inn i regjeringsforhandlinger.

I mars 2018 skapte Fremskrittspartiets omstridte Sylvi Listhaug historie da hun ble tvunget til å gå ut av regjeringen på grunn av et innlegg på Facebook. I begynnelsen av mai 2019 ble hun tatt inn igjen blant statsminister Erna Solbergs mannskap som eldre- og folkehelseminister. Hun ble samtidig første nestleder i sitt eget parti, noe av mange har tolket som at Listhaug nå er den som ligger best an til å overta som partileder etter Siv Jensen. Men det skal legges til: Lite tyder på at Jensen – som i år fyller 50 – har planer om å trekke seg. I alle fall ikke så lenge Solberg-regjeringen sitt ved makten.

I september 2019 er det lokalvalg i Norge. Valgresultatet vil først og fremst ha betydning for kommuner og fylker, men resultatet har også rikspolitisk betydning i form av en kåring av vinnere og tapere. Spesiell interesse er det hvordan valget i store byer som Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø vil falle ut i tvekampen mellom de borgerlige og de rødgrønne partiene.

MAGGIE STRÖMBERG

DE LÅNGA FÖRHANDLINGARNAS ÅR

Svensk politik 2018

Politikåret 2018 präglades av en segdragen regeringsbildning, upplösning av blockpolitiken och nya, motvilliga allianser.

Maggie Strömberg är politisk reporter på *Sveriges Radios* Ekoredaktion. De citat från partiledarna som inte hänvisas någon annanstans kommer från hennes P1-dokumentär *Regeringsbildningen*.

Centerpartiets (C) Annie Lööf hade ägnat hela året åt att positionera sig som motståndarparti mot den allt mer högljudda högerextremismen och det växande Sverigedemokraterna (SD). Hon kallade valet 2018 för "ett värderingsval" och sa att Donald Trump och brexit var exempel på att de högerpopulistiska och nationalistiska rörelserna breddade ut sig över världen. De liberala partierna var tvungna att utgöra ett motstånd.

Även Liberalernas (L) Jan Björklund hade talat värderingar och liberalism i valrörelsen. Han hade lovat att inte på några villkor samarbeta med Sverigedemokraterna. I Almedalen 2017 hade han berättat om sin mamma som flytt från Norge undan nazisterna. Han lovade henne och sina två adopterade barn att inte ge Sverigedemokraterna något som helst inflytande.

Vad skulle hända om Alliansen blev mindre än de rödgröna? Eller om Ulf Kristersson bestämde sig för att gå fram på egen hand med en ren Moderatregering. Skulle Annie Lööf och Jan Björklund i sådana fall släppa fram den? Frågorna ställdes gång på gång under partiledarutfrågningarna. Vilket var deras andrahandsalternativ? Och om inte heller det skulle gå, vilket var deras tredjehandsalternativ? Vilka alternativ var helt uteslutna?

De svarade luddigt. Frågan om Ulf Kristerssons enpartiregering ville de inte ens besvara. Av respekt för honom, sa de, eftersom han hade sagt att en sådan regering var utesluten.

Socialdemokraterna satsade allt på SD

Socialdemokraterna (S) missade inte en chans att påpeka det oklara hos Allianspartierna. Deras egen valrörelse hade börjat dåligt. Ett utspel på våren om en hårdare migrationspolitik hade skapat interna bråk och fallande opinionssiffror. Mot slutet la partiet till en allmänt mjukare retorik om välfärds-satsningar. Det gjorde opinionsläget lite bättre.

De sista veckorna hade de daglig briefing för pressen på partihögkvarteret på Sveavägen 68 i Stockholm. Och nästan dagligen ägnade de dessa pressmöten åt osäkerheten kring var Centerpartiet och Liberalerna egentligen stod. Skulle C och L låta SD passivt stödja en alliansregering och därmed ge dem inflytande? Kunde väljarna vara säkra på att det inte skulle bli så? Partiet skickade till och med sponsrade reklamfilmer med detta budskap till potentiella centerpartistiska och liberala väljare – så kallade dark ads.

Det gav effekt. En vecka före valet skrev *Dagens Nyheter*s krönikör Fredrik Strage en text om att han, som alltid röstat höger, nu skulle välja Socialdemokraterna. Det var enda sättet att vara säker på att Sverigedemokraterna inte skulle få inflytande.

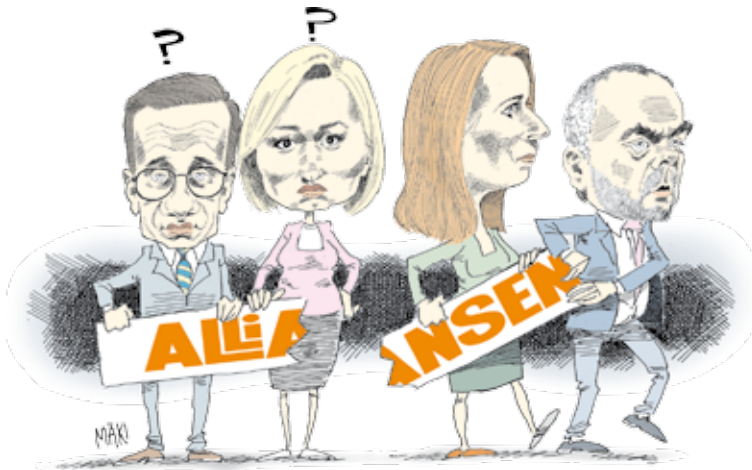
Fler resonerade som han. Det började kallas Strageeffekten.

På valdagen den 9 september gick rekordmånga väljare till vallokalen. När rösterna räknats visste ingen vem som skulle bli statsminister. De rödgröna hade 144 mandat, Alliansen hade 143. Ingen skulle kunna bilda regering.

På valnatten krävde Alliansledarna att Stefan Löfven skulle avgå och låta talmannen leda processen att hitta en statsminister som hade stöd i kammaren. Men han vägrade.

Alliansens dåliga läge

Moderatledaren Ulf Kristersson hade bara ett sätt att se på regeringsfrågan. Han var tvungen att ge allt. Han kallade det att försöka bilda regering “ända in i kaklet”. Denne man från Eskilstuna som alltid varit partiets andra- eller tredjehandsval, och som var mer förtjust i långa resonemang om ideologi och

Hela förra mandatperioden hade det knakat i Allianssamarbetet. Var det nu det skulle spricka? Fr. v. Ulf Kristersson Ebba Busch Thor, Annie Lööf och Jan Björklund. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

politikhistoria än i att fatta beslut här och nu. I hans parti spökade fortfarande Decemberöverenskommelsen. Moderater såg det som att Fredrik Reinfeldt hade skänkt bort makten efter valet 2014, trots att det fanns en majoritet i riksdagen för en borgerlig regering, och detta bara på grund av sitt hårdnackade motstånd mot Sverigedemokraterna.

Hela den förra mandatperioden hade handlat om det här: Decemberöverenskommelsen och dess fall, Anna Kinberg Batras omsvängning om Sverigedemokraterna och viljan att gå fram med gemensam budget och fälla regeringen med Sverigedemokraternas stöd. Liberalernas och Centerpartiets orubbliga motvilja, som hade visat upp sprickan i Alliansen. Den hade blivit skarpare när Moderaterna (M) och Kristdemokraterna (KD) ville fälla försvarsminister Peter Hultqvist och Centern och Liberalerna ändrade sig.

Splittringen fortsatte under valåret. Strax före sommaren började Alliansen prata om att även Sverigedemokraterna borde kunna få ordförandeposter i riksdagens utskott. Men Centerpartiet och Liberalerna backade efter att ha fått kritik både internt och av väljare.

De gick till val tillsammans utan en gemensam syn på regeringsfrågan.

Så var läget när de veckorna efter valet låste in sig i långa möten för att diskutera vägen fram. I sociala medier la de upp bilder på fyra fikande partiledare. I själva verket kom de inte fram till mycket.

På en pressträff i riksdagen erbjöd Ulf Kristersson och de andra allianspartiledarna Stefan Löfven en uppgörelse som innebar att Socialdemokraterna skulle stödja en Alliansregering.

Stefan Löfven bara fnös. Han ledde det största partiet i den största koalitionen, varför skulle han?

Annie Lööf satt med nyckeln

När mandatet till slut hade räknats färdigt några dagar efter valet stod det klart att Annie Lööf hade nyckeln till regeringsbildningen. Centerpartiet hade med sina 31 mandat möjligheten att ensamt släppa fram antingen Stefan Löfven eller Ulf Kristersson som statsminister.

Men skulle Centerpartiet, det parti som en gång bildade Alliansen, verkligen göra det? Det var Maud Olofssons och Fredrik Reinfeldts goda relation som la grunden till det välfungerande borgerliga samarbete som lyckats regera landet i två mandatperioder. Nu var det samma partier som hade svårt att enas.

De kunde i alla fall komma överens om en gemensam talmanskandidat, Andreas Norlén, en jurist från Norrköping med särskilt tycke för ceremonier, ordensväsende och poesi, som tidigare varit ordförande i Konstitutionsutskottet.

Han valdes med stöd av Sverigedemokraterna. Det var en konflikt om viceposterna, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet försökte hindra

Sverigedemokraterna från att få en post. Alliansen bestämde sig för att lägga ner sina röster. Det gjorde en del Moderater och Kristdemokrater förbannade. De röstade på Sverigedemokraternas Björn Söder ändå, en del av dem valde till och med honom framför Centerpartiets kandidat Kerstin Lundgren.

Oroväckande, tyckte Annie Lööf.

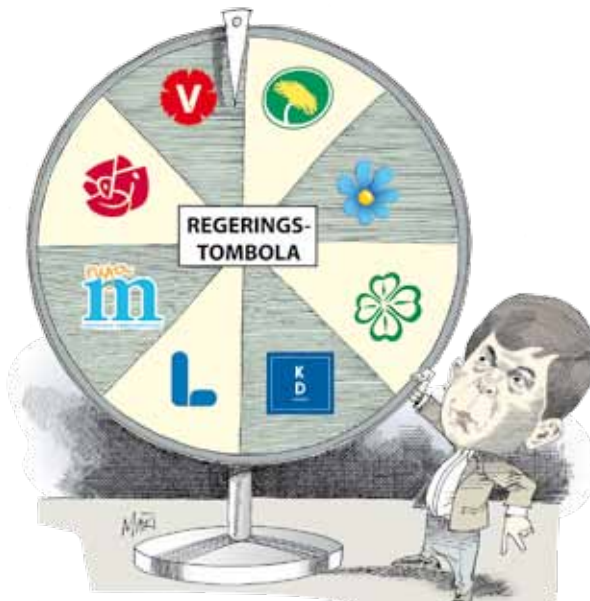
Alliansen tillsammans med Sverigedemokraterna röstade också bort Stefan Löfven i den obligatoriska statsministeromröstning som hölls två veckor efter valet.

Men efter det var det svårare. Centerpartiet och Liberalerna ville absolut ha ett blocköverskridande samarbete, för att undvika att bli beroende av Sverigedemokraterna. Moderaterna och Kristdemokraterna menade att det var att ge Socialdemokraterna vetorätt mot en Alliansregering.

En ovanlig valrörelse

I riksdagen höll Andreas Norlén talmansrunda med partiledarna. De åt chokladbiskvier och drack kaffe på hans kontor. Men läget var fortfarande låst. Efter ytterligare en runda utsåg han Ulf Kristersson till sonderingsperson den 2 oktober, nästan en månad efter valet. Han skulle få två veckor på sig att sondera förutsättningarna för att bilda regering.

Det hade varit en ovanlig valrörelse. Ekonomin och jobben, det som brukade vara viktigast för partierna att kunna leverera, hade sjunkit undan i väljarnas medvetanden. I stället dominerade invandring och brottslighet medierna

*Talmannen Andreas Norlén skulle luckra upp hårda positioner och få till en regering.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

och partiernas utspel, åtminstone fram till sommaren, när rekordvärmen kom och med den skogsbränderna och torkan. Då blev istället klimatet den viktiga frågan och när partiledarna kom tillbaka från semestern tävlade de i utspel om politik för klimatet och stödpaket till bönderna.

Själva regeringsbildningen handlade inte om de här sakerna. Inte i sak. Men de sa något om varför det var så svårt. För Jan Björklund och Annie Lööf spelade det ingen roll att Sverigedemokraterna kunde ge dem skattesänkningar och bättre villkor för företagen. Det fanns andra värden, bortom den ekonomiska politiken, som var viktigare.

Frågan var, kunde Ulf Kristersson övertyga dem om att SD inte skulle få inflytande över hans regering?

Ulf Kristerssons dilemma

I riksdagen undrade alla om Ulf Kristersson skulle komma fram till en lösning. En vecka in i sonderingsuppdraget meddelade han att det blocköverskridande spåret var helt dött. Det skulle inte gå att få till en regering på det sättet. Nu skulle han ägna resten av sin tid åt att ändå försöka bilda en alliansregering.

På fredagseftermiddagen den 12 oktober la han ut sitt förslag på Facebooksida. Han ville bilda en moderatledd regering som kunde bestå av ett, två eller tre partier, om nu inte alla fyra ville vara med. De andra fick stå utanför, men i ett nära samarbete och skulle efter ett år kunna ta plats i regeringen om de ville. Politiken skulle bygga på Alliansens gemensamma valmanifest och om de andra partierna tyckte att Moderaterna anpassade sig till Sverigedemokraterna stod det dem fritt att fälla regeringen.

Han kallade det en 3-2-1-regering och ville ha svar från de andra partierna efter helgen.

Han fick sitt svar redan dagen efter. Både Annie Lööf och Jan Björklund var rasande. Ulf Kristersson hade lovat i valrörelsen att inte gå fram med en regering bestående av Moderaterna eller Kristdemokraterna. Han hade inte ens velat tala om det. Han hade sagt att "om himlen ramlar ner" kunde det bli aktuellt.

Nu hade himlen ramlat ner.

Både Liberalerna och Centerpartiet meddelade att de skulle rösta nej till Ulf Kristerssons regering om förslaget gick till omröstning i kammaren.

– Sverige behöver en bredare regering än en liten konservativ högerregering, sa Annie Lööf vid sin pressträff i riksdagen på lördagen.

Dagen därpå träffade Ulf Kristersson talmannen och sa att han inte kunde bilda regering.

Stiltje i riksdagen

Tiden gick. Stefan Löfven hade fått sonderingsuppdraget men även han misslyckades. Talmannen höll fler talmansrundor, men utan resultat. Han ägnade en dag åt att träffa partiledarna i grupp, samlade dem i olika möjliga regeringskonstellationer för att se om det skulle låsa upp något. Men ingen var beredd att ändra ståndpunkt.

Moderaterna ville bilda regering med Sverigedemokraternas passiva stöd. Kristdemokraterna likaså. Sverigedemokraterna sa att de skulle släppa fram en regering som gav dem politiska eftergifter, men de behövde inte sitta vid något förhandlingsbord. Det räckte att det presenterades ett politiskt program med stram invandring, mer pengar till pensionärerna och förslag på kortare vårdköer. Helst ville partiet se en regering bestående av Moderaterna och Kristdemokraterna.

Centerpartiet och Liberalerna ville söka blocköverskridande samarbeten, gärna med Miljöpartiet. Miljöpartiet menade att det inte fanns någon poäng för dem att samarbeta med Alliansen, en sådan konstellation skulle ändå inte få majoritet. De ville i stället att Centerpartiet och Liberalerna skulle bilda regering med Socialdemokraterna och Miljöpartiet.

Socialdemokraterna tänkte inte släppa fram en statsminister från något annat parti.

Vänsterpartiet ville se vänsterpolitik och minimalt inflytande för Sverigedemokraterna.

Det var Centerpartiets röster som var avgörande. Men Centerpartiet ville inte välja. De ville att de två stora partierna skulle samarbeta med varandra.

Vid en talmansrunda i början av november bad Annie Lööf om att själv få bli sonderingsperson. Men Ulf Kristersson sa nej. Hon kunde inte sondera en blocköverskridande regering med honom som statsminister, för han ville inte leda den.

En historisk omröstning

Talmannen Andreas Norlén började tröttna. Det krävdes fyra misslyckade omröstningar för att det skulle bli extraval. Nu hade det gått nästan två månader sedan valet och inget hade hänt; man var inte ens närmare ett extraval. Så talmannen bestämde att Ulf Kristersson ändå skulle provas i kammaren, för att sätta press på partierna.

Kristersson förde nya samtal med allianspartierna. Jimmie Åkesson sa att hans ledamöter skulle rösta ja. Men Centerpartiet och Liberalerna kunde inte, sa de.

Det var en ovanlig dag i riksdagen, den 14 november, när riksdagen skulle rösta om en regering bestående av Moderaterna och Kristdemokraterna. Utanför kammaren stod partiernas tjänstemän och riksdagsjournalisterna helt tysta och betraktade det som utspelade sig därinne.

Annie Lööf var först upp i talarstolen.

– Herr talman, Centerpartiet kommer idag att rösta nej till att ge ett nationalistiskt och populistiskt parti ett historiskt inflytande.

Hon var helt klädd i svart.

– Herr talman jag erkänner, sa Jan Björklund, det här är en tung dag. Att rösta emot en Allianskollega.

Det var inte särskilt ofta partiledarna avlöste varandra i talarstolen. Inte för att på det här sättet tala om grunden för sitt engagemang, om sin ideologi.

– Med all respekt för att beslutet är jobbigt, Centerpartiet och Liberalerna måste fatta ett beslut, sa Ebba Busch Thor.

Och så Jimmie Åkesson:

– Herr talman, konstellationen M, SD, KD har idag 154 mandat. Jag lovar att när vi står här om fyra år, ska jag ha gjort allt jag kan för att den konstellationen ska ha sina 175 mandat.

Talmannens klubba slog i bordet och Ulf Kristersson röstades ner.

Efteråt ställde han sig i presskonferensrummet:

– Centerpartiet och Liberalerna kunde ha valt att släppa fram en Moderatledd regering, men de valde att rösta nej. Vi noterar det.

Dagen efter kritiserade Ebba Busch Thor Centerpartiet och Liberalerna för att ägna sig åt "kortsiktigt imagebyggande". Hon sa det inte rakt ut, men det gick inte att missa att hon menade att de röstade nej för att det såg bra ut inför väljarna, i stället för att ta ansvar och släppa fram en borgerlig regering.

Efter att båda statsministerkandidaterna röstades ner fick Annie Lööf till sist sin sonderingsperiod. 35-åringen från Maramö, som länge toppat väljarnas förtroendelistor, som älskade att tala om ledarskap och såg hela tillvaron som en kamp mot jantelagen, tänkte att hon skulle lösa det här.

Hon, som irriterats över att Löfven och Kristersson varit så passiva under sina sonderingsperioder, höll möte efter möte med Socialdemokraterna och Miljöpartiet.

Men hon fick också ge upp, redan efter en vecka.

– Löfven och Kristersson satt där i var sitt hörn och var ganska nöjda med att "bara Annie bestämmer sig så får vi en regering". Jag insåg då att Centerpartiet behöver välja väg, sa Annie Lööf efteråt.

I riksdagen hölls nya talmansrundor, nya pressträffar. Men ingenting hände.

Mittenförhandlingarna

Det sades om Stefan Löfven att han hade en egenskap som stack ut. Han var lugn. Hade is i magen, så att säga. Ibland tyckte hans medarbetare att det var ett problem, men nu var det lägligt.

Vid varje presskonferens som Stefan Löfven höll efter valet påminde han om Sverigedemokraternas historiska kopplingar till nazister. Om alla de

medlemmar och förtroendevalda som ständigt uteslöts. Han höjde priset för Centerpartiet och Liberalerna att ge SD inflytande.

Sedan lutade han sig tillbaka och tittade på när Alliansen långsamt upplöstes.

Den 28 november sa Annie Lööf att hon kunde stödja Stefan Löfven om han gick med på en lång lista på politiska reformer. Den var inte förhandlingsbar.

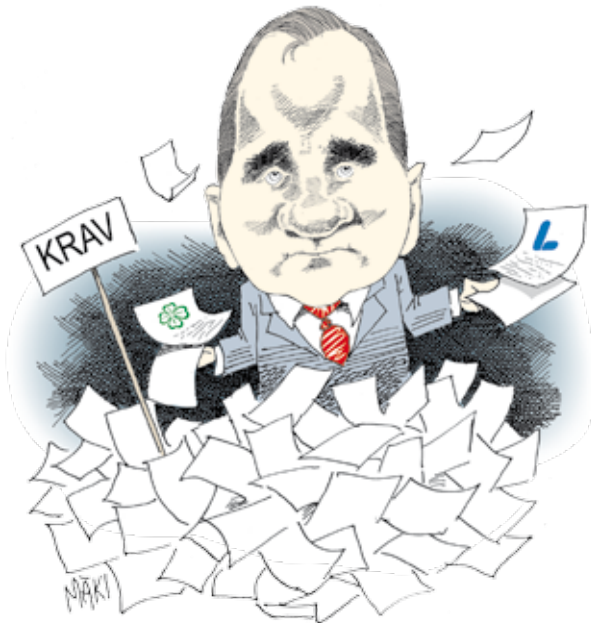
En vecka senare började förhandlingarna ändå. Annie Lööf kallade Socialdemokraternas svar för ett skambud och ville genom förhandlingarna ge dem "en andra chans".

Förhandlingarna mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna ägde rum på Finansdepartementet. De satt dag och natt i en knapp vecka. Varje parti hade tre eller fyra representanter vid förhandlingsbordet.

Det var en konstig stämning i rummet. Det fanns inte tillräckligt med mat eller dricka, sådant irriterar centerpartister. Jan Björklund fick utbrott för att Jonas Sjöstedt stod i tv och sa att han skickade in krav till förhandlingarna direkt till Socialdemokraterna. För både Liberalerna och Centerpartiet var det otänkbart att ha Vänsterpartiet med.

Centerpartiet och Liberalerna tyckte det var dålig stämning mellan Miljöpartiet och Socialdemokraterna. I en paus gick centerpartisterna fram till miljöpartisterna och frågade varför socialdemokraterna var så otrevliga mot dem. MP förstod inte; det var så här det var att förhandla med Socialdemokraterna.

Centerpartisterna blev avskräckta av det.

Stefan Löfven fick kravlistor från C, L och V. "Vår är inte förhandlingsbar", sa Annie Lööf. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Dessutom uppfattade Annie Lööf det som att Socialdemokraterna började backa på områden som gällde vinster i välfärden, reformering av bostadsmarkanden och arbetsmarknaden. Samma sak med lättare strandskydd och starkare äganderätt för skogsägare.

Centerpartisterna började tveka allt mer.

Ändå var alla bedömare överens om att Annie Lööf skulle säga ja. Hur skulle hon kunna göra något annat, efter allt hon sagt i talarstolen och valrörelsen? Om värderingsvalet. Om de liberala idéerna som stod på spel. Om att det vore ett historiskt misstag att ge inflytande till Sverigedemokraterna.

Vad var en misslyckad förhandling om arbetsrätten när det var demokratin som stod på spel?

På måndagen kallade hon till pressträff i riksdagen.

Och inte heller nu skulle Sverige få en regering.

– Tyvärr måste jag meddela att resultatet inte räcker. Jag är genuint besviken över att S inte tog chansen till ett blocköverskridande samarbete, sa Annie Lööf i riksdagens presscenter.

Budgeten föll

Två dagar senare föll övergångsregeringens budget. Med Sverigedemokraternas stöd vann Kristdemokraternas och Moderaternas gemensamma budgetmotion i stället. Stefan Löfven kallade den “en servettskiss”, men Ebba Busch Thor menade att det här var det säkra beviset på att en Alliansregering skulle kunna regera. Nu hade man ju fått igenom sin budget utan några förhandlingar med Sverigedemokraterna.

Det var inte en lätt vecka för Stefan Löfven.

Den 14 december skulle riksdagen ändå rösta om honom som statsminister. Han visste att han skulle förlora.

När Ulf Kristersson hade röstats ner en månad tidigare låg ett allvar i luften. Den här gången var stämningen loj. Löfven var inte ens på plats, han var på EU-toppmöte i Bryssel. Riksdagsledamöterna längtade efter julleddigt. Jimmie Åkesson hade redan åkt till Thailand. Den stora frågan nu var om talmannen skulle låta riksdagen ta jullov eller om han skulle tvinga fram de andra två omröstningarna före jul och låta Sverige gå till extraval. Efter ett val med det högsta valdeltagandet någonsin.

Talmannen var märkbart irriterad när han presenterade sin plan några dagar före jul. Han tidsbestämde resten av processen. Det skulle hållas omröstningar i tät följd efter jul. Skulle det bli nej då också, så skulle det bli ett extraval senast den 21 april 2019. Under julhelgerna låg ett särskilt ansvar på Stefan Löfven och Ulf Kristersson att lösa situationen. De båda skulle lämna veckovisa rapporter till talmannen.

Julförhandlingarna

Över julhelgerna förhandlade Centerpartiet och Liberalerna med båda sidor. Och internt. Båda partierna var djupt splittrade i regeringsfrågan, men utåt syntes det bara hos Liberalerna. Jan Björklund hade tagit ställning för vänstersidan och ville helst sitta i Stefan Löfvens regering. Hans motståndare var tongivande riksdagsledamöter, bland andra Johan Pehrson, Gulan Avci och Allan Widman, anförda av den ekonomisk-politiska talespersonen Mats Persson. De hördes mest, men ställningen verkade vara ungefär 50-50.

Motståndarna menade att en Alliansregering i varje läge var att föredra och att en splittring av Alliansen riskerade att gynna Sverigedemokraterna mer, ja till och med driva Moderaterna och Kristdemokraterna i famnen på Jimmie Åkesson. Liberalernas väljare var också tydligt höger, skulle det krympande partiet ha råd att förlora besvikna allmänborgerliga väljare?

Liberalerna bråkade, i medier och i riksdagen, med full insyn för alla intresserade.

Men de avgörande mandatet fanns hos Centerpartiet och därifrån hördes inga bråk. Inga läckor, inga tecken på falanger. Men det fanns, rapporterade till exempel *Expressen*, en splittring även där, ända upp i verkställande utskottet. Emil Källström, ekonomisk politisk-talesperson och Fredrick Federley, europaparlamentariker och Annie Lööfs bundsförvant sedan ungdomsförbundet, drev båda Kristerssonlinjen, tillsammans med andra i riksdagsgruppen. Andra riksdagsledamöter ville precis som partiledaren undvika allt inflytande för Sverigedemokraterna och föredrog Löfvenlösningen. Bland dem fanns till exempel Martin Ådahl, den skattepolitiska talespersonen som var med och förhandlade, och Linda Ylivainio, före detta stabschef åt Annie Lööf.

Centerpartiet satt i evighetslånga möten, förankrade och diskuterade. Många var osäkra. I slutändan var det partiledaren själv som fick göra valet.

Hur många liv har Alliansen?

Allians för Sverige har dödförklarats efter det förlorade valet 2014, efter Decemberöverenskommelsens tillkomst och dess fall, när Anna Kinberg Batra svängde om SD mot de andras vilja, när Ulf Kristersson presenterade sin 3-2-1-regering och så i november när Ulf Kristersson röstades ner i kammaren av sina allianskollegor.

När Stefan Löfven röstades ner fick Ulf Kristersson nytt hopp igen. Nu måste ju borgerligheten kunna lappa ihop det här.

Under julhelgerna förhandlade Allianspartierna fram ett dokument som reglerade formerna för en moderatledd regering. Den skulle släppas fram av Centerpartiet och Liberalerna, med vilka den också skulle ha ett samarbete i vissa frågor. Vidare skulle allianspartierna och deras ungdomsförbund under

mandatperioden ha samarbetsfrämjande seminarium och annat. Viktigast, en klausul som förbjöd förhandlingar eller samröre med Sverigedemokraterna, för regeringspartierna eller dess representanter.

Det här var inte optimalt men borde vara nog, tyckte Ulf Kristersson.

Samtidigt hade de sakpolitiska förhandlingarna mellan S, MP, C och L återupptagits. Socialdemokraterna hade kommit tillbaka och sagt att de kunde ge mer den här gången. De gjorde fler och större eftergifter på arbetsmarknad och bostadsmarknad. Fler reformer fick skarpa tidsgränser för införandet.

Annie Lööf väljer sida

Det började läcka ut i medierna att mittenförhandlingarna hade nått fram till ett resultat. Samtidigt trodde Ulf Kristersson att han skulle bli statsminister.

På morgonen den 10 januari 2019 ringer han till Annie Lööf.

– Jag tyckte det var viktigt att prata om det här. Det händer ju att sådana här uppgifter inte stämmer. Och då fick jag ingen bekräftelse från henne, berättade Ulf Kristersson.

Klockan 15.03 ringde Annie Lööf till Ulf Kristersson.

– Beslutet kom väldigt ensidigt. Jag fick alltså ett telefonsamtal som sa att nu är det över och nu har de bestämt sig för att medverka till en socialdemokratisk regering. Jag tycker inte man ringer och gör slut efter 15 års väldigt tät relation, sa Ulf Kristersson.

En halvtimme efteråt höll Annie Lööf presskonferens och berättade om det nya samarbetet och de 73 punkter som gjort att Centerpartiet beslutat sig för att stödja en socialdemokratisk statsminister.

*Stefan Löfven fick betala dyrt för sin statsministerpost. Men han uppfyllde drömmen att splittra Alliansen. T.v. Annie Lööf. I bakgrunden Jan Björklund.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

Och Socialdemokraterna och Stefan Löfven fick till slut i ett snöigt Stockholm läsa upp regeringsförklaringen, även om den innehöll både försvagad arbetsrätt, slopad värnskatt och utökat rutavdrag.

“Nu inleder vi ett historiskt samarbete. Sverige får en regering som består av Socialdemokraterna och Miljöpartiet de gröna och som samarbetar om budgeten och politikens inriktning på flera områden med Centerpartiet och Liberalerna. Sverige är i behov av stora reformer. Dessa kan vi nu ta itu med, tillsammans över gamla blockgränser”, sa statsministern i talarstolen.

ARILD BYE
 NILS AAS –
 FRÅ STREK OG MINIMALISME
 TIL DET STORFELTE OG MONUMENTALE

Få har sett sterkare preg på det norske offentlege rom med kunsten sin den siste generasjonen, enn Nils Aas (1933–2004). Mannen med det korte namnet var ein høg og stille mann som let hendene snakke for seg. Frå å vere avisteiknar enda han opp som høgt skatta bilethoggarar. Aas arbeidde ikkje berre i det monumentale, men òg i det vesle formatet, prega myntar og skapte i små storleikar. Før han døydde for 15 år sidan, var han med og forme eit kreativt kunstmuseum i heimbygda si, det vesle fjordlandet Inderøy i Trøndelag.

Arild Bye, radio-redaktør i *NRK* og no forfattar og biograf, har sett nærare på historia.

Midt på det norske 1960-talet vart den talentfulle, unge bilethoggaren Nils Aas over natta sjokkberømt og omdebattert i heile landet. Årsaka var at han vann ei stor tevling om eit kongemonument – det store Haakon-monumentet – det for historia viktige monumentet over den norske kongen Haakon den VII., som ulikt bror sin i Danmark, Christian den X., hadde nekta å overgje seg til Hitlers styrkar da dei kom og hørtok Noreg, 9. april 1940. Denne på alle måtar historiske kongen – som også var den første kongen i det moderne Noreg – var alle samde om måtte få eit monument i hovudstaden etter sin død. På ein sentral og sers synleg plass skulle det stå, eit stykke nedanfor slottet, utanfor utanriksdepartementet. Men det prisvinnande forslaget leia til rabalder. Ikkje heldt Kongen lua si rett der han stod med den i handa, meinte folk som forstod seg på det militære, og kvifor var han så lite majestetisk? Monumentet var ikkje eit vanleg kongemonument. Kongen stod i stri motvind, utan heidersteikn. Figuren var mest som eit ungt tre i storm, stod nesten og vibrerte, eit taust nei reiste seg mot himmelen utan å fortrekke ei mine, luta om berre ei aning, fram. Slik skulle han stå i regn og snø, sol og vind – i år og æve, må kunstnaren ha meint. Mange var i tvil og fleire rista energisk på hovudet. Men monumentet kom opp. Nils Aas vart eit namn – gjennom ein konge i motvind, ein som stod imot, med det resultat at han, kunstnaren – som fram til da berre hadde forma nokre byster over norske arbeidarleiarar og arbeidardiktarar, snart fekk oppdrag

overalt. Og etterkvart forstod alle at som symbol på det norske kongehuset sin nazi-motstand var Haakon VII-monumentet nærast ein genistrek.

Kongemonumentet tok nesten all konsentrasjonen til kunstnaren i fire år. Eit slit var det, etter at oppdraget var hans. Han prøvde og feila ut frå vinnarutkastet, før monumentet ein dag fall på plass. Det var etter at Nils Aas hadde søkt inspirasjon hos Giacometti, italienaren. Det var gjennom han Nils Aas enda opp med det heilt reinskore, enkle uttrykket.

Snikkarsonen frå Trøndelag

Ein lang veg hadde det vore dit. Nils Aas var snikkarsonen frå landet. I barndommen såg alle at han kunne forme i tre, som far sin. Slik starta livet, ved høvelbenken. Det var både arbeidarklasse og bondestand i Inderøy da som no, dels storbønder av det trønderske slaget, som kunne skilte med kilometerlange jorde og svære gardshus, og nokre av dei skulle ofte vise fram kor store dei var. Faren og mora var frå arbeidarmiljø; mora hadde komme til bygda som tenestejente med ein prest, og var frå Telemark. Faren hadde som snikkar med eigen liten verkstad likevel med sine store formingsevner og ein porsjon pedagogisk talent, blitt tilsett ved den grundtvigianske folkehøgskolen i bygda, Sund Folkehøgskole. Der preika dei om nasjonal fridom og folkeleg engasjement. Faren vart så påverka av liberal kristendom og opplysningsfilosofi at det skapte til dels stor uro i familien, der mora sterkt meinte at det fanst berre eit politisk parti, Arbeidarpartiet. Mora Inga, var trufast til sitt opphav, arbeidarkvinne hele livet og døydde tidleg, før ho var 50. Nils var 18 år da. Det vart ei sterk sorg.

I dag finst framleis Folkehøgskolen i Inderøy, og ein har fått eit kunstsen-ter oppkalla etter Nils, snikkarsonen. Og bygda og kommunen har blitt kjent som kunstnarbygda midt i Trøndelag, enda den ikkje ligg etter Europavegen til Nordkapp. Likevel er Inderøy gjennom eit innarbeidd slagord, «Den gylne omveg», blitt ein kreativ stad i regionen. Sentralt i dette står Nils Aas kunstverkstad som held hus i lite prangande, mens sers inspirerende lokale, eit steinkast frå sjøen som flyt forbi og blir soge inn og ut i ein malstraum mellom den vide Trondheimsfjorden og ein fjordpoll innanfor den minimaliske tettstaden.

Nils skulle egentleg blitt ved snikkarbenken. Men han hadde mange søsken, og på 1950-talet reiste eldstesøster hans til Oslo for å bli kunstnar. Det var eit brot med tradisjonen, og søstera sitt oppsiktsvekkande val skulle bli avgjerande for at også Nils braut med heimelivet, søkte på kunstutdanning og reiste etter. Nils Aas reiste til hovudstaden med lånte pengar. Han møtte 1950-talets Oslo, såg det vakre i byen og opplevde innimellom ung einsemd. Etter eit halvt år hadde han lyst til å reise heim. Men som for alle unge menneske som møter det urbane, er gjerne einsemda ei lutring, og dei fleste lærer å leve i den og

kjem som oftast gjennom den. Han vart raskt stjerne-eleven på det som var den gamle norske «Tegneskolen», oppretta i 1818, og frå 1822 kjend som Den Kongelige Tegne- og Kunstscole i Christiania, 100 år seinare døypt om til Statens Håndverks- og Kunstindustriskole. Der hadde Nils vald reklamelina, fordi han var så oppteken av skrift og det grafiske. Livet blomstra etter kvart på skolen. I 1957 vann han to konkurransar. Ein skole-konkurranse i Stockholm for gode reklameillustrasjonar; historia er litt søt, vinnar-utkastet handla om det beste reklameforslaget for – neglelakk. Viktigare var at han vann ein stor teiknekonkurranse i det sosialdemokratiske regjeringsorganet i Oslo, *Arbeiderbladet*. Gå ut og lag ei teikning av førjulsbyen Oslo – på fire timer, var oppdraget. Redaktør i *Arbeiderbladet* Rolf Gerhardsen – bror til statsminister Einar Gerhardsen, ville tilsette Nils Aas på flekken som fast teiknar i avisa. Det gjekk likevel ei tid, men da studia var omme, fekk han jobb. Nils Aas var sosialdemokrat både ut frå lynne, legning og bakgrunn og det var dermed ikkje rart at han valde *Arbeiderbladet*. Enda det i følgje han sjølv mest var fordi han trengte pengar. I åra 1958-64 er han avisteiknar og arbeidde jamt og trutt i dette yrket. I periodar er han så å seie dagleg å sjå på trykk med streken sin. Ei fast teikning på side 4 i avisa fekk han etter kvart, med eigen kommentar til. Det hende han serverte knivskarpe politiske kommentarar. Ein gong den britiske utanriksministeren Anthony Eden hadde vore på en lynvisitt hos general Franco, i det fascistiske etterkrigs-Spania, i 1961, teikna Nils Aas nokre fangar i eit Franco-fengsel og med kommentaren som han la i munnen til ein av dei innesperra i fangedrakt: «Han ble kort, vi har sittet her i over 30 år.»

Bilethoggaren og kunstnaren stig fram

Men draumen om å bli bilethoggar dukkar opp. Han skapar ofte også det tredimensjonale i teikningane sine. Han har det i seg. Han blir elev av den kjende Arnold Haukeland, og kjem etter kvart til å forstå skulpturen som frå tidleg 1960-tal blir det sentrale i livet hans. Frå da er det berre ein veg: Nils Aas blir monumenta sin mann. Det tek til i det små. Ein dag i 1962-63, mens han enno er i avisa, får han sitt første større oppdrag, frå partimiljøet. Martin Tranmæl må få ei byste, meiner partiet. Det gamle revolusjonsikonet i Arbeidarpartiet som er i ferd med å bli glømt i etterkrigs-sosialdemokratiet si tid, trør framleis gangane i partiavisa; han er ein overlevande frå klassekampen i første verdskrigstida og kampen mot fascismen i mellomkrigstida. Martin Tranmæl hadde komme på kant med Lenin og trekt Noreg ut av Komintern og var meir enn ei legende. Men Tranmæl var ikkje lett å komme innpå og i alle fall ikkje med eit spørsmål om å sitte modell til ei byste av seg sjølv, lite interessert som han alltid hadde vore i fokus på eigen person. Tranmæl kunne vore partileiar, statsråd, statsminister om han hadde ønskt det, men denne gubben med tale-gåver som Lenin, var sky og tilbaketrekt. Nils tora ikkje gå inn på kontoret til

Ovan: Nils Aas i verkstaden sin i Oslo.

Nedan: Den nye kongen Olav V, inspiserer arbeidet med Haakon den VII-monumentet, mens den unge Nils Aas går uroleg rundt i atelieret.

Foto: Arbeiderbladet.

Tranmæl for å spørje. Han sende ein bodberar. Det blir fortald at da Tranmæl fekk høyre at den unge teiknaren i avisa ville han skulle sitte modell til ei byste i bronse, var det deira felles trønderske bakgrunn som fekk isen til å breste. Det er noko med å komme frå same kant av verda eller landet, enten ein møtest i New York eller Oslo. Gjennom å vere frå Trøndelag hadde dei eit felles band, og Tranmæl hadde svart: «Viss du kjæm oppant der, så ska du få lov.» Det vart inga markering av bysta da ho var ferdig. Det nekta Tranmæl. Ein dag stod den berre der, i lokala til partiavisa og skein, skallen til kårkallen i partiet.

Nils Aas har støypt i bronse dei fleste frontfigurane i norsk arbeidarrørsle. Han forma bysta av landsfaderen Einar Gerhardsen, den norske NATO-hauken og forsvarsministeren Jens Chr. Hauge og statsminister-sfinksen Trygve Bratteli. Han portretterte arbeidardiktarane, Johan Falkberget, gruvediktaren frå Røros, og arbeidarlitteratur-modernisten og ekspresjonisten Kristofer Uppdal.

Naturlegvis forma Nils Aas etterkvart også andre menneske, han forma vitskapsmenn, musikarar og sportsheltar, til og med internasjonale superstjerner som Charlie Chaplin og Marilyn Monroe, den siste på oppdrag frå ein hemmeleg givar, som ville skjenke Marilyn til den norske filmfestivalen i Haugesund. Sex-symbollet og 50-talsberømtheita er katterjuk i si form der ho med beina trekt innunder seg har plass like ved kanalen i filmbyen i vest. Nils Aas forma og den norske maratonløpar-superstjerna Grete Waitz, den lange, slanke løparkroppen med hestehalen

Ovan: Byste av Jakob Weidemann, utstilt som del av «Jakob Weidemann, retrospektiv utstilling», Henie Onstad kunstsenter, Oslo 2018.

Foto: Arild Bye.

Nedan: «Stavhopper», skulptur i titan. Parken ved Nils Aas kunstverkstad i Inderøy.

Foto: Nils Aas kunstverkstad.

som bevegar seg mens det mest ser ut som ho ikkje bruker kraft i det heile. Grete Waitz utforma av Nils Aas spring som om ho flyg, ho er ei gaselle i steget. Alle i New York over trettifem som eig eit par joggesko veit kven ho er.

I Bergen står Nils Aas sin granittversjon av Henrik Ibsen framfor Den nasjonale Scene. Nils Aas skapte den borande Henrik Ibsen med i ein kropp forma som eit skjold og der auga er to kulehol i dei trill runde brilleglasa.

Men alltid måtte Nils Aas tilbake til slitet og arbeidets folk. Han kjente eit samband med opphavet sitt; han forma lengten og forventninga til livet som fanst i menneska frå arbeidarklassen. Han hadde hatt mor si, og han forma statuen «Arbeidarkvinna», etter henne. Han forma fiskaren som drog til Lofoten, og lina går frå sjøen på Straumen ut til dei som rodde fleire dagar oppetter norskekysten frå Trøndelag til Nordland og Lofoten, for å vere med på det store lotteriet Lofotfisket var kvar vinter i februar og mars. Nils Aas hadde ein enorm respekt for dei som sleit før han, og ville minne oss på korleis dei levde dei som gjekk føre.

Nils Aas arbeidde også i det abstrakte. Han fylte by-rom med monument. Her tok han i bruk aluminium og stål, og fekk reist monumentale verk. På same tid elska han å lage miniatyrar. Da valde han tre, ståltråd og papir som materiale, og arbeidde gjerne med ting så små at mange undra seg over korleis det var mogleg med dei kraftige hendene hans å få det til. Men ingen ting var for lite, verka det som. Derfor vart han også den store, norske myntkunstnaren i overgangen frå 1900-talet til 2000-talet, og ettersom pengane i dag forsvinn sikkert ein av dei siste.

Kunstverkstaden langs den gylne omvegen

Eldsjeler i heimkommunen og i Trøndelag ville mens Nils Aas levde, skape ein plass for kunsten hans i Inderøy, eit minnesmerke over eit av dei største kunstnarskap i slutten av førre hundreåret i Noreg. Hovudpersonen var først ikkje særleg glad i ideen, at heimbygda skulle lage «museum» av han. Han meinte han hadde sett nok av tomme einmannsmuseum som hadde blitt ei plage for heimkommunane rundt om i landet. Og ordtaket seier at ingen blir profet i eige land. Nils Aas må derfor ha vore redd det ville bli å gjere seg til narr å vere med på noko slikt. Kanskje var det berre kulturfiffen i heimbygda som ville reiste eit monument over han, for å reise det over seg sjølve.

Han hadde mistanken om at mange flirte av han der heime enno, etter 40 år i storbyen; han hadde reist frå dei fordi han trudde han skulle bli noko. Han kjende godt til jantelova. Men han vart etter kvart meir og meir involvert i planane som dei lokale eldsjelene dreiv fram. Kunstnaren stilte da som krav at han ikkje ville fråvike kvalitet. Han ville ha noko som heldt mål, som ikkje var stort, og det måtte for all del ikkje bli ein stad som berre finkulturen oppsøkte. Nils sa det slik: Også «bonan», må komme, dei som dreiv jorda og køyrde traktor. Og så måtte plassen bli ein stad å vere for dei unge. Kunstsenderet

måtte inngå i eit lokalt miljø, gjerne halde til saman med butikkar og småverksemder. Dessutan skulle staden ikkje heite museum, det vart for fint. Det var også eit siste krav: Folk måtte kunne kjenne og ta på kunsten.

På dette grunnlaget vart Nils Aas kunstverkstad til. Senteret er nærast nedfelt i gatemiljøet med dei få kvite husa i det som heiter Nergata, på den vesle landtunga som fjordstraumen snor seg rundt. Ein bitte liten park like ved vart ein del av prosjektet. Den vesle, grønne lunga er i dag pynta med små skulpturar donert av kunstnaren og etterkommarane hans. Ein liten bekk renn gjennom den vesle parken før den tek vegen ut i salt sjø, og eit gammalt trønderhus pyntar opp.

Opninga av sentret var i 1996, kunstnaren var naturlegvis til stades og fekk sjå at bøndene verkeleg *møtte* fram for å hylle han som hadde forma alt frå mynt til krone. 200 personar stod i kø utanfor døra før opninga. Tre gonger så mange var innom før opningsdagen var omme. Den naturlege heidersgjesten var sers overrasaka da så mange dukka opp til innviinga av eit bygg akkurat 670 kilometer nord for Karl Johans gate i Oslo, tileigna kunsten og han spesielt.

Fram mot utstillingsopninga hadde Nils Aas gjort ferdig installasjonen Bauta i ein nedfelt del midt i galleriet, lyssett på ein spesiell måte. Sju famn blandingsved var arbeidsmaterialet. Mens han heldt på, kledde han inn seg med ein presenning. Det gjekk rykte på bygda om at kunstnaren stod inne i «teltet» og bygde ein vedstabel rett før galleriopninga.

– Kva held han på med, var spørsmålet som vart stilt av mange i dagane før opninga. Da Nils var ferdig med Bauta, sa han: « – No manglar det berre ein skikkeleg hoggestabbe og ei øks.» Ein av dei lokale, Kjell Gran, svara Nils: « – Eg har ein hoggestabbe og ei øks i fjøset heime på Lidarende. Eg skal køyre og hente.» Hoggestabben var av dei kraftigare og øksa velbrukt i fleire ættledd. Da Nils fekk sjå den skeive hoggestabben og den utslitne øksa, vart han rørt: «– Det blir den. Den er vakker.»

Det hadde heldigvis ikkje blitt noko prangande bygg, men ein stad å vise skapinga, med ein landhandel i næraste nærleiken, med ein kafé og restaurant i ei raud brygge tæra av tida rett over gata og kunsthandtverkarar som naboar; dei var eldsjeler for eit tilvere utanfor A4-formatet, men óg gode bygdefolk.

Men ville senteret leve? Kunne oppskrifta med at barn og unge skulle vere sentrale, bli oppfylt? Mykje gjekk som tenkt. I åra etterpå har dei aller yngste sitte og forma i leire og klipt og pusla inne i verkstadrommet; ein viktig del av kunstsenteret sitt arbeid dreier seg om dette, å gje barn og unge med formsans lyst til å arbeide vidare med interessene sine.

Og mange langvegsfarande har høyrte at dette er eit lite sekunds avbrekk frå det travle livet dei elles er omgjevne av. Inderøy er sjelebot, fordi god kunst alltid er det.

Over siste lista og ned igjen

I parken ved Nils Aas kunstverkstad med blå himmel bak, ligg ein stavhopper i titan og flyt på viljen om å nå til himmels. Figuren er lett og sterk samtidig, og er i ferd med å forsere lista. Materialet titan er ikkje tilfeldig vald. Titan veg halvparten av stål, men er like sterkt, det har dobbelt vekt av aluminium, men er også dobbelt så sterkt. Materialet er eit bilete på kva eigenskapar fridrettens vesle romfarar, stavhopparen, må ha: lettheit, styrke og spenst, der han eller ho rullar seg over lista. Stavhopparen vart til i eit samspel med storindustriens folk. For ei gruppe utvalde, dyktige sveisarar og industriarbeidarar ved offshoreredrifta Aker Verdal ei par knappe mil frå senteret, vart dette ei ny oppleving. Dei moderne verkstadarbeidarane heldt til vanleg på med å sveise saman digre plattformbein som skulle stå ute i storhavet. No sveisa dei etter teikningar og ordrar frå ein litt merkeleg mann av få ord. Men dei fann tonen. Nils Aas tok ein røyk med arbeidsfolka sine, og dei tok ein røyk dei óg. Kunstnaren snakka ikkje i utrengsmål, bestemt ikkje meir enn dei, enda dei var av færre ord enn vanleg dei også, mens dei var involverte i dette oppdraget som var utan samanlikning med kvardagen elles. For ville dette gå? Komplekst, krevjande, og utfordrande er spranget, ein augneblink ligg stavhopparen der i lufta, over lista. Fagfolka frå verkstaden og Nils får det til. Nils Aas hadde eitt år att å leve i denne augneblinken da stavhopparen ligg der og flyt på toppen av spranget. Så vart skulpturen avduka, ein på industritomta og ein ved det vesle museet skrått over fjorden frå offshoretomta, der riggkonstruksjonane til vanleg skyt opp frå verkstadjorda. Nils Aas og dette landskapet vart på ein måte eitt gjennom dette samarbeidet mellom kunsten og storindustrien sine nye proletarar, her ved ein fjord midt i det flate, midtnorske bondelandet.

I 2003 stod stavhopparen der og Nils Aas skal snart døy, falle som stavhopparen ned frå høgda, ned ei bratt trapp i atelieret sitt i Oslo og ikkje vakne meir. Det er så håra kan reise seg på hovudet på ein.

Frans Widerberg ordla seg slik om Nils Aas etter å ha sett siste bysta han laga som var av ein venn av dei begge, det norske modernisme-ikonet Jakob Weidemann: «Hendene hans har øyne.» Målaren Jakob Weidemann, trønder som Aas, eit namn som hadde stilt ut både i Paris, London og New York, skreiv på si side denne personlege helsinga til kunstnarvennen med dei formande hendene: «Nils Aas er av den samme slekta som de som bygde stavkirkene. Da behøver jeg jo ikke å si noget mere».

Litteratur nytta i artikkelen:

Malmanger, M., Hegge, P. E., Hovdahl Vik C., Skåre. R. og Scherjon T. (2007) *Nils Aas*, Oslo: Labyrinth.

Krüger, S. (2004) *Og hendene hans har øyne. Samtaler med Nils Aas ved høvelbenken*. Trondheim: Communicato.

Jakobsen, E. (2016) *Nils Aas kunstverksted 20 år. En liten historie*. Inderøy: Nils Aas kunstverksted.

LENA WIKLUND

VÄXTKRAFT

– NordGen förvaltar Nordens gröna arv

När värmen drabbade Norden sommaren 2018 med skogsbränder, foderbrist och kris för många bönder, var Ölandsvetet en sädessort som klarade sig relativt bra i torkan. Det är en gammal kultursort med långa ax och långa rötter som ger ett särskilt gott bröd rikt på protein, mineraler och antioxidanter.

Ölandsvetet finns i NordGens fröbank. Banken är en samling med 35.000 olika sorters frö inom mat och lantbruk. Huvudsyftet med verksamheten är att spara och katalogisera frön som kan möta morgondagens ändrade förutsättningar beträffande klimatförändringar, sjukdomar och odlingsmetoder.

Lena Wiklund, NT:s tf huvudredaktör har besökt NordGen, Alnarp i Skåne.

NordGen – Nordiskt Genresurscenter är en institution under Nordiska ministerrådet. NordGens uppgift är att bevara och underlätta ett hållbart utnyttjande av våra genetiska resurser inom växter, skog och husdjur i de nordiska länderna med avseende på mat och lantbruk.

NordGens huvudkontor och sektion Växter ligger i ett tidigare äppellager på området för Sveriges Lantbruksuniversitet i skånska Alnarp. Sektionerna Skog och Husdjur är knutna till Norsk institutt for skog og landskap i Ås utanför Oslo. NordGen har sammanlagt cirka 30 medarbetare och ungefär 30 miljoner svenska kronor i budget. NordGen är tio år men samarbetet inom sektorerna är äldre, husdjurssamarbetet 35 år, genbanken 40 år och skogs-samarbetet 50 år.

Varje land ansvarar för att bevara de genetiska resurser som finns där. De nordiska länderna har med NordGen valt att samarbeta för att kunna ta detta ansvar. Samarbetet gör att länderna kan uppnå mer tillsammans än var och en för sig, med en gemensam fröbank, kunskap- och kompetensutbyte i olika råd och arbetsgrupper och koordinering av initiativ.

NordGen samarbetar med andra genbanker, forsknings- och förädlingscentra i Norden och globalt samt deltar i det internationella samarbetet inom ramen för FN-organet för livsmedel och jordbruksfrågor FAO – Food and Agriculture Organization.

Förvalta Nordens gröna arv

Grödor, skog och husdjur är genetiska resurser som vi fått från naturen. De ger oss människor mat, kläder, bostäder, saker som vi behöver för att kunna leva ett modernt liv. Förvaltar vi dessa resurser på ett bra sätt ger det goda förutsättningar för att vi, och i framtiden våra barn och barnbarn, ska kunna äta oss mätta, hålla oss varma, få skydd och leva i en värld med biologisk mångfald.

De växter vi odlar idag är resultat av tusentals års förädling som har anpassat dem efter våra behov, smaker och produktionsmetoder. Detta utifrån förutsättningar i klimat, jordmån, dagslängd, sjukdomar och skadedjur. Med tiden har allt färre arter använts. Detta innebär en ökad sårbarhet för klimatförändringar och nya sjukdomar som kan få konsekvenser för matförsörjningen.

Framtidens klimatförändringar kommer att ge nya förutsättningar för vad som går att odla i Norden. Det kommer bli längre odlingssäsonger, mildare höstar och vintrar med mer regn. Naturens utveckling hinner inte med och därför är det viktigt med växtförädling, som pågått sedan människan blev bofast.

Med biologisk mångfald menas variationen hos individer inom en art och variationen mellan arter. Den biologiska mångfalden har minskat och minskar fortfarande, både vad gäller odlade växter och vilda arter. Om den biologiska mångfalden minskar förlorar vi egenskaper hos växter och djur som kanske behövs i framtiden. En genetisk resurs är ett levande material som innehåller arvs massa av nu eller framtida nytta för människan.

Mångfald och genetiska resurser har både ett ekonomiskt och kulturellt värde. Växter och husdjur som klarar det nordiska klimatet är en del av det nordiska kulturlandskapet och miljön. De står också för våra framtida möjligheter till utveckling inom lantbruk och skogsbruk.

Odlad säd. Foto: NordGen.

Lise Lykke Steffensen är direktör på NordGen:

– NordGen tillhör oss alla, och är tillgängligt för alla, vilket är unikt. Vårt arbete med att säkra resurser för en oviss framtid gör att vi måste tänka brett, artrikedom ger variation av egenskaper som kan behövas i framtiden. Vi måste ta hänsyn till förutsättningarna i Norden, en planta från Italien trivs inte här och kan dö av stress i ljuset under de långa ljusa sommarnätterna.

– För 100 år sedan sådde man med utsäde från egen mark, fick robusta plantor med låg avkastning. Idag odlar man säd med högre avkastning men samtidigt har andra egenskaper valts bort. I NordGens fröbank finns prover med historia från flera generationer, 100 år eller till och med 1.000 år. I dag har vi att hantera en minskad biologisk mångfald, ett modernt jordbruk, och en kraftig befolkningsökning.

– Vi äter väldigt snävt. I världen utgörs 60 procent av kaloriintaget av fyra grödor, vete, majs, ris, och sojaböna. Det finns cirka 30.000 ätbara växter i världen men vi äter bara cirka 150. Hos NordGen finns 536 ätbara växter, men i Norden äter vi bara cirka 30.

– Av de 35.000 unika frösorterna i NordGen är spannmål 90 arter och 17.500 variationer, vallväxter 90 arter och 5.000 variationer (varav 70 procent förvildade), samt örter 2.500 variationer. Det tar tio år att utveckla en ny plantsort.

– Cirka 40-60.000 fröprover lämnas ut per år från NordGen, till forskning, växtförädling och utbildning. Många av NordGens sorter lämpar sig för ekologisk odling då de utvecklats innan tiden för konstgödsel och besprutning.

Nordens viktigaste rum, örter och potatisar

På NordGen växter finns fröexperter och odlingsexperter. Man har laboratorier för frön och plantor, växthus och odlingsytor för spannmål och grönsaker. NordGen förvarar, undersöker och underhåller en frösamling som sedan kan användas av exempelvis forskare och förädlare som i sin tur kan använda dessa för att utveckla växtsorter som kan användas inom lantbruket. Fröna förvaras i ett rum på cirka 200 kvm med 100 hushållsfrysar, det har kallats Nordens viktigaste rum. En första säkerhetskopia av fröna finns i Aarslev i Danmark och en andra säkerhetskopia finns på Svalbard. Man har även frön från vilda plantor för att bredda mångfalden. Även inom Norden varierar klimatet mellan norra delarna av Finland, Norge och Sverige, ett mellanområde och syd med Skåne och Danmark. Det är därför mer ändamålsenligt att tala om regioner än länder när det gäller odling i Norden.

I modernt lantbruk används få växtsorter, starkt förädlade och med smal genetisk bas, till skillnad från de otaliga lantsorter med stor genetisk variation som tidigare generationers odlare använt. Ju färre sorter som används desto sårbarare blir man i ett framtida förändrat klimat. Växter med snäv genetisk

bas kan slås ut helt av växtsjukdomar. Då får man gå tillbaka till äldre sorter eller närbesläktade vilda arter för att hitta anlag som är motståndskraftiga mot den aktuella sjukdomen. Ingen genteknik kan ersätta den naturliga variationen, den är oersättlig och utan den kan ingen förädling äga rum.

Johan Axelsson arbetar i NordGens frölaboratorium:

– Vart tionde år tar vi fram fröproverna från frysen och testar deras kvalitet genom att gro dem. Med varje växtart följer ett informationskort, vet man inte hur fröna gror så är de inte användbara. Fröna torkas i 15 grader och 15 procent RH (relativ fuktighet), packas och lagras i påsar av plast och aluminium i -18 grader. När de torkas och fryses ökar livslängden. Den största samlingen vi har är korn och den populäraste sorten som vi distribuerar för hobbyodlare är ärtor.

Fredrik Olsson arbetar i växthus:

– NordGen har nästan en hektar odlingsyta fördelat på växthus och frilandsodling. Man odlar upp cirka 100 arter varje år av de 700 man har i samlingen, och uppförökar drygt 1.000 unika frösorter varje år. För att undvika korspollinering mellan vissa av accessionerna krävs det ibland att vi använder oss av isoleringsburar för att säkerställa att accessionerna inte pollinerar varandra av misstag.

Två exempel från verksamheten NordGen Växter är *Arktiska ärtor* och *Potatissamlingen*.

Ulrika Carlson-Nilsson är ansvarig för projektet *Arktiska ärtor*:

– Växter i Norden har genom århundraden utvecklat egenskaper som gör att de kan överleva i vårt speciella nordiska klimat med mörka, kalla vintrar och långa, ljusa sommarkvar. Den stora mängden ljusstimmar under sommaren utgör en kraftig stressfaktor för växter som inte är anpassade att leva i denna miljö. Då klimatet i Norden förmodligen kommer att vara varmare i framtiden än idag är det troligt att vi kommer att kunna odla växter i de norra delarna av Norden där vi tidigare inte kunnat odla i någon större omfattning. NordGen driver därför nu ett samnordiskt projekt där man studerar vilka ärtsorter som kan odlas i dessa miljöer. Odlingsförsök görs i bland annat Tromsö och Umeå. Man har odlat 50 sorter under 2018 och försöket kommer att upprepas i år. Egenskaper som blomningstid, mognadstid och proteinhalt utvärderas. Ärtor är en bra proteinkälla som till stor del kan ersätta kött i vår kost.

Pawel Chrominski är ansvarig för *Potatissamlingen*:

– Potatis är knölar som förökar sig vegetativt dvs. genom plantskott. På NordGen har vi 78 sorters potatis med kloner eller plantskott i 500 provrör, 5-6 kloner per sort. De kan lagras i tre månader innan de behöver förnyas. Potatis drabbas lätt av sjukdomar som virus, bakterier och svamp. Man har på NordGen endast icke-kommersiella sorter som inte finns i butik.

Ovan:
Spetskål i växthuset.
Till höger:
Potatiskloner.
Foto: Lena Wiklund.

I NordGens nätbutik (shop.nordgen.org) kan man beställa frön anpassade för odling i vårt nordiska klimat med mörka kalla vintrar och långa ljusa sommarnätter (mellan den 1 mars och 31 maj). Genom att odla frön därifrån kan man bidra till att bevara den nordiska odlingstraditionen.

Skog som står i hundra år

NordGen Skog är en mötesplats för alla som arbetar inom skogsgenetik, frö- och plantproduktion samt förnygring och förvaltning av skog i de nordiska länderna. Syftet är att skapa goda nätverk samt sprida kunskap och information. NordGen Skog har ingen egen lagring av genetiskt material. Förädling, frölagring och konkreta bevaringsaktiviteter sköter de nordiska länderna var för sig. NordGen Skog arrangerar konferenser, temadagar, seminarier och möten, följer och initierar forskning, driver projekt och informationsverksamhet, samt delar ut stipendier.

Kjersti Bakkebø Fjellstad är sektionsledare för NordGen Skog:

– NordGens fokus är att förnygra skog på ett hållbart sätt och med bred genetisk mångfald. Det säkrar att skogen kan stå emot en framtid med varmare klimat där sjukdomar och insektsangrepp troligen blir vanligare. Det finns ca 35 inhemska arter inom skog i Norden, inklusive träd och buskträd. Skogen har lång generationsväxling, den står där i kanske hundra år och mer.

De olika nordiska länderna har olika utmaningar och utgångspunkter i arbetet med att välja plantor och förnygra skogen i Norden. Ett exempel är arbetet med att öka skogsandelen på Island där man försöker hitta arter och genetiskt material som kan växa bra. För tusen år sedan var mer än en fjärdedel av Islands yta täckt av skog, men på grund av betesdjur och nedhuggning för ved sjönk andelen till en procent på 1950-talet. Nu behövs skog dels för att förhindra erosion, dels för att träd är den enda växtlighet som överlever i vulkanaska, och på Island har man utbrott cirka vart tredje år. Nästa NordGen Skog-konferens arrangeras på Island i september 2019.

Mjölk och ost från norr

NordGen Husdjur verkar för hållbart bruk av husdjursgenetiska resurser inom matproduktion och lantbruk. Med konferenser, workshops och exkursioner vill man främja de genetiska, ekonomiska, kulturella, historiska och sociala värdena av mångfald kopplat till husdjur för att möta framtidens klimat och produktionssystem.

Mervi Honkatukia är sektionsledare för NordGen Husdjur:

– En stor del av husdjursraserna som fanns innan det moderna lantbruket är hotade idag, på grund av att de ger för liten avkastning, ger för lite mjölk, lägger för få ägg, växter för långsamt, jämfört med raserna i det moderna lantbruket.

– Lantraser är också en del av vårt kulturarv och vår gemensamma historia. För våra bönder är de dock inte alltid lönsamma. Bästa sättet att bevara en utrotningshotad ras är att bruka den, dricka dess mjölk och äta dess ost.

Fjällko. Foto: NordGen.

Ett exempel på samarbetet i NordGen Husdjur är Färöponnyn. Den är en av världens mest hotade hästraser, liten men stark och envis. På Färöarna finns 80 hästar kvar. Nu sikar man på att ha 200 djur för att undvika inavel. NordGen har bidragit med arbete med kartläggning av individerna, handlingsplan och råd för hållbart avelsarbete.

Ett annat exempel är Fjällkon. För hundra år sedan var den vita fjällkon vanlig i norra Finland och Sverige. Den är anpassad efter ett kallt klimat, mindre än de flesta andra raser och ger mindre mjölk. Idag finns cirka 1500 fjällkor kvar i Finland och Sverige. I NordGens projekt *NordMilk* har man testat egenskapen hos mjölken hos olika raser, och funnit att fjällkons mjölk innehåller ett protein som gör att man kan få fram dubbelt då mycket ost från fjällkons mjölk jämfört med andra raser. Fjällkon är robust och med förmåga att leva på det foder som går att odla här. Den kan visa sig klara sig bra i ett framtida annorlunda klimat.

Svalbards Globala Frövalv

Det har kallats Världens viktigaste rum och Fröernas Noaks Ark. På Svalbard, cirka 100 mil från Nordpolen, ligger Svalbards Frövalv insprängt i berget. Här långtidslagras säkerhetskopior av växtgenetiska resurser från genbanker över hela världen. Frövalvet byggdes 2008 och bekostas av den norska regeringen. Den dagliga hanteringen av fröerna sköts av NordGen.

Alla genbanker är välkomna att lämna frö och deponeringen är gratis. Ett villkor för lagring är att fröprovet också är långtidslagrat hos annan genbank

Porten till Svalbards Globala Frövalv. Foto: NordGen.

med back-up på ytterligare ett ställe, Svalbard är således säkerhetskopia 2. Genbankerna testar själv sina fröer, och sänder nya kopior till Svalbard vid behov.

Lämnaren svarar för frakt till Oslos flygplats Gardemoen för vidare transport till Longyearbyen på Svalbard. Frövalvet är obemannat men tre gånger om året öppnas frövalvet för införsel av nya fröprover. Information om fröerna i Frövalvet, antal, arter och sorter, ursprung, modergenbank och deponeringsdatum lagras i NordGens Fröportal-databas som är öppet tillgänglig.

Åsmund Asdal är koordinatör för det globala Frövalvet på Svalbard:

– Det finns nu omkring 5.000 arter och en miljon fröpåsar i valvet, bland annat 150.000 variationer inom arten ris och 150.000 variationer inom arten vete. Valvet är byggt för att lagra frö torrt och fryst till -18 grader inne i fjället. Om elen slutar fungera är det temperatur som permafrost, -3,5 grader. Det är tre hallar på 12 x 27 meter.

– Cirka 70 genbanker från hela världen har deponerat frö i valvet. Det finns ingen motsvarighet till Frövalvet, en global plats där alla kan lämna frö.

Källor

Samtal med personal på NordGen: Lise Lykke Steffensen, direktör, Johans Axelsson, frölaboratoriet, Fredrik Olsson, växthuset, Ulrika Carlsson-Nilsson, ansvarig projektet Arktiska årtor, Pawel Chrominski, ansvarig Potatissamlingen, Kjersti Bakkebø Fjellstad, sektionsledare NordGen Skog, Mervi Honkatukia, sektionsledare för NordGen Husdjur, Åsmund Asdal, koordinatör för Svalbards Globala Frövalv samt Sara Landqvist, kommunikator, www.nordgen.org, februari 2019.

NT-INTERVJUN

DER GÅR EN ENGEL GENNEM VERDEN

Samtale med fotograf Per Bak Jensen

I snart et halvt århundrede har den danske fotograf Per Bak Jensen bestræbt sig på at afdække tilværelsens usynlige sammenhænge. I respekt for livet viser han os det store i det små i sine billeder. Trods en livstruende sygdom arbejder han ihærdigt hver dag. I 2019 fylder han 70 år.

Lisbeth Bonde har mødt ham i hans hjem på Stevns syd for København til en samtale om hans kunst i almindelighed og om hans seneste fotobog i særdeleshed.

Per Bak Jensen er den danske fotokunsts nestor, men han er også internationalt anerkendt – ikke mindst i Norden – ligesom han har hentet mange af sine motiver på sine rejser til de nordiske lande: Norge, Sverige, Grønland og Island. Han er rigt repræsenteret på kunstmuseerne i Norden: Moderna Museet i Stockholm, Nasjonalmuseet i Oslo, SKMU Sørlandets Kunstmuseum i Kristiansand, Norge, Statens Museum for Kunst i København, Louisiana Museum for Moderne Kunst i Humlebæk har værker af ham i samlingerne. Desuden har han deltaget i en lang række solo- og gruppeudstillinger, hvoraf den mest kendte nok var ”The Frozen Image, Scandinavian Photography”,

Fotograf Per Bak Jensen, Stevns 2019.

som startede i USA i 1982 og fortsatte på en kunstmuseer rundt om i Norden. Han har netop udgivet den anmelderroste fotobog *Tavshedens figur*. I 2019 udstiller han både på Færøernes Kunstmuseum i Tórshavn og på Hallands Konstmuseum i Halmstad.

Per Bak Jensen (f. 1949) var den første fotograf, som blev optaget på Kunstakademiet i København, hvor han efterfølgende – i årene 1986-2009, men nu i egenskab af lektor ved samme institution – inspirerede en lang række billedkunstnere. Ikke kun fotografer, men også malere, billedhuggere og konceptkunstnere, som i Per Bak Jensens *Fotografisk Laboratorium* fandt inspiration og en ligesindet sjæl som sparringspartner. Per Bak Jensen er en eksistentielt søgende billedtænder, der for længe siden løste fotografiet fra dokumentarismens forpligtende krav og førte det ind i kunstens frie rum.

Per Bak Jensen har fotograferet siden han var barn. I begyndelsen drejede det sig om fraværsbilleder fra Zoologisk Have. I stedet for at rette søgeren mod havens eksotiske dyr, rettede han den mod de tomme lejer, hvor de havde hvilet eller sovet. Det var den stærke lugt af vildsvin eller af andre dyr, der ledte ham på vej. Han fotograferede det sted, hvor lugten var stærkest. Siden har han med fotoapparatet ved hånden ageret som en forsker, der finder nye, upåagtede forbindelseslinjer i sit undersøgelsesmateriale, og som fra billede til billede opstiller nye hypoteser. Hverdagen spiller en helt central rolle i Per Bak Jensens billedunivers, hvor der ikke er megen pragt. Hyppigt *clasher* naturen mod kulturen – både den høje og den lave – og ofte møder naturens groende formprincipper de geometriske, menneskeskabte, i nogle skarpt slebne kontraster.

I den omtalte nye bog *Tavshedens figur*, oplever vi dette Per Bak Jensenske billedunivers i fuldt udtræk. Her er isvåger, vandrør, vasketøj, vartegn, revner, duelort og vulkaner og en dramatisk trækrone, som hvælver sig over betragteren med sine sorte, knortede og krogede fingre. Bogen består af 57 fotografier taget fra 2016-18, fortrinsvis med motiver fra hans hjemegn på Stevns, men der er også fotos fra Italien, Grønland og Norge. I bogens indledning skriver han: ”Findes der i livet usynlige linjer, som tegner figurer til os så vi kan se længere end øjet rækker. Denne bog er et forsøg på at indkredse et svar.”

På forsiden er der en lang skriggrøn nylonstrap, der snor sig uregelmæssigt og tegner figurer på et sort underlag. Et Möbiusbånd, dvs. en uendeligheds-sløjfe? Et levende væsen? En slange? ”Den taler til os,” siger Per Bak Jensen, da jeg besøger ham i hans hjem ved Vemmetofte Kloster. Den grønne strap tegner en af disse figurer, som Per Bak Jensen gennem hele sit virke har forsøgt at opklare, fordi de taler til ham. Men det er aldrig lykkedes for ham at få et svar. Derfor har bogen fået sin titel. Tavsheden er rungende.

Per Bak Jensens hus ligger ved et skovbryn i et genuint guldalderlandskab, men her midt i jagtsæsonen skal man iføre sig selvløsende overtøj for

Grønt bånd.

at undgå at blive jægerens ufrivillige bytte. Vi hører skud, da vi går tur med hans hund i skoven, som vi opsøger for at opleve nogle af de motiver, som han har fundet her.

Per Bak Jensen behøver ikke nødvendigvis at rejse langt for at finde svar på figurenes gåder, da det, der i allerhøjeste grad nærer hans værk, er de indre rejser. Tingenes stille eller tavse tale. Og motivet kan såmænd findes lige uden for hans hus som betonrøret, der leder vandet ud i bækken, så den kan løbe videre ad sit eget bugtede løb gennem skov og mark. Måske har han det lidt lige som den tyske sociolog og filosof Georg Simmel (1858-1918), der i sit essay 'Das Abenteuer' (eventyret) fra 1911, forfægter det indre eventyr. Hermed mener han mere en oplevelsestilstand end et begivenhedsforløb, som påtvinges os udefra. Per Bak Jensen opsøger ikke sine motiver på eksotiske steder. Han forsøger ligesom Simmel at finde "ører" af oplevelser i det sansede stof, uanset hvor han befinder sig.

Per Bak Jensen kommenterer:

"Mine fotografier handler i høj grad om det at se. Eksempelvis sidder en kvinde på fotografiet *Floden* fra Rom på flodbrinken ved Tiberen og betragter en hvid silkehejre. Vi ser hende betragte."

I dette foto sker der en identifikation med den seende kvinde – og samtidig foregår der en forskydning i dimensionerne, da billedet er taget fra en bro højt oppe. Det strømmende vand i floden bliver mere fysisk og stofligt pga. den relativt lange eksponeringstid. Det varer i øvrigt lidt, før vi får øje på kvinden og fuglen, fordi de synes så små i disse omgivelser. Men på det store billede, er både kvinden og fuglen naturligvis meget tydeligere end i bogen.

Floden.

Flere af Per Bak Jensens fotografier fra Rom indfælder sig i et religiøst eller metafysisk rum. Det gælder eksempelvis fotoet *Vasketøj* med netop vasketøj, der hænger til tørre på en snor, udspændt mellem husmurene. Tøjet hænger i baggrunden og giver billedet liv i kraft af dets mange farver. I forgrunden og henlagt i skygge ser man en stensulptur af Madonna med barnet. De er indfældet i en niche. Her er hverdagen og det hellige helt bogstaveligt ført sammen og dog adskilt af den stenportal, der opdeler billedet i to sfærer. Evighedens og nuets. Kirkens og byens.

Per Bak Jensen ser mønstre og figurer overalt. Han har forkærlighed for Karen Blixens fortælling *Livets veje* om en mand, der ender med at have tegnet en storkefigur med sin nattefærd rundt i landskabet. Bak Jensens fundne tegn og figurer er dog ikke alle sammen lige tavse, og selv er han på ingen måde tavs, når man sidder over for ham og gerne vil forstå hans værk:

”Du går ned fra din lejlighed på Østerbro og tager din bil og kører ud ad motorvejen. Du tegner en figur med din rute. Når du lidt senere i dag kører fra Vemmetofte Kloster til Østerbro, så har din rute igen tegnet en figur. Hvis man samler alle de linjer, vi tegner med vores færden fra fødsel til død, så vil vi kunne se nogle ganske bestemte figurer eller mønstre,” fortæller Per Bak Jensen.

Hvad skal der egentlig til, for at du vil tage et foto?

”Alle de steder, som jeg har fotograferet, har på den ene eller anden måde givet mig et strejf af indsigt. Når jeg for eksempel går rundt i skoven og ser nogle grene, der ligger på en bestemt måde, så virker det, som om de er lagt der specielt til mig. Det er ligesom at modtage et brev. Stedet skal have en

betydning, før jeg fotograferer det. Det lyder meget banalt, men i virkeligheden er det nok ret indviklet.

I begyndelsen var jeg på jagt efter billeder, der lignede noget, som jeg kendte i forvejen. Med gyldne snit og alle mulige finesser. Dengang ville jeg lave gode billeder. Billeder, der kunne måle sig med andre billeder. Jeg gik rundt med en facitliste, der fortalte mig, hvad et godt billede var. Det handlede om *techne* – det græske ord for håndværksmæssig kunnen. Men efter et stykke tid oplevede jeg, at der manglede noget i mine billeder, selv om billederne så godt ud. Jeg manglede. Jeg var der jo ikke. Det var blevet et 100 m løb i fotografi – en kappestrid mellem dygtige fotografer om at forbedre det visuelle udtryk – vi skulle hele tiden ”vækste” ligesom i kapitalismen. Men så begyndte jeg at tænke over, hvordan jeg kunne komme ind i billedet. Her handlede det om at tage afsæt i min egen fortid. Jeg er vokset op i Thorsgade på Nørrebro.”

Per Bak Jensens far arbejdede på Dansk Sojakagefabrik, og hver fredag tog lille Per, som endnu ikke gik i skole, og hans mor ud til fabrikken for at hente hans far, der gav dem lønningsposen i en brun konvolut. Nu skulle der være fest, og på hjemvejen købte de 2 stykker skinke og 50 gram italiensk salat. Det beretter han om i bogens afsnit *Himmelgåde*, som rummer en række fotografier af en stor silo i Kristiansand, der ligner Sojakagefabrikken. Siloen i Norge er nu overtaget af en kunstmæcen i byen, der vil indrette et museum i den.

Men hvordan og hvornår er et billede personligt – hvornår har du selv sat aftryk på motivet?

”Et godt billede er et billede, der kigger tilbage på dig. Det skal være umuligt at komme udenom. Det handler om, at der er noget derude, der vil i kontakt med os. Det kan godt virke lidt halvreligiøst eller metafysisk, men det *behøver* ikke at være sådan. Det kunne handle om *det andet*. Det, vi ikke kan se. Hvis man kun trækker kortet Gud, kommer man ind på en ensrettet gade. Måske skulle man holde op med at køre ad disse ensrettede gader? Måske skulle man tage en anden vej? Det, jeg er optaget af, er at finde en ny vej. Det bedste billede, er det, der vil i kontakt med os. Og hvorfor vil det så det, kan man spørge? Det spørgsmål kan jeg ikke besvare.”

Per Bak Jensen henter radioen:

”Du bliver nødt til at have et modtageapparat. Radiobølgerne er usynlige, men ved hjælp af apparatet her kan du høre det, du ikke kan se. På tilsvarende måde er kunst et modtageapparat. Kunst har den egenskab, at man kan dreje på knapperne, så man kan høre flere forskellige programmer afhængigt af, hvor stor en radio, man har. Det er sådan, man skal se på fotografier, malerier, skulpturer m.v. Kunst beforder, at vi kan se og høre og mærke noget, som er usynligt. Mine billeder er ikke afbildninger af det, som vil i kontakt med os, men billeder af steder, hvor jeg har oplevet, at der er noget, der vil i kontakt med mig.”

Der er mange dystre fotos i *Tavshedens* figur. Megen muld, og ofte ser kameraet ned på jord eller gulv. I billedet *Pigtråd* er sorte affaldssække revet itu og blaffer i vinden, som var det rester af tøj fra folk, der er flygtet fra en lejr. Sorgen og længselen florer i disse fotografier. Men samtidig er disse fotos æstetisk overbevisende, og skønheden gør, at vi kan bære mørket.

”Der er mange, som synes, mine billeder er kedelige. Jeg har endog været anledning til begrebet ”kedelige billeder”! Picasso og Braque opfandt kubismen. Jeg opfandt de kedelige fotografier”, griner Per Bak Jensen.

Per Bak Jensen er romantiker, men i høj grad også praktiker. Ellers kunne hans forunderlige – nogle vil sige mærkelige – fotografier slet ikke virke så stærkt som *sete* virkelighedsbilleder, leveret med en sådan (dybde)skarphed, at man skulle tro, det var en guddommelig kraft, der insisterede på, at vi skulle se ordentlig efter og finde skønheden og ”meningen” lige her, hvor vi er.

Per Bak Jensen har øje for det indfoldede, kan man også kalde det – som suges ind på det lysfølsomme papir, ofte med en lang eksponeringstid og med billedkunstnerens træfsikre syn og musikalske sans for disse radikale beskæringer, der inddæmmer, tydeliggør og lægger frem for vore begærende blikke. Det er virkelighedens spor. Ingen redigeringer. Ingen fotoshop. Per Bak Jensen søger og finder: Rød maling på asfalt, der kan minde om blodspor fra en trafikulykke. Duelort på sort asfalt. En ren Jackson Pollock.

Per Bak Jensen retter opmærksomheden mod et sted og stiller ind på det oversete, så selv det usleste stof og de mest ”umulige” steder får liv og mæle. Således skærper hans fotografier vores opmærksomhed over for omverdenen. Sagt på en anden måde udvider Per Bak Jensen de herskende skønhedsidealiser og giver os verden tilbage i sine på en gang nøgternt-registrerende og gådefulde fotografier, som viser os en skjult parallelverden.

Er dine fotografier en slags dagbog?

”Måske snarere en livsbog, der minder mig om alt det, der optager mig,” siger Per Bak Jensen.

Selv om værkerne har en metafysisk dimension, så er han en iagttagere, som sørger for ikke at fylde for meget, så han bedre kan se motivet. Han forsøger at overskride det dennesidige ved at have et intensivt fokus på materiens uendelige stoflighed. Overskridelsen er indlejret i det immanente – det iboende – kan man sige. De fleste af hans fotos er vanitasbilleder: ”For vi er jo alle sammen døende. Men på forskellige stadier,” slutter han.

Lisbeth Bonde

FÖR EGEN RÄKNING
 NORDISK SAMVIRKE KAN
 VÆRE SÅ MANGT

Hans H. Skei

NTs norske redaktør ser tilbake på sitt virke i Norden i mange og ulike sammenhenger, og antyder samtidig at denne spalten fritt bør kunne presentere nordiske erfaringer, slik praksis har vært fra *NT* 1/18.

Jeg har av og til tenkt på hva de tekstene som trykkes under tittelen «För egen räkning» er ment å være, og da sier tradisjonen fra Poul Dam via Claes Wiklund at det skal handle om «personligt hållna betraktelser i samarbetsideologiska frågor». Første bidrag ble trykt i *NT* 1/1988. Serien har inneholdt variert stoff, og selvfølgelig ikke alltid dreid seg om det nordiske samarbeidet. Likevel har den vært en slags signatur-tekst på det vis at den peker på og understreker at *Nordisk Tidskrift* vil og skal legge stor vekt ikke bare på det som skjer innenfor Norden på mange felt, men på det nordiske samarbeidet både når det fungerer godt og når det arbeider i motbakke.

Fra 2018 skal man kunne skrive om opplevelser og erfaringer og levd liv innenfor Norden uten en eneste ideologiske tanke, uten å spekulere over samarbeidet innenfor Nordisk Råd eller Ministerrådet. Men slik har det selvfølgelig vært i mange år, og mange av bidragene har bare reflektert at man har nordiske erfaringer av ulikt slag. Det holder at man har levd og virket innenfor Norden, og derfor uunngåelig og uvilkårlig har samarbeidet over landegrensene, reist mellom landene, etablert kollegiale kontakter og vennskap her og der. Jeg er nordmann, til og med ekstremt etnisk nordmann, djupt forankret i det land og folk jeg tilhører. Jeg kan aldri bli «norden-borger» på samme vis – kultur, tradisjon, historie, levemåte i de andre landene er så forskjellig at jeg aldri – himmelen forbyde – skulle kunne bli dansk eller svensk. Men sånn et stykke på vei kan jeg nok passere som «värmlänning inför Vår herre» siden familien har et sommerparadis i et kulturlandskap nettopp i Värmland.

Som litteraturprofessor ved Universitetet i Oslo, med spesialkompetanse i amerikansk sørstatslitteratur, har jeg vært på flere konferanser og seminarer, holdt flere forelesninger, deltatt i flere paneler i Mississippi, Georgia, Nord-og Sør-Carolina. Men som norsk har jeg også vært engasjert i og opptatt av skandinavisk litteratur, og har gjennom flere tiår reist i og mellom landene i Norden i ulike roller. Jeg har vært medlem i og stått for arrangementer innenfor flere nordiske foreninger – Nordic Association for American Studies

(NAAS), Nordisk forening for litteraturvitenskap, Skandinaviske kriminalsällskapet (SKS). Sistnevnte er etter hvert blitt ganske uvirksom, men har i det minste en jury på tre personer fra fem land som stemmer frem den beste kriminalromanen i Skandinavia hvert år og deler ut Glassnøkkelen. Selskapet har utvilsomt vært viktig for å etablere mange og viktige kontakter på krimlitteraturens område over landegrensene, selv om jeg tidlig stilte spørsmål ved og protesterte mot begrepet «Nordic Noir» ut fra dette at tradisjonene og skrivemåtene er svært forskjellige om man leser nok og tenker etter og ikke bare tar lettvinde markedsføringsgrep som har lite med realiteten å gjøre.

Den «seriøse» nordiske litteraturen i de nordiske land, inkludert Færøyene, Grønland og det samiske området, fikk jeg lov til å arbeide med i seks år fra 2000 som jurymedlem i priskomiteen for Nordisk Råds litteraturpris. Det var lærerike og spennende år i møte med de beste bøkene fra alle land og områder, men ikke minst i møtet med mange beleste og dyktige andre medlemmer i juryen. I ettertid har det også ført til en rekke foredrag og artikler om nettopp Nordisk Råds litteraturpris og betydningen av den.

På et noe mer akademisk nivå har det blitt forelesninger om alt fra Göran Tunström til William Faulkner og krimlitteratur i mange varianter ved en rekke nordiske høyskoler og universitet. Også som opposent ved disputaser i Danmark og Sverige har jeg møtt tenkemåter og systemer som var forskjellig fra de jeg kjente fra andre land, og så vel markering som selskapsliv etter slike begivenheter har vært strålende nordiske erfaringer. Litt annerledes, men like alvorlig, var det å reise til 8-10 svenske høyskoler og universiteter for å evaluere litteraturvitenskapsfaget. Det var lærerike møter som indirekte kunne tenkes å påvirke hvordan vi som reiste rundt tenkte på egen faglig praksis.

Så er det likevel ikke til å unngå at mine beste og mest langvarige nordiske læreår har vært i arbeidet med og for *Nordisk Tidskrift* og Letterstedtska föreningen, først som skribent i 15 år, så som redaktør i 17 år og nasjonal leder i fem år – jeg er fortsatt aktiv i alle tre funksjoner. Her har det ikke bare vært snakk om å lære og skaffe seg erfaringer – det har utvilsomt vært en kunnskapsoverføring og en påvirkning i retning av å forstå det nordiske i mange sammenhenger, for så litt etter litt «å tenke nordisk» uten noen gang å tro at Norden kan bli særlig mer av en enhet enn det vi nå er. Regelmessige reiser til alle nordiske land, møter og mottakelser i landenes nasjonalforsamlinger, medalje- og prisutdelinger – alt har vært en fryd, og alt har når vi ser det samlet og under ett, bidratt til en fellesskapsfølelse og en glede over å være en del av de limstoff som gjør at vi tenker utenfor nasjonalstatens rammer. Samtidig er for eksempel mine danske kollegaer ekstremt danske, og takk for det, for slik har vi alle det. Vi kan ikke bidra til det nordiske uten forankringen i egen nasjon. Først da kan vi bli borgere av Norden, og først da kan vi fungere i enda større sammenhenger.

Nyere forskning omkring skandinavisme og tanken om nordisk enhet i det 19. århundre viser at noen hadde sterk tro på et nordisk forbund, et sammensveiset Norden, mens andre var sikre på at det i beste fall i en fjern fremtid kunne etableres på månen. I *Nordisk Tidskrift* ble det gjort forsøk med en felles ortografi i de første årgangene, men dagens praksis med rene nasjonale stave- og skrivemåter ble tidlig knesatt. Unionsoppløsninger og verdenskriger bidro til å gjøre våre land til sterke og selvstendige nasjonalstater som kommer til å være nettopp det, samtidig som alle vi som virker i alle mulige og umulige sammenhenger innenfor Norden bidrar til et fellesskap som beriker oss alle.

Hans H. Skei

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

ETT FÖRÄNDRAT POLITISKT LANDSKAP I NORDEN

I både Danmark och Finland har regeringsskiften blivit aktuella efter parlamentsvalen nyligen. Det förändrar det politiska landskapet i Norden. I Finland har Socialdemokraternas ordförande Anti Rinne nu tillträtt som statsminister. De Gröna, Centerpartiet, Vänsterförbundet och Svenska Folkpartiet är koalitionspartners.

Blir Mette Frederiksen (s) statsminister i Danmark är tre av fem nordiska regeringschefer s-märkta, förutom Danmark och Finland också Sverige. Islands statsminister Katrín Jakobsdóttir, är rödgrön partiledare och Erna Solberg är inte bara statsminister i Norge utan också partiledare för ”høyre”.

I valet på Danmarks Grundlovsdag, den 5 juni, blev Socialdemokraterna största parti med 25,93 (-0,4) och Venstre det näst största partiet med 23,39 (+3,8) procent av rösterna i jämförelse med valet 2015. Paradoxalt nog kan Frederiksen bli statsminister trots det egna partiets väljartapp och statsminister Løkke Rasmussen kan förlora statsministerposten trots det egna partiets påtagliga framgång i fråga om andelen av de avlämnade rösterna.

Lars Løkke Rasmussen inlämnade omedelbart efter valet sin avskedsansökan eftersom hans eget partis, Venstres, framgång inte räckte till för att kompensera stödpartiets, Dansk Folkepartis, brakförlust. Dansk Folkeparti fick 16 mandat och förlorade därmed hela 21 platser i parlamentet. Venstre och Socialdemokraterna har tävlat om att försöka vara lika njugga i invandringspolitiken som Dansk Folkeparti.

Valet blev en stor framgång för ”rød blok” som erövrade 91 mandat medan ”blå blok” erhöll 75. Professor Kasper Møller Hansen, Köpenhamns universitet, anser att valet lett till "det rødeste Folketing, vi har set i næsten 50 år". Det anses att socialliberala Radikale Venstre, som i Danmark hänförs till ”Rød blok” och som genom valet fått fördubblat antal mandat i Folketinget, kan bli kung- eller drottningmakare. Ska Mette Frederiksen bli statsminister måste hon sannolikt acceptera en liberalare invandringspolitik än den hon gick till val på. Alternativet skulle vara att acceptera locktonerna från Lars Løkke Rasmussen och bilda koalitionsregering med Venstre. Det senare är närmast samma sak som att svälja en elefant, att acceptera Lars Løkke Rasmussen som statsminister i en sådan regering kan närmast liknas vid att svälja en elefanhjord.

Finlands riksdagsval blev ett mycket stort bakslag för Centerpartiet som minskade från 21,1 till 13,8 procent. Med en förlust av mera än en tredjedel av sina väljare är Centerpartiet nu för första gången i republikens historia ”blott” Finlands riksdags fjärde största parti. Partiledaren Juha Sipilä har

aviserat sin avgång som partiledare sedan väljarna förpassat honom från statsministerstolen.

I riksdagsvalet i Finland 2019 var det första gången sedan republikens tillkomst som inget parti nådde över 20 procent. I Sveriges senaste riksdagsval nådde bara ett parti över 20 procent, två gjorde det i Danmarks Folketingsval och i opinionsundersökningarna i början av juni i Norge inför kommunvalet i september finns två partier över 20-procentsgränsen. I inget parlament i Norden finns ett parti med 30 procent av rösterna.

Socialdemokraterna som i Finlands riksdagsval blev största parti med 17,7 procent av rösterna noterade ett avsevärt sämre resultat i EU-valet. De kunde dock behålla antalet mandat i EU-parlamentet, det vill säga två. Valvinnaren i EU-valet, Samlingspartiet, får i Finlands riksdag nöja sig med att vara näst största oppositionsparti, där distanserade av Sannfinländarna.

Folkebevægelsen mod EU i Danmark har för första gången sedan 1979 ingen representation i Europaparlamentet efter EU-valet i år. Dansk Folkeparti, vars motto i detta sammanhang är "Mere Danmark – Mindre EU", förlorade hela tre av de fyra mandat som populistpartiet vann 2014. Överraskande för många var att i det danska EU-valet stod statsministerpartiet Venstre som den enskilt största vinnaren. Venstre gick från ett till tre mandat och därtill återerövrade Radikale Venstre sina två mandat varför Danmark i EU-valet levererar sin största partigrupp till liberala ALDE. Om Brexit fullföljs får Venstre fyra mandat av de 14, istället för nulägets 13, som de danska väljarna utser i Europaparlamentsvalet. För första gången fick Enhedslisten, som tidigare varit en del av Folkebevægelsen mod EU i Danmark, ett eget mandat i Europaparlamentet. Enhedslisten är ett marxistiskt parti som vill att EU ska upplösas och i Danmark verkar partiet för landets utträde ur EU. Men med Folkebevægelsens sorti och Dansk Folkepartis kraftiga tillbakagång så indikerar EU-valet i Danmark ett försvagat stöd för EU-motståndet och för den högernationalism som vunnit framgångar på kontinenten – och i Sverige. Om Enhedslisten skulle ansluta sig till gruppen Europeiska enade vänstern/Nordisk grönvänster får den oförändrad nordisk representation när Folkebevægelsen mod EU lämnar gruppen.

Danmark bidrar till den stora ökningen för ALDE-gruppen i Europaparlamentet – om Brexit fullföljs ökar antalet danskar i gruppen från 3 till 6. Danmark saknar ett grönt parti av det slag som finns i grannländerna Tyskland, Sverige och Finland. Men i Europaparlamentet är Socialistisk Folkeparti observatörer i den grupp som miljöpartierna i Finland, Sverige och Tyskland tillhör.

Finlands EU-val innebar relativt sett små förändringar – Centerpartiet förlorade ett mandat och detta erövrades av De Gröna. Eftersom De Gröna erövrar ännu ett mandat om Storbritannien lämnar EU så är det klart att republiken i öst bidrar till den ”gröna våg” som var påtaglig i flera länder på kontinenten

i EU-valet. Finlands bidrag till den i hela EU än framgångsrikare och liberala ALDE-gruppen minskar däremot från fyra till tre.

Största parti i Finlands Europaparlamentsval i maj blev Samlingspartiet – som i valet till Finlands riksdag ”bara” blev republikens tredje största parti.

I Finland bidrar Samlingspartiet respektive Socialdemokraterna till lika många representanter som tidigare till sina respektive partigrupper i Europaparlamentet, kristdemokratiska/konservativa EPP respektive socialdemokratiska/progressiva S&D. Från republiken håller de partier som tillhör de två största partigrupperna i Europaparlamentet, som i unionen som helhet är stora förlorare, alltså sina ställningar. Den största vinnaren på unionsnivå i EU-valet, liberala ALDE-gruppen, får däremot ett försvagat bidrag från Finland.

I Sverige förlorade Miljöpartiet De Gröna två av de fyra mandat som partiet vann i Europaparlamentsvalet 2014. I Greta Thunbergs hemland fanns inte den ”gröna våg” som bar miljöpartier på kontinenten till framgång. Det påståendet kvarstår även om Miljöpartiet erövrar det tjugoförsta mandat som Sverige erhåller om Brexit inträffar och även om det beaktas att det parti som sedan mera än 50 år gjort anspråk på att vara ett miljöparti, Centerpartiet, ökade med ett mandat i Sverige.

Å andra sidan innebar framgången för Moderata Samlingspartiet, plus ett mandat, och Kristdemokraterna, likaså plus ett mandat, att den största förloraren bland partigrupperna på EU-nivå, EPP, får ett tillskott från Sverige med två mandat. De fem svenska EPP-ledamöter som inträder i Europaparlamentet är nya i sitt uppdrag – faktum är att hela 16 av de totalt 20 ledamöter som Sverige nu har i parlamentet är nybörjare där.

Högerkonservativa och populistiska Sverigedemokraterna ökade i EU-valet i Sverige med ett mandat. Men med den tillbakagång som Dansk Folkeparti tvingades notera, och det oförändrade antal ledamöter som Sannfinländarna sänder till Bryssel och Strasbourg så försvagas Nordens bidrag till de högernationalistiska grupperna. Dansk Folkeparti, Sannfinländarna och Sverigedemokraterna noterade alla sämre resultat i EU-valet än i närmast föregående parlamentsval.

De tre nordiska länder som är EU-medlemmar sänder 46 ledamöter till Europaparlamentet – 23 av dem män och 23 kvinnor. Den nordiska statusen som företrädare för jämställd representation upprätthålls – såväl från Sverige som Finland är majoriteten kvinnor och det väger upp Danmarks övervikt av män. Om Brexit sker så blir majoriteten av ledamöterna från Norden i Europaparlamentet kvinnor – 25 av 49.

Påverkar då valet till Europaparlamentet Nordens inflytande i EU? Det är svårt att säga, i synnerhet när det gäller det interna arbetet i parlamentet. Trettio av 46 nordiska ledamöterna är nyvalda. Det är inte uppenbart att de nyvalda har större kapacitet än de utgående. Tids nog får vi veta vilka nordiska ledamöter som kan sätta störst avtryck i Europaparlamentets arbete.

I skrivande stund är det oklart vilka hänsyn som tas till EU-valet när de tyngsta positionerna i EU:s institutioner ska fördelas. Margrethe Vestager, tidigare partiordförande för Radikale Venstre, med flerfaldig ministererfarenhet i Danmark och fram till nu kommissionär med ansvar för konkurrensfrågor i EU är troligen den som har störst förutsättningar att bli en riktigt tung maktbärare från Norden. Hon är ledande kandidat för ALDE. Möjligen kan Erkki Liikanen eller Olli Rehn från Finland bli chef för Europeiska centralbanken. Alexander Stubb från Finland förlorade i voteringen mot Tysklands Manfred Weber i konkurrensen om att bli spetskandidat för det största partiet i Europaparlamentet. Kan han ännu bli en kompromisskandidat om EPP inser att Weber inte kan bli vald? Troligen inte.

Om Storbritannien lämnar EU får det stor betydelse för hela Norden – men allra mest för dem som inte ingår i EU: Norge, Island, Färöarna och Grönland. Det är då inte utträdet i sig själv utan villkoren för handel och, kanske särskilt fiskeri och fiskeförvaltning, mellan å ena sidan Storbritannien och EU och å andra sidan nordiska länder utan EU-medlemskap kring Nordsjön, Norska havet, Grönlandshavet och Barents hav som ska regleras i en ny situation. Frågan är också om Storbritanniens avtal med EU kommer att leda till en omvärdering av den relation Norge och Island har till EU idag. Med USA:s allt mera oförutsebara agerande i Europa blir också de nordiska ländernas relation till Storbritannien, som EU-medlem eller inte, av stort säkerhetspolitiskt intresse.

Finland innehar ordförandeskapet i EU:s ministerråd andra halvåret 2019. Förväntningarna är stora och positiva. Att handha ordförandeskapet i en period när kommissionen ges en ny sammansättning, Europeiska rådet och ECB får en ny ledning och villkoren för maktindelning i Europaparlamentet förändrats blir säkert en utmaning. De mest optimistiska har spekulerat i att Finland skulle få till stånd en överenskommelse om EU:s nya långtidsbudget men flertalet av dem som vanligen betraktas som mest insiktsfulla tror inte att det är möjligt under det halvår Finland är EU-ordförande.

Finland har under EU-ordförandeskapet främjandet av hållbar europeisk tillväxt och konkurrenskraft samt förbättrad säkerhet som viktiga teman. Att ytterligare förbättra den inre marknadens effektivitet och att motverka miljöstörande klimatförändringar är andra prioriteringar. Hur stort genomslag detta får beror inte bara på Finlands ambition och förmåga. Det beror också på ännu okända omvärldshändelser. Om dramatiken blir stor lär flertalet nordbor anse att det är tryggt att just Finland innehar ordförandeskapet i Europeiska Unionen.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

HÄNGIVEN NORDIST Claes Wiklund 1942-2019

Claes Wiklund vid LF antologiseminarium på Piperska muren i Stockholm, hösten 2017.

Claes Wiklund, huvudredaktör *Nordisk Tidskrift* och sekreterare Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, avled den 21 mars 2019 i Gnesta i en ålder av 76 år.

Claes Wiklund och jag träffades ursprungligen på Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms Universitet, på Hagagatan i mitten på 1960-talet. Jag kom att efterträda Claes som administrativ assistent, ansvarig för lärarplaneringen m.m., under professor Hans Meijer. Det var en institution och ett akademiskt ämne som var inne i en omvandling.

Den amerikanska statsvetenskapliga utvecklingen förnyade metoder och ämnesval. Begreppet internationell politik fick ny innebörd. För Sverige som stod utanför både EEC och Atlantpakten, men var engagerad i FN och Nordiska rådet, blev de centrala. Claes valde Norden-spåren. Han samlade material kring skeendena, bl.a i form av intervjuer med högsta beslutsfattande politiker. Högre akademiska examina blev inte förverkligade, men det var ett mycket bra material. Det kom Claes att arbeta med nu på senare tid och resultatet finns publicerat bl.a i *Nordisk Tidskrift* och antologier om Norden. Det gäller t.ex Helsingforsavtalet 1962, som förnyade Nordiska rådet. Det gäller också det havererade Nordek, en sorts motsvarighet i norr till EEC, i början på 1970-talet.

I slutet av 1970-talet och början av 1980-talet kom Claes att engageras och engagera sig i Letterstedtska föreningen. Detta genom två ledande personer i föreningen då: regeringsrådet Gustaf Petrén och professor Örjan Lindberger.

Claes invaldes i Letterstedtska föreningen 1977, i huvudstyrelsen 1981 och utsågs till huvudredaktör för *Nordisk Tidskrift* och till huvudstyrelsens sekreterare 1983. Vi kan kalla honom för den alltmör ledande stadiga kraften i Letterstedtska föreningen och dess tidskrift. Och det ända till nu, dvs. i ca 35 år.

Som huvudredaktör gjorde Claes en handlingspromemoria för tidskriftens framtid. Den kom han att förverkliga, successivt och rådigt. Han skulle för det första ta utgivaransvaret på största allvar och godkänna allt i varje nummer. Han skulle för det andra se till att tidskriften fick en isländsk redaktör. Han skulle för det tredje samla de politiska och ekonomiska översikterna i ett temanummer samt införa politiska teckningar. För det femte skulle de nordiska samarbetsfrågorna stå i förgrunden i tidskriften. För det sjätte skulle införas en serie med nordiska samarbetets portalgestalter. För det sjunde skulle litteraturöversikterna fortsatt hålla hög klass. För det åttonde skulle huvudrubriker från artiklar i numret stå på framsidan.

Han skapade mer av genomgående nordiska teman, i politik, litteratur och kultur. Dessa prioriteringar fogades också in i föreningens övriga programverksamhet, som medlemsseminarier, där föredrag blev artiklar till *Nordisk Tidskrift*, en kvalificerad form av diskussioner med bidrag som är populärvetenskapligt hållna men med forskningsbakgrund.

Som sekreterare i huvudstyrelsen blev Claes i nutida språkbruk mer av en generalsekreterare, i lite äldre språkbruk en direktör. En uppgift var att arbeta med de ca 400 anslagsansökningar som varje år kommer in till Stockholm efter våra två utlysningar. Förberedelserna för den s.k. nordiska granskningsgruppen är viktiga och omfattande. Totalt med de nationella LF-avdelningarna i de övriga nordiska länderna delas det ut ca tre miljoner svenska kronor per år till praktiskt samarbete som besöksutbyten, seminariedeltagande, tryckbidrag och konstnärligt utvecklingsarbete.

Årligen sedan 1981 delar föreningen ut Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj. Ofta har de nordiska parlamentens talmän varit tillgängliga för utdelningen vid ceremonin och det har vi tidigare talmän uppskattat.

För ungefär åtta år sedan fick Letterstedtska föreningen ett ”förvaltaruppdrag”. Det var Lars-Olof Nyhlén och hans maka Marthe Urzander som önskade donera en ansevärd summa pengar för att Letterstedtska ska dela ut ett nordiskt översättarpris. Det har blivit förverkligat och jag ser donationen som ett uttryck för ett stort förtroende för Letterstedtska föreningen.

Nu förändras samhället. Vi möter utmaningar med digitaliseringen och de sociala medierna i opinionsbildningen. Våra traditionella medlemsbaserade folkliga organisationer har många gånger stora problem med att attrahera nya medlemmar. Vår systerorganisation Föreningen Norden arbetar framsynt med detta och Letterstedtska får också fundera framåt, i Claes anda.

Claes var en betydande nordist – som aktör, analytiker och publicist.
Han var ödmjuk men bestämd.
Han var saklig men brinnande.
Han var allvarlig men humoristisk.
Han var idrottsman och intellektuell.
Han var varm men krävande.

Ett halvt liv i och för vår förening, och mer därtill för Norden.
En stor sak och ett stort Tack!

Björn von Sydow

I NORDENS TJÄNST Minnesord om Claes Wiklund

Claes Wiklunds plötsliga bortgång blev en chock, inte minst för oss alla som hade glädjen att samarbeta med Claes och såg honom som den fasta klippan och medelpunkten i den letterstedtska kretsen. Vi förlorade också en vän som brann för det nordiska samarbetet och alltid ville se dess möjligheter framför dess svårigheter.

Claes har själv tecknat sin gärning i *Nordisk Tidskrifts* jubileumsnummer 2015. Det är även ett dokument över Letterstedtska föreningens historia, betydelse och uppgift. Hans väg till föreningen gick via ett 20-sidigt föredragsmanus som obeskuret infördes i *Vasabladet* och som även *Nordisk Tidskrifts* redaktör Örjan Lindberger ville publicera. I en debatt opponerade han sedan mot att föreningens ordförande Gustaf Petrén gav en alltför pessimistisk bild av det nordiska samarbetet. Så fick Lindberger och Petrén upp ögonen för den unge nordiske tjänstemannen. När Lindberger avgick 1983 föreslog han Claes till sin efterträdare och med redaktörssysslans följde av hävd att vara huvudstyrelsens sekreterare.

Liksom för flera av företrädarna blev detta Claes livsuppgift. Han både värnade om föreningens traditioner och vidareutvecklade verksamheten. Mycket tack vare Claes har föreningen idag en viktigare roll för det nordiska samarbetet än när han tillträdde för 36 år sedan; som främjare av ideella initiativ, som forum för idédebatten och – genom *Nordisk Tidskrift* – som kontinuerlig och exklusiv bevakare av nordisk politik och kultur.

Själv kom jag att i 25 år få samverka med Claes i huvudstyrelsen och den nordiska granskningsgruppen. Det var möten man alltid såg fram emot. Claes hade gjort grovjobbet och i god tid försett alla med ett utförligt beslutsunderlag. Vi kom till dukat bord. I granskningsgruppen var varje ansökan noga genomgången. Ingen negligerades. Om Claes själv hade några favoriter dolde

han det skickligt i sina presentationer. Tryckningsbidragen låg honom varmast om hjärtat och han gladdes åt att få bidra till utgivningen av ett mycket stort antal publikationer i Letterstedts namn.

Tillsammans med Karin Söder, föreningens och granskningsgruppens ordförande i över 20 år, bildade han ett radarpar som angav tonen på de ofta lättsamma och prestigelösa sammanträdena. Samtidigt var det ordning och reda. Claes och Karin blev så samspelade att de hade samma förslag till beslut i snart sagt varje anslagsärende. Vi andra invände ibland, men för det mesta rådde konsensus i både styrelse och granskningsgrupp.

Claes utvecklade också de tematiska seminarier som Gustaf Petréin införde till att bli en väsentlig del av föreningens verksamhet. De har blivit viktiga som kontaktskapare mellan föreningens medlemmar i de olika länderna och fått en vidare spridning genom de temanummer som *Nordisk Tidskrift* gett ut efter varje seminarium. Claes var med om att ordna femton seminarier; ämnesvalen speglar mycket av det som stått på den nordiska agendan under de senaste decennierna.

Föreningen Norden betydde mycket för Claes – och vice versa. För några år sedan blev han hedersledamot, en bekräftelse på vad han parallellt med Letterstedt-uppdragen uträttat för den ideella Norden-rörelsen. Han såg också till att Letterstedt blev hyresgäst hos Föreningen Norden, ett praktiskt arrangemang för två föreningar med samma ändamål och ett embryo till ett Nordens hus även i Stockholm.

Politiken och kulturen var de fält där Claes dagligen verkade. Men han läste mycket även vid sidan av tjänsten. Idrotten var ett annat intresse som han bar med sig från barndomen. Han var en duktig längdhoppare i den anrika stockholmsklubben Kronobergs IK och drömde om att de nordiska mästerskap som en gång fanns i friidrott och andra sporter skulle återupplivas.

Idrotten hyllar sina hjältar med medaljer. Letterstedtska Föreningen har sedan 1981 delat ut Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj till en person som gjort en särskilt franträdande insats för att främja det nordiska samarbetet. Den väntade på Claes den dag han bestämde sig för att dra sig tillbaka.

I sin sista bok, *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*, liknar Claes och medredaktören Bengt Sundelius det nordiska samarbetet vid ett tåg. De betonar att det krävs starka politiska lokomotiv för att föra samarbetsprojekten i mål, när det alltid finns länder som sitter i restaurangvagnen eller ställer sig på bromsen om farten blir för hög eller går för dem i fel riktning.

Claes var en av dem som såg till att tåget rullade!

Lars-Åke Engblom

MED PENNAN FÖR NORDEN

Ord om Claes Wiklund

Claes var nestorn inom studiet av nordiskt samarbete. Redan under studietiden vid den statsvetenskapliga institutionen i Stockholm publicerades pionjärarbeten om de nordiska länderna i FN (1967) och om de kärva Nordekförhandlingarna 1968-70 (1970). Tillsammans med ämneskollegor utgavs även samlingsvolymen *Norden på världsarenan* (1968), där författarna visade hur de nordiska länderna profilerades i olika multilaterala fora. Denna innovativa skrift sammanställdes av den äldre kollegan Åke Landqvist och byggde på ett antal studentuppsatser av god vetenskaplig klass. Även de nordiska ländernas inre politik blev tidigt föremål för Claes författarskap. Den ledande läroboken, *Politik i Norden* (1984), utkom i flera omarbetade upplagor och lästes av otaliga studenter vid flera lärosäten. Det stora intresset för politik i grannländerna följde honom och senare skrev han inledningen till de årliga översikterna av nordisk politik i hans egen kommunikationskanal, *Nordisk Tidskrift*. Många av hans analyserande artiklar om det nordiska samarbetet publicerades i denna ärevördiga tidskrift, den första införd redan 1977.

Internationellt var Claes känd för pionjärartikeln 1979 i den högt ansedda vetenskapliga tidskriften *Journal of Common Market Studies*. Där presenterades det nordiska samarbetet som den fula ankungen inom området regional integration och mellanstatligt samarbete, som kontrast till den då dominerande EG-baserade samarbetsmodellen. Även hans artikel i *Scandinavian Political Studies* 1970 om de snåriga förhandlingarna kring Nordek blev en internationellt uppmärksammas klassiker.

Två storverk kan anföras som exempel på hans förmåga till kraftsamling. Antologierna *Norden i sicksack. Tre spårbyten inom nordiskt samarbete* (2000) och *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet* (2017) gav betydande bidrag till den forskningsbaserade litteraturen om nordiskt samarbete. I framtagandet av dessa tunga samlingsvolymmer ingick även att arrangera en rad författarsymposier och att redigera texter.

Claes ville även nå en bredare publik med sina budskap om det nordiska samarbetets förtjänster och begränsningar. Det skedde bl.a. som politisk redaktör för *Södermanlands Nyheter*. Men även två skrifter för Utrikespolitiska Institutet (UI) fick en bred spridning. I samband med Nordiska rådets femtioårsjubileum 2002 utgavs "Femtio år av nordiskt samarbete", som ett nummer av den ansedda skriftserien *Världspolitikens Dagsfrågor*. Häftet användes flitigt som litteratur vid flera högskolor. Tio år senare gav UI ut ännu ett nordiskt temanummer i samma skriftserie, "Säkerheten främst". Där lyfte Claes klarsynt fram återkomsten av det nordiska samarbetet kring säkerhet och försvar, ett tidigare närmast tabuförklarade samarbetsområde.

Claes lyssnade, såg tidigt trender och ville driva upplysningsarbete om områdets betydelse för många målgrupper. Han var en mycket uppskattad föreläsare och krönikör. Under flera år arrangerade han tillsammans med Åke Landqvist en internatkurs för nyanställda tjänstemän inom de nordiska institutionerna. Syftet var dels att fostra dessa blivande policyutformare, dels att bygga ett nätverk inom professionen. Claes hade därmed en unik tillgång till både ämbetsmän och folkvalda, vilket kom väl till pass i hans studiearbete och i hans journalistik. När han gång på gång anlätades av Presidiet som utredare av det nordiska samarbetet fick han enkelt tillgång till dokumentation, konfidentiella synpunkter och mångas erfarenheter ur detta omfattande nätverk av ledande personer inom branschen.

Förutom skarpsinniga analyser och egna studiearbeten verkade Claes efter sin examen i statsvetenskap ihärdigt som praktiker inom området. Han satte många egna avtryck samt hjälpte flera andra att bidra till utvecklingen av det nordiska samarbetet. Många talar vackert om det samnordiska, men Claes förde frågan framåt genom en rad viktiga och konkreta insatser. Som tjänsteman och senare som opinionsbildare drev han ett antal käpphästar, som utgick från de egna erfarenheterna som praktiker och de djupa insikter han format genom egna analyser. Han hade bestämda meningar både om den nordiska politikens innehåll och om hur Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet borde kunna sköta sina uppgifter ännu bättre. Han fascinerades av det dynamiska samspelet mellan det politiska ledarskapet och det dagliga verkstadsarbete, som formar nordiska samarbetsresultat.

Claes var egentligen ingen beslutsfattare inom det samnordiska arbetet. Men han var en central beslutsberedare inför många viktiga avgöranden på hög nivå. Han betonade ofta att en förutsättning för framgång i denna stödjande och påverkande roll är tillit. Den ansvarige beslutsfattaren måste kunna lita på sin beslutsberedare; veta att det framförda förslaget var både noga genomarbetat i sak och väl förankrat bland de nödvändiga intressenterna. Claes hade denna förmåga att bygga förtroenden bland de främsta beslutsfattare inom området tvärs över partipolitiska skiljelinjer. Därmed fick han ofta gehör för sina käpphästar och kunde se sina visioner antas och genomföras i konkret politik.

Därmed inte sagt att Claes var helt nöjd med dessa samarbetsresultat. Han ville se ännu mer konkret nytta i de många frågekomplex där den politiska logiken och spänningar mellan intressenter bromsade utvecklingen. Han myntade liknelsen om det nordiska samarbetståget, där några entreprenörer kör lokomotivet, andra bromsar och någon trivs bäst i restaurangvagnens bekvämlighet. Som en tidigare svensk statsminister och tillskyndare av nordiskt samarbete har formulerat sig: Claes var inte nöjd, men han var stolt över de resultat som trots allt har uppnåtts. Hans egna bidrag till denna på det hela taget positiva utveckling kan inte överskattas.

Bengt Sundelius

NORDIST I ORD OCH HANDLING

Claes Wiklund till minne

Claes Wiklund var sekreterare i Nordiska rådets social-och miljöutskott 1972-82. Under en lång tid gjorde han en avgörande insats för att bygga ut det nordiska samarbetet på ett av de mest centrala områdena. Ett mera systematiskt och programinriktat samarbete tog form under de här åren. Den nordiska samarbetsöverenskommelsen, Helsingforsavtalet, och socialförsäkrings-samarbetet var återkommande ämnen i hans skriftliga verksamhet. Han rörde sig också gärna runtom i Norden, både på den tiden och senare. Han var en uppskattad föredragshållare på nordiska möten och konferenser. Under tiden som utskottssekreterare byggde han också upp ett omfattande nätverk till både ledande politiker och tjänstemän i hela Norden. Han fick möjligheter att arbeta med många av våra mest framstående politiker under den tiden. Det här gav grunden till omfattande kunskaper om och förståelse för det politiska samarbetet i Norden. Som sekreterare för Mittengruppen i Nordiska rådet under en fyraårsperiod med Karin Söder som ordförande kunde han fortsätta att bygga upp detta samarbete.

Hans bakgrund både som forskare och nordisk tjänsteman gav honom en stark grund att stå på när han som huvudredaktör för *Nordisk Tidskrift* beskrev och analyserade den politiska utvecklingen i Norden. De årliga politiska översikterna från de nordiska länderna inleddes alltid med en sammanfattning och en träffsäker analys av huvudredaktören. Claes recenserade också flitigt memoarer av ledande nordiska politiker i tidskriftens spalter. Han gjorde alltid skarpa iakttagelser, men kunde också belysa olika politikernas verksamhet genom humor och medmänsklighet. Det som gjorde Claes Wiklund till en av våra främsta experter på nordisk politik, var just det att han i så många fall också kände människorna bakom den förda politiken. För Claes var det också Norden i sig som var själva grunden och utgångspunkten för samarbetet. Det avgörande var inte partitillhörigheten, eller varifrån initiativen kom, utan den nordiska tanken och den politiska handlingskraften.

Claes var också mån om att *Nordisk Tidskrift* skulle göra skäl för sig just som en helt nordisk tidskrift. Hans linje var också att just de nordiska samsarbetsfrågorna skulle stå i fokus i tidskriften.

Claes medverkade i flera statsvetenskapliga antologier och var redaktör och medförfattare i flera böcker som handlade om olika skeden i det nordiska samarbetet. Den som blev hans sista, *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*, utkom 2017. Ett ämnesområde som han ägnade särskild uppmärksamhet var Norden i det europeiska samarbetet. Ett specialintresse var också Nordekprojektet. Genom sitt flitiga skrivande bidrog han till att öka kunskapen om

olika nordiska samarbetsprosjekt samtidig som han också på ett avgörande sätt var med om att forma historieskrivningen om det nordiska samarbeidet.

I en artikkel publicerad i *Nordisk Tidskrifts* jubileumsnummer for att oppmærksamma Letterstedtska föreningens 140-åriga verksamhet, nämner han två bidrag som han är særskilt stolt over under sin tid som huvudredaktør. Efter en direkt begæran till Finlands president Mauno Koivisto fikk tidskriften lov att publicera det omfattande Nordek-kapitlet ur Koivistos memoarer. Ett annat bidrag han var glad over att trycka var fd statsminister Paavo Lipponens memoarkapitel om Finland och EEC. Båda artiklarna berørde också direkt de två kanske mest centrala frågorne i Claes publicistiske verksamhet.

Claes var en varm anhängare av nordkalottsamarbeidet, och deltog flitigt i de traditionella nordkalottkonferenserna. Senare ledde detta till att det arktiske samarbeidet fikk frikostigt utrymme i *Nordisk Tidskrift*.

Claes Wiklund gjorde også en betydelsefull insats genom att fungere som en sammanhållende länk mellom Nordiske rådet, Föreningarna Norden, och Letterstedtska föreningen. Dette manifestertes ikke minst gjennom de mange seminarier Letterstedtska föreningen ordnede under hans tid. Den här bilden ger Claes verksamhet ånnu større tydlighet. Han var en stor nordist ikke bare i ord, utan også i handling.

Guy Lindström

DET KOMMER IKKE MANGE SOM HAM Hovedredaktøren Claes Wiklund

Claes Wiklund var hovedredaktør for *Nordisk Tidskrift* fra 1983, og hadde fra første stund klare tanker om hvordan han ville redigere tidsskriftet. Han støttet seg mye til sin erfarne forgjenger, Örjan Lindberger, men satte straks sitt eget stempel på NT ut fra et ekte nordisk sinnelag og erfaringer fra arbeidet i Nordisk Råd. Han har selv redegjort for hvordan han tenkte og etter hvert utviklet tidsskriftet i jubileumsnummeret av *NT* (*NT* 2/2015E). Et av grepene var å få Island med i redaksjonen for et tidsskrift som ved starten i 1878 bare omfattet Sverige, Norge og Danmark (Finland fikk egen redaktør i 1941).

Vi fire nåværende nasjonale redaktørene har alle arbeidet under Claes Wiklund, og bare under ham: Snjólaug Ólafsdóttir fra 1984 som første og så langt eneste islandske redaktør; Henrik Wivel som dansk redaktør fra 1990; Guy Lindström som finsk redaktør fra 2000 og Hans H. Skei som norsk redaktør siden 2002. Vi har alle akseptert og levd godt med at den svenske hovedredaktøren har siste ord og langt på vei er eneveldig. Det ble slått fast av Hovedstyrelsen allerede i 1881 da en norsk skribent protesterte både på

sjefens krav om rettskriving og teksttype, og det er både naturlig og nødvendig at ansvarlig utgiver har siste ord. Ingen av oss kan huske at Claes noen gang hevet stemmen og sa noe i retning av «det er jeg som bestemmer». Han refuserte ikke tekster ut fra at han hadde makt til det; derimot påpekte han mangler og svakheter og argumenterte for det som måtte forandres eller helt enkelt ikke kunne brukes. Et fåtall ganger gikk diskusjonen om illustrasjoner som kunne vekke harme, og hvor vi uten videre overlot til ham å bestemme. Som nasjonale redaktører har vi alltid redigert innleverte bidrag som best vi kunne, og så har de stort sett måttet gjennomgå små endringer under hovedredaktørens lesning. Det han gjorde, førte i hvert fall ikke til at tekstene ble dårligere!

Vi hadde i alle år to redaksjonsmøter, vår og høst, noen få ganger lagt til andre steder enn Stockholm, men ellers er det minner knyttet til et par adresser på Hantverkargatan på Kungsholmen og – fra 2014 – til Drottninggatan som står fremst for oss fire. Det var produktive og effektive møter, basert på skriftlige oversikter over hva vi hadde gjort i det siste og hva vi kunne tenkes å gjøre fremover. Ved siden av hyggelige og nyttige middager, omfattet møtene mange og lærerike besøk ved museer og samlinger og teater i Stockholm. Til slutt var våre sosiale sammenkomster så mange at den danske redaktøren hadde det meste av materialet til en flott Stockholm-guide (Wivel, *Stockholm Stockholm*, 2013). Redaksjonen vokste sammen, forsto hverandre umiddelbart, og når både den islandske og finske redaktør snakket lytefritt svensk, var den nordiske språkforståelse her total.

Vi møttes, vi arbeidet, vi var sammen i festlig lag, vi alle økte vår kulturelle kapital under Claes' ledelse. Vi fikk alle anledning til også å sette våre egne avtrykk og særpreg på tidsskriftet – Claes var åpen for nye perspektiver, nye tanker, innenfor rammen av en lang og tung tradisjon som langsomt burde og måtte fornyes. Litteraturoversiktene kom etter hvert til å omfatte kriminallitteratur fra alle land under påvirkning fra den norske redaktøren som skrev sitt lands oversikter i 15 år før han ble redaktør. Den danske redaktøren bidro i sterk grad med egne og andre danske bidrag om litteratur, malerkunst, museumsutstillinger og lignende – noe som ikke minst via illustrasjonene gjorde tidsskriftet attraktivt. Fra Island og Finland kom materiale av alle slag og fra alle de områder *NT* skal ta seg av, og satte seg slik ut over de språklige grenser som disse landene jo har i forhold til resten av Norden. Claes kjente utrolig mange personer i alle de nordiske land, og kunne ofte komme med bedre forslag til skribenter enn vi nasjonale redaktører kunne.

Det nordiske samarbeidet og politikk i Norden var for Claes klare satsningsområder i *NT*, men redaktørkollektivet sørget til sammen for at nordisk kultur – litteratur, musikk, billedkunst osv. – kom til å være sentralt. Ofte kunne det bli plassmangel i et enkelt nummer eller en årgang, f.eks. når vi i 2005 måtte markere unionsoppløsningen i 1905, eller ved nasjonale jubileer for Norges

grunnlov og Finlands og Islands selvstendighet. Det samme kunne skje etter at foreningen avholdt sine seminarier (gjørne annet hvert år), og foredragene derfra skulle ha plass. Likevel var det et ønske fra hovedredaktøren om å få til serier med artikler om et felles tema der alle landene bidro med sine tekster. Vi lyktes godt, mener vi, med seriene om «nordiske publisister» og «nordisk kriminallitteratur». Det sikrer en fin balanse i tidsskriftet mellom våre fem nasjoner, og er noe vi gjerne vil føre videre, i Claes' ånd.

Noe av det spesielle ved å komme til redaksjonsmøtene i tidligere år, var at hovedredaktøren, gjerne før møtet startet, tok opp en stor lommebok og førte opp våre reise- og oppholdsutgifter i en kvitteringsblokk, for så å refundere våre utgifter i kontanter! Det var konkrete bevis på at vi og vårt arbeid var viktig. Det begynner å bli en stund siden nå, siden Sverige mer enn de fleste land nærmer seg det kontantløse samfunn. Visst får vi et rundt beløp til våre utgifter knyttet til redaksjonsmøtene, men knitrende svenske sedler i hånden, var noe helt annet.

Noe er blitt borte, noe er blitt bedre, det meste er blitt enklere med den teknologiske utviklingen. Tankene og tekstene de kan bli til, må vi likevel sørge for selv, nå uten ubegrenset tillit og varm støtte fra en sjef som sjelden eller aldri brukte annet enn innestemme. Både direkte og mer i det stille viste og beviste han at han satte pris på oss. For det skal han æres, og for det skal vi minnes ham.

Det kommer ikke mange som ham, hverken fra Stockholm eller bygdene nå til dags.

*Guy Lindström
Snjólaug Ólafsdóttir
Hans H. Skei
Henrik Wivel*

ETTERTANKENS ØYEBLIKK

Tale ved minnestunden for Claes Wiklund, 26. april 2019.

Det finnes øyeblikk i livet som gjør krav på ettertanke og stort alvor. Claes' plutselige bortgang er et slikt øyeblikk – et memento mori – en fortvilt inn-sikt i vår alles skrøpelighet, vår alles dødelighet. Nå har vi fulgt det som for mange av oss var en viktig person, i kraft av sin væremåte, sin kunnskap, sin omgjengelighet, sin omtanke, sin menneskelighet, til den siste hvile. Vi har fått den trøst som kirken og den kristne tro kan gi, om Gud som er kjærlighet, om at det er en tid for alt under himmelen. Men også for den som ikke helt får seg til å tro, kan det forekomme situasjoner der man med dikteren utbryter – «Å Gud, hvis min tro kan hjelpe, da vil mitt hjerte tro.» Finner vi ikke hjelp og trøst nok i løftene om det hinsidige, står bare en tanke igjen – og det er en tanke og en visshet jeg aldri har tvilt på og alltid skal leve opp til: Det eneste sikre etterliv, det eneste varige etter døden, er det liv våre døde venner lever i våre tanker, i våre minner, i vårt hjertes innerste kammer: Der skal Claes leve så lenge vi lever og holder minnet om det han var for oss klart og tydelig. Claes og jeg delte begeistringen for Erik Lindegren, så la meg låne hans formulering om akkurat det jeg nå har sagt, i første linjene av diktet «Arioso»

Någonstans inom oss är vi alltid tillsammans
någonstans inom oss kan vår kärlek aldrig fly.

Vi står igjen med minnene, og de skal vi ta vare på, men kjenner også på savnet og tapet – tyngst for dem som var Claes nærmest, flere generasjoner av hans nærmeste familie, og så de som har kjent ham fra barne- og ungdomsår, før alle vi andre kommer til, vi som var tett på Claes gjennom arbeidet for Norden i mange sammenhenger, men aller mest og først og fremst gjennom ulike roller i Letterstedtska föreningen og *Nordisk Tidskrift*. Personlig møtte jeg Claes første gang på Hässelby slott for 33 år siden da jeg skulle begynne å skrive litteraturoversikter for tidsskriftet. Siden ble det et par tiår som norsk redaktør og fem-seks år som leder av norske avdeling. I alle sammenhenger og i all min tid med Claes var han både hovedredaktør og sekretær, med et styre og en styreleder over seg, og likevel var han ikke bare inkarnasjonen av Lettertedtska föreningen – for med total kunnskap og kontroll over alt som gjaldt dens ve og vel var han for meg selve Letterstedtska föreningen og alt den sto for.

Mange som er her i dag har samarbeidet med Claes i redaksjon eller granskningsgruppe, noen av oss i begge. Uansett om alt kommer til å rulle videre – nye nummer av *Nordisk Tidskrift* gis ut, penger fordeles til nordiske

prosjekter av alle slag, og det meste ellers gå som før, fordi det må være slik, er vi ved et tidsskille nå for vår generasjon i den letterstedtske familien. Snart vil yngre slekter måtte føre arven videre. Vi vet godt at generasjoner har avløst hverandre siden 1875 i vår del av det nordiske samarbeidet, og at også vår tid er tilmålt. Våre forgjengere visste, og vi vet, at vi er heldige som har dette meningsfulle fellesskapet, vi som møtes «några korta stunder / barn av samma jord og samma under» – vi som har fått leve og virke sammen i det som var vår tid og Claes sin tid, og slik kan vi ta vare på minnet om det som var, og som var viktig, og som er viktig.

I dag stanser vi opp, i ettertanke og sorg, men skal også måtte lære oss å glede oss over minnene om hvem Claes var. Vi stanser, og en stund tier vi kanskje til og med stille. Vår situasjon er fanget inn på sublimt vis av den norske lyrikeren Emil Boyson i diktet «Rast ved rinnende vann»:

Trett er vort hjerte ikke,
men dagen er blitt kveld.
Vi stanser. Gjennom vor taushet
toner vannenes væll.

Vi hører i elvesusen
at evigheten er nær.
Vi fødtes til jorden. Vi møttes.
Vi hadde hinannen kjær.

«Om litt kan vi intet høre
- dette er ALT vi vet».
Vannet skal videre bruse
gjennom all evighet.

Vi samles i sorgen ved Claes' bortgang, men også i gleden over å ha kjent ham. Vi hedrer minnet om Claes Wiklund, en god kollega og en kjær venn.

Hans H. Skei

BOKESSÄ

NYNORSK LITTERATURHISTORIE – eit problematisk praktverk

Nynorsk litteraturhistorie er eit praktverk på 680 sider. Ein bokmeldar har funne at boka veg 2,2 kilo, og ho kjem i eit nesten firkanta og stort format. Det er nesten utruleg at ein mann står åleine bak dette verket. Det er imponerende, men det betyr også at ein omfattande og omskifteleg litteraturtradisjon blir for mykje styrt av litteraturhistorikarens eigne dommar og fordommar.

Hans H. Skei er *NT*:s norske redaktør.

Jan Inge Sørbo, professor i nynorsk skriftkultur ved Høgskulen i Volda, har skrive ei bok som det knapt er nokon annan som kunne ha gjort. Med det meiner eg at han har betre oversyn enn nokon annan over litteraturen på nynorsk frå Ivar Aasens første prøver på landsmålet til unge forfattarar som debuterte for eit år eller to sidan. Andre har nok betre greie på framveksten av det nye skriftspråket og korleis det utvikla seg. Andre igjen veit kanskje meir om det nynorske skriftlivet reint allment. Men Sørbo veit meir enn nok om det meste kring landsmålet som vi i dag kjenner som nynorsk – eit språk som gjennom Stortingsvedtak så tidleg som i 1885 blei jamstilt med det som då nærast var dansk og som i dag er bokmålet – og som heilt klårt er fleirtalsspråket i Noreg. Nynorsken har vore i nedgang sidan andre verdskrigen, og blir i dag brukt av ca. 10 % av folket. I skuleverk og administrasjon er det i all hovudsak slik at nynorsk språk blir nytta i to, tre fylke på Vestlandet. Ingen skulekrinsar nord for Dovre har nynorsk som opplæringspråk. Likevel finst det brukarar over heile landet, og mange av dei er innflyttarar til dei større byane.

Nynorsk litteratur i framgang

På litteraturens område har nynorsken alltid hevda seg godt; ikkje minst fordi det er eit språk som opphavleg var tufta på dialektane og for mange difor ligg nærare eige talemål. Ein kan til og med hevde at nynorsken har hatt eit kraftig oppsving som litteraturspråk dei siste femti åra, og at det nettopp er diktarane som gjer at ein framleis ikkje treng å bruke ord som «mindretalsspråk» eller «marginalisert». Nynorsken er levande og til stades nettopp fordi så mange dyktige forfattarar brukar han. Slik sett skulle ein utan vidare vere samd i at litteraturen på dette språket fortener si første litteraturhistorie. Spørsmålet er om det er så enkelt. Eg er sterkt tvilande. Difor har denne artikkelen «eit

problematisk praktverk» i overskrifta, for samstundes som denne litteraturhistorie løfter fram den nynorske diktinga, fjernar ho denne litteraturen frå dei fleste kontekstane som må til både for å forklåre og forstå han. Det gjeld ikkje minst dette at dei nynorske diktarane, uansett kor mykje Sørbo meiner dei ofte er i «utakt» med dei andre, skriv det dei gjer i eit samspel med dei som skriv bokmål og innafor eit heller avgrensa miljø som vi grovt kan kalle den litterære institusjonen i Noreg. Visst er det lett å peike på særtrekk ved nynorskklitteraturen, særleg i dei tidlege fasane, og kanskje var mange av dei som var tidleg ute meir i utakt og meir for seg sjølv enn det vi ser i dag. Men skal ein gje eit forsvar for å skrive om nynorsk litteratur som ein eigen tradisjon, må det grunngjevast på heilt anna vis enn det blir gjort i forordet til "Nynorsk litteraturhistorie".

Den norske litteraturhistorietradisjonen

Men no ligg den nynorske litteraturhistoria føre, og er siste bidrag til det vi må kunne kalle ein lang tradisjon for å skrive norske litteraturhistorier – ein tradisjon som ein med godvilje kan føre tilbake heilt til 1862. Det er i denne rekka med små og store historieverk grunn til å peike på at dei fleste litteraturhistoriene er skrivne av enkeltpersonar. Det er til og med slik at når ei nasjonal litteraturhistorie – vi har vel eigenleg hatt to store slike – ser ut til å vere eit samarbeid mellom mange skribentar, så har dei fått ansvar for kvar sin epoke eller periode og åleine stått ansvarleg for denne. Sånn sett er Sørbo i godt selskap når han har skrive den nynorske litteraturens historie åleine.

Dei første norske litteraturhistoriene skal berre nemnast – Hans Olaf Hansens *Den norske Literatur fra 1814 indtil vore Dage* (1862) og Lorentz Dietrichson *Omrids af den norske Poesis Historie I-II* (1866, 1869). Så skreiv Henrik Jæger si historie i tre band – *Illustrert norsk litteraturhistorie* (1896) og Kristian Elster d.y. følgde opp med *Illustrert norsk litteraturhistorie I-II* (1923-24). På det tidspunktet var arbeidet alt i gang med det som er den største og mest omfangsrrike norske litteraturhistoria, nemleg det som etter kvart er blitt kjent som Bull-Paasche-Winsnes-Houm, og berre heiter *Norsk litteraturhistorie* (frå 1928 og framover; revidert på 1950-talet). Bøkene representerer høgdepunktet av historisk-biografisk litteraturforskning, med Francis Bull som den dominerande figuren.

På 1970-talet fekk vi så ei ny storsatsing med *Norges litteraturhistorie* i 6 band, redigert av Edvard Beyer, men skrivne av mange av dei leiande litteraturforskarane på den tida. Frå mange hald blei verket møtt med sterk kritikk, og var kanskje litt av bakgrunnen for at eit stort samarbeidsprosjekt mellom litteraturvitskapsmiljøa ved universiteta i Bergen og Oslo kom i gang: «Litteraturhistoriografiens teori og praksis». Som stipendiat var eg sjølv med på prosjektet og bidrog til boka det resulterte i: *Om litteraturhistorieskriving*

(1983). Også resultatene herifrå blei utsett for kritikk, men vi var på mange måtar ute i rette tid fordi nettopp litteraturhistoriografien fekk eit sterkt internasjonalt oppsving. Derfor nokre ord om problemområdet før vi ser om seinare litteraturhistorier har tatt lærdom av dei teoretiske drøftingane.

Kva moderne litteraturhistoriografi har lært oss

Men aller først bør ein kanskje gjere seg nokre tankar om litteraturhistorie som sjanger og praksis, særleg når dette feltet innafor faget litteraturvitskap i fleire tiår er blitt møtt med stadig sterkare skepsis. Moderne litteraturhistoriografi spør heilt enkelt om litteraturhistorie er mogleg, eller om det uansett korleis ein ser det må oppfattast som ein konstruksjon, ei teikning på frihand der ein vel å skape samanheng og gje årsaksforklaringar ved å lage ein narrativ struktur som ikkje var der før litteraturhistorieskrivaren sette seg ned for å skrive. Frå midten av 1970-talet og eit par tiår framover kom det ut ei rad bøker som direkte stilte spørsmålet om litteraturhistorie er mogleg, og slik indirekte svara nei på spørsmålet.

Diskusjonen omfatta både ein kritikk av dei litteraturhistoriene som alt var skrivne, og sjølve grepa, metodane, framstillingsformene som blei nytta. Nokre av dei fremste litteraturhistorikarane innsåg at kritikarane hadde rett og at vi no såg slutten på litteraturhistorieskrivinga. Men dei visste også at historiefilosofi og metahistorisk refleksjon og avsløring av skrivemåtar som litteraturhistoria deler med romanforfattaren, ikkje kom til å stoppe dei som hadde behov for å skrive ei eller anna form for litteraturhistorie. Dei nyaste er ikkje lenger tradisjonelle, nasjonale litteraturhistorier, men heller historiene til mindre litteraturar (nordnorsk litteratur, norsk kvinnelitteratur, sørstatslitteraturen i USA, eller litteraturen til grupper som har kjent seg marginaliserte).

Sjølvsagt kan nye innsikter og ny framstillingsmåte merkast her og der; noko som heng nøye saman med at den historisk-biografiske metode med forfattarportrettet i sentrum i nokon grad er blitt erstatta av breiare kontekstar for litteraturen – ikkje sjeldan ved at andre kunstformer (biletkunst, musikk) er nemnt ved sida av bøkene. Det er lite av brot og manglande kontinuitet i desse historiene; periodeinndelinga er som før; kanskje er det litt meir vekt på diktverka enn på dikteren, men også dei litteraturhistoriene som medviten vil bryte med tradisjonen, er i grunndraga nokså tradisjonelle. Slik er det også med *Nynorsk litteraturhistorie*, og det er ikkje meint som ein kritikk. For dei kjende nemningane frå 1980- og 1990-talet – den lingvistiske vendinga, den radikale litteraturhistoriografien, poststrukturalistisk teori og postmodernismen – ser ut til å ha hatt si tid, og har ikkje etterlatt seg nemnande spor i litteraturhistorieskrivinga, med nokre unnatak.

Nyare norsk litteraturhistorieskriving

Dei siste tiåra har sett nokså stor aktivitet når det gjeld litteraturhistorieskriving. Eit forskingsprosjekt førte fram til tre band *Norsk kvinnelitteraturhistorie* (1988-90) der mykje oversett eller bortgløymd litteratur blei henta fram og vurdert på nytt. Det var eit viktig arbeid, for noko av det som følgde av diskusjonane omkring litteraturhistoria, var nettopp dette at så mykje var blitt utelatt, oversett eller undertrykt. Framleis var det «den skjønne litteratur» som var viktigast, men etter kvart fekk vi litteraturhistorieprosjekt som galdt sakprosa, og vi fekk omskriving eller revisjon av delar av den litteraturhistoria som alt var skrive. Willy Dahl hadde skrive band 6 av *Norges litteratur*, men på 1990-talet skreiv Øystein Rottem om same perioden – etterkrigstida – i tre heile band. Willy Dahl på si side skreiv si eiga litteraturhistorie i tre band som omfatta litteraturen etter 1814 (kom ut i tida 1981-1989) og disponerte og strukturerte på radikalt anna vis enn det som var vanleg. Ved sida av dette skreiv Per Thomas Andersen ei litteraturhistorie i eitt band for studentar (2001, revidert seinare), til erstatning for ei liknande bok som Harald Beyer opphavleg sto bak, men som sonen, Edvard Beyer, reviderte og som rådde grunnen på universiteta i mange tiår. Willy Dahl skreiv også *Dødens fortellere* (1993) – historia om norsk krim- og spenningslitteratur. Og så, i 2018, kom *Nynorsk litteraturhistorie* – saga om den nynorske litteraturen frå språket blei skapt til dei absolutt siste bøkene før storverket gjekk i trykken.

Nynorsk litteraturhistorie – trufast mot tradisjonen

Til å begynne med stilte eg spørsmål til sjølve det å velje å skrive ei eiga litteraturhistorie for den nynorske diktinga. Det er sjølv sagt heilt utenkeleg at nokon skulle finne på å skrive historia om bokmålsdiktinga! Slik sett er ei nynorsk litteraturhistorie nesten eit signal om at den delen av den norske litteraturen som for meg alltid har vore viktig og nesten sentral, fordi eg hadde nynorsk på folkeskulen og gjekk på landsgymnas seinare, eigenleg er marginalisert, underrepresentert i dei større boksogene, og treng at nokon løfter han fram og opp. Det er utan tvil viktig at den litteraturen vi lærer om i boka til Sørbø blir tatt på alvor og blir framstilt med dei særprega han har. Men ein må spørje seg om kor mykje som går tapt når den viktigaste av alle kontekstar – dei andre norske forfattarane som ikkje skriv nynorsk, dei andre aktørane i den litterære institusjonen – ikkje kan få vere med. Det finst i og for seg ei samanhengande historie for norsk litteratur som Sørbø tek nynorsken ut av, same kor tvilande vi måtte stille oss til samanheng og kontinuitet i litteraturens verd. Men når ein først ordnar tekstar og hendingar og debattar og omskifte som forteljing, må bakgrunnsteppet vere vidare enn dei bitane av ånds- og idéhistorie (og litt generell historie, sjølv sagt) vi får i denne boka.

Det tidlege nynorske skriftlivet

Ei historie om den nynorske diktekunsten går ikkje lenger tilbake enn til 1850, då språket blei til. Dei første som tek det i bruk som litteraturspråk, er på mange måtar med på forminga av språket. Alt som gjer at det blir skriva på nynorsk (eller «landsmål» som det då heitte) er interessant om ein skal greie ut om det som kom av dikting. Derfor meiner eg at det er mykje viktig rundt og under og ved sida av den skjønne litteraturen på nynorsk som skulle ha vore lagt større vekt på i "Nynorsk litteraturhistorie". Det gjeld ikkje minst i første bolken som handlar om tida då språket blei skapt, tatt i bruk, spreidd og etter kvart når fram til «jamstilling» ved vedtak i Stortinget. Vi høyrer om Det Norske Samlaget – som framleis gjev ut det meste av nynorsk dikting i dag – men eg finn ikkje *Lauvduskar* i registeret – årboka som Samlaget gav ut i mange år med «ymse småstykk» og dikt, av mange små og store skribentar som tok det nye språket i bruk. Eg saknar også omtale av dei første lesebøkene på nynorsk, slik eg for seinare periodar av litteraturhistoria saknar avisa *Dag og Tid*, for denne einaste riksavisa på nynorsk hadde i mange år spesialutgåver med litterære tekstar og laga også ei lang rekkje med fine forfattaraviser. Kanskje burde til og med *Norsk Litterær Årbok* nemnast som ikkje heilt uvesentleg innafør den nynorske bokheimen.

Noko heilt anna: Sørbø har sjølv sagt rett i at det blir skriva ei mengd nynorske tekstar frå om lag 1890, og også at desse tekstane kjem frå skilde område i landet vårt. Det er omtrent på denne tida at det verkeleg tek av og veksten er tydeleg. Han omtalar det som dei skriv om som «ein rural realisme», og det stemmer sikkert. Men i alle fall for ein forfattar eg kjenner godt – Jon Klæbo – har tekstane hans ingenting med 1890 å gjere sidan han døydd i 1874, og prosadebutant var han heller ikkje. Det er ikkje plass for alt og alle, men for dei fleste seinare periodane ser det ut til at stort og smått (nokre gonger frykteleleg smått) blir tatt med. Så kanskje kunne nærare utgreiing om nokre av dei som berre blir ramsa opp, men som var med på å etablere ein litteratur og eit språk medan dei skreiv, vore på sin plass.

Annleis inndeling i periodar

Første bolken i "Nynorsk litteraturhistorie" går fram til 1890, og har alle «portalfigurane» trygt og godt på plass. Modellen for framstillinga er etablert: Tradisjonell periodeinndeling («periode» er ikkje så enkelt eit omgrep som ein gjerne trur), omtale av viktige forfattarskapar med vekt både på det biografiske og på diktinga. Forfattarportrettet dominerte kanskje endå meir i eldre boksoger, og tekstane får større plass her. Sørbø er ein god lesar og greier nesten alltid klårt og tydeleg ut om dei tekstane han dreg fram, gjerne med gode sitat. Etter kvart blir periodiseringa avvikande, nynorsk dikting er i «utakt», og tradisjonell inndeling i bolkar er ikkje godt nok. Her finn Sørbø nye og gode

grep som i og for seg også er ei indirekte grunngeving for at nynorsk litteratur treng si eiga historie. Først langt ut i Sørbø's framstilling ser han tilbake og gjer greie for ei «grosortering» av dei ulike måtane å orientere seg på i livet som pregar den nynorske tradisjonen: Den pietistiske rørsla, som ikkje er særleg sterk; den frilyndte, grundtvigianske posisjonen som mange har vakse opp i og lært av; og til sist ein fritenkjar-posisjon der ein tvilar meir enn ein trur.

Inndeling av boka skjer ikkje berre etter årstal («Frå unionsoppløysing til verdskrig» og liknande), men er også basert på sjangrar slik at ein fin bolck handlar om «Den store nynorske romantikken»; ein annan om «Song og kvar-dagsliv». Kva slags kriterier som blir nytta og kva slags inndeling dette eigenleg er, skal eg ikkje gå nærare inn på. Det fungerer best når ein tidsepoke også blir bestemt i høve til tematisk interesse, ideologiar eller ut frå sjanger eller form som utviklar seg. Syttitalet – dei radikale 1970-åra – er fint handsama, men kor nyttig det er å ha periodar på så lite som eitt tiår, kan ein lure på.

Sørbø har i alle fall tenkt og spekulert og – sikkert i samråd med mange andre – kome fram til den inndeling i periodar og bolckar vi finn i *Nynorsk litteraturhistorie*. Og sidan dei store og totaliserande forteljningane seiest å ha hatt si tid, og at ei narrativ framstilling med mange brot og endå fleire stopp såleis betre speglar korleis samanhangen i litteraturens verd er, kan eg seie meg godt tilfreds på dette området.

Feil og manglar?

Når ein under lesinga etterlyser eitkvart i den rike teksten som er så full av namn og titlar, kan ein stadig vekk finne at det ein tenkte på likevel står der – i marginen. Margen er nytta både til å forklåre omgrep, tendensar, filosofiske uttrykk, utanlandske diktarar, og ei rad nynorske forfattarar som det ikkje er blitt plass til i hovudteksten. Mange som elles ville ha blitt utelatt, er slik komne med. Så kan ein sjølv sagt diskutere om ein eller annan i hovudteksten burde ha bytta plass med ein person i marginen, men det skal eg ikkje meine noko om her.

Før eg går vidare – ros for vektlegging av den barnelitteraturen på nynorsk som også eg vaks opp med, for å framheva viktige kvinnelege forfattarar slik ein forventar i dag, og for å sett av ein liten bolck til den vesle nynorske kriminallitteraturen.

Etter det må eg likevel nemne det eg meiner er veikskapar, manglar og reint ut feil i det som elles er eit imponerande arbeid av ein mann som både kan og veit mykje. Ein slik kan likevel taka i miss, som vi veit.

Først ei etterlysing av ein eldre og ein yngre nynorskforfattar. Kor er det blitt av Olav Berkaak (1915-1980)? Og fortener ikkje trilogien hans frå 1950-talet, *Snø og eld*, *Det ædle malm* og *November* omtale like mykje som mangt anna i denne litteraturhistoria? Eg har ikkje leita etter slike utelatingar,

men sidan eg meiner at novellesamlingar som *Sprang* (2007) og *Ingen heime* (2009) etablerte Sigrid Merethe Hanssen (fødd 1966) som ein ypparleg novellediktar, er ho òg ein av dei eg saknar. Det må eg ha lov til når eg ser kor lite eller uvesentleg som skal til før ein ny og ung diktar får plass mot slutten av denne litteraturhistoria.

Ikkje å omtale Olav Duuns beste novellesamling, *Vegar og villstig* (1931) anna enn i lista over Duuns bøker, må vere ei feilvurdering. Saman med Tarjei Vesaas' *Vindane* (som heller ikkje blir anna enn nemnt i forbifarten) er Duuns siste novellesamling den rikaste vi har i den nynorske bokheimen. Alle litteraturhistorier har lett for ikkje å bry seg særleg om anna enn romanar når det er ein «romanforfattar» dei skriv om. Dette er ein dårleg tradisjon som Sørbø altså fører vidare.

Eg vil elles også meine at å hevde at *Ettermæle* «rett og slett er ein kriminalroman» syner manglande sjangerforståing. Omtalen av Olav H. Hauge kviler for mykje på dikteren sine dagbøker, men det synest uunngåeleg for dei fleste som skriv om han etter at dagbøkene kom ut. Omtalen av Sigmund Skard som lyrikar er ikkje av det mest imponerande, men lat meg berre nemne at Skard ikkje debuterte i 1946, men derimot i 1942 med samlinga *For Norge*, som kom ut i Minnesota. (Dikt derfrå var med i tidlege utgåver av lesebøkene for gymnaset som tre blad Skard sto bak!) Om eg så til slutt nemner at den tredje biografien Arild Stubhaug skreiv om ein matematikar, var om Sophus Lie og ikkje Sophus Bugge, noko eg er sikker på mange har sagt frå om, får det halde med småplukk. For det meste er etterretteleg og bra.

Det nynorske skriftlivet og Vestlandet

For meg som kjem nordafrå og har budd i Oslo i 50 år ser det ut til at meir og meir av alt som har med nynorsken å gjere blir flytta over til Vestlandet, der vi sjølv sagt finn kjerneområda for nynorsk språk. Det burde likevel ikkje vere slik, men kanskje må vi trøyste oss med at vi har svært mange nynorske skribentar som bur i hovudstaden.

Etter å ha lese *Nynorsk litteraturhistorie* og tenkt litt over kva eg har lese og korleis det er framstilt, har eg ei vag kjensle av at også her har det vestnorske fått forrang. Eg kan dårleg gje grunnar for kvifor eg kjenner det slik – kanskje fordi det heilt enkelt må bli slik om ein tar med rubb og rake og gjer rett og skjel til alle kantar. Det let seg gjere å velje bort, og det let seg gjere å velje annleis enn Sørbø har gjort. Men vi andre kan ha så mange tankar om det som vi vil. Det er Jan Inge Sørbø som har gjort arbeidet, som eg, trass alle innvendingar, har hatt stor glede av.

Hans H. Skei

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

NORDISKT OPERATIVT FÖRSVARSSAMARBETE

ACE, BALTOPS, CBT, e-PINE, HNS, NORECAS..... är exempel på förkortningar över de nordiska ländernas olika försvarssamarbeten. Förkortningarna uppgår till sammanlagt 25, varav fyra berör endast Sverige och Finland.

I sin rapport analyserar författarna *Johan Engvall*, *Eva Hagström Frisell* och *Madelene Lindström* från FOI det nordiska militära samarbetet med fokus på åtgärder och verksamheter som har potential att bidra till ökad operativ förmåga. Författarna går systematisk igenom potentialen för de tre försvarsgrenarna, omfattande 1) etablerade kontakter och säker kommunikation, 2) förenklat tillträde och alternativ basering, 3) övningsutbyte, 4) övervakningsutbyte och 5) gemensamt agerande och gemensamma styrkor.

Att författarna gått på djupet i sin analys illustreras bl.a av att källförteckningen upptar nio sidor. Prestationen blir inte mindre av att skribenterna har lyckats komprimera texten till att omfatta drygt 70 koncisa och välskrivna sidor.

Kapitelvis granskas "Det nordiska samarbetets grunder, innehåll och sammanhang", "Övergripande nordiskt försvarssamarbete", "Det nordiska flygsamarbetet", "Det nordiska maritima samarbetet" och "Det nordiska armésamarbetet" (armé=landstridskrafter). I kapitel 7 utvärderas de operativa fördelarna med det nordiska samarbetet. Dagsläget refereras och utvecklingsmöjligheterna presenteras. Vad gäller kontakter och kommunikation ser författarna utvecklingsmöjligheter i att omfatta även gemensam ledning om/då kris och krig förekommer.

Förenklat tillträde (Easy Access) och alternativ basering bidrar framförallt till ökad rörlighet för förbanden genom snabbare förflyttningar och ökad räckvidd. För samtliga stridskrafter innebär förenklat tillträde till andra länders territorium förbättrade möjligheter till samverkan, framförallt vad gäller enklare övningar eller annan verksamhet som länderna vill genomföra med kort varsel.

År 2001 kom undertecknad och dåvarande försvarsminister Björn von Sydow överens om att upprätta ett gemensamt förband av svenska och finska kustjägare med bidrag från Amfibieregementet i Berga och Nylands brigad i Finland. Samarbetet inom denna svensk-finska amfibiestyrka, SWEFIN ATU, har enligt författarna utvecklats till den grad att både chefer och annan personal står i nästan daglig kontakt med varandra. Samarbetet kan med fog påstås ha räddat det svenskspråkiga förbandet Nylands brigad från indragning.

I kapitel 8 behandlas de övergripande trenderna i det nordiska samarbetet, dess begränsningar samt nordisk militär samverkan i relation till Nato och USA. Dessutom diskuteras utvecklingsmöjligheter för det nordiska militära samarbetet.

Författarna konstaterar att det nordiska militära samarbetet kommit längst på flygsidan. Det bygger på återkommande gemensam övningsverksamhet mellan Norge, Sverige och Finland i norr. På senare tid har också Danmark visat intresse för att delta i den stora flygövningen Arctic Challenge Exercise. Samarbetet utvecklas kontinuerligt. Tillträdet till ländernas luftrum förenklas, landning vid varandras flygbaser tillåts och luftlägesbilder utbyts.

Det maritima samarbetet är särskilt utvecklat mellan Sverige och Finland. Fokus ligger på förenklat tillträde för marina enheter, möjlighet att använda varandras hamnar, utbyte av sjölägesbilder samt att skapa förutsättningar för samordnat och gemensamt agerande genom att bygga upp gemensamma förband.

Det nordiska armésamarbetet har inte kommit lika långt, eftersom de praktiska förutsättningarna ser annorlunda ut. Fördelarna med samövningar uppstår vid övningar med större förband där flera funktioner kan samövas, vilket är resurskrävande. Men också på armésidan sker ett ökande samarbete kring utbildning och övning samt ett gryende svenskt-finskt samarbete kring att agera samordnat på brigadnivå.

Författarna konstaterar att det fördjupade samarbetet börjar ge operativa fördelar. Framförallt det svensk-finska samarbetet skapar förutsättningar för gemensamt operativt agerande och handlar också om att i viss utsträckning skapa gemensamma förband.

Författarna understryker att det nordiska samarbetet ingalunda utgör någon försvarsallians – det gäller enbart i fredstid. Så finns det också vissa skillnader i prioriteringarna beroende på ländernas olika allianstillhörighet. Natoländerna Danmark och Norge föredrar samverkan inom alliansen, medan Sverige och Finland prioriterar det ömsesidiga bilaterala samarbetet samt samverkan med USA.

Det nordiska militära samarbetet är sålunda inte tvingande i händelse av krig. Det skall enligt författarna ses som en potentiell möjlighet att höja den krigsavhållande tröskeln. Den säkerhetspolitiska paradoxen ligger i å ena sidan ländernas behov av militär hjälp i kris eller krig, å andra sidan deras ovilja att tillsammans ingå i en militärpolitisk struktur som skulle lösa detta behov.

Författarna anger fyra utvecklingsmöjligheter för det nordiska militära samarbetet. För det *första* kan redan påbörjande samarbeten fördjupas eller breddas. Utökade möjligheter till alternativ basering av flyg- och marina styrkor nämns som ett exempel.

För det *andra* kunde samarbetet breddas till att omfatta fler länder i Norden. Flera av de samarbeten som etablerats mellan Sverige och Finland kunde gälla också Danmark och Norge.

För det *tredje* kan samarbetet fördjupas från att gälla i fredstid till att även gälla i kris och krig. Här finns dock en klar gräns för hur långt länderna vill

gå. ”Ända fram till Natos artikel 5” har Norge gjort mycket klart. Sverige och Finland har dock beslutat att inleda ett utbyte kring försvars- och gemensam operativ planering. Detta syftar till att underlätta samverkan även i kris och krig. Men författarna antar – helt riktigt – att ingendera landet är berett att förbinda sig att gå i krig om bara det ena landet angrips. Ett sådant scenario att bara det ena landet skulle angripas är enligt min mening ytterst osannolikt. En allvarlig konflikt i Östersjöområdet skulle nog drabba alla.

För det *fjärde* kan det nordiska samarbetet utvidgas till att omfatta länder utanför den nordiska kretsen, t.ex de baltiska staterna, Tyskland och Polen, USA och Storbritannien. Här existerar redan ett samarbete som kunde fördjupas.

Avslutningsvis föreslår författarna fortsatta studier genom att via spel analysera den nordiska militära förmågan och samordnade åtgärder i kris- och krigssituationer.

Rapporten rekommenderas varmt till alla dem som vill veta mera om det nordiska militära samarbetet.

Jan-Erik Enestam

Johan Engvall, Eva Hagström Frisell, Madelene Lindström. *Nordiskt operativt försvarssamarbete. Nuläge och framtida utvecklingsmöjligheter*. FOI-R 4628-SE. September 2018.

OMRINGAT LAND

Socialdemokraten Per Albin Hansson, nu ganska allmänt ansedd som 1900-talets kanske främste politiske ledare, var en skicklig taktiker med örat mot marken, men samtidigt en svuren demokrat, är naturligtvis huvudperson i första delen (av tre) av *Henrik Berggrens* ”dokumentära kollektivskildring” av Sverige under andra världskriget, *Landet utanför*. Om en liknande bok skulle skrivas om Sverige under första världskriget är det osannolikt att den statsminister då som satt längst (1914-1917), Hjalmar Hammarskjöld (ofta kallad "Hungerskjöld"), skulle få ett lika högt betyg som Hansson; han tillhör de regeringschefer under 1900-talet som fått det sämsta eftermälet. Man kan naturligtvis undra vad ytterligare litteratur om den svenska politiken under denna period kan tillföra. Men Berggrens ambition är att kombinera en bred skildring av detta kritiska skede när den svenska staten kunde ha blivit föremål för tysk ockupation eller råkat i krig – på Finlands sida – med Sovjetunionen med en beskrivning av hur ett antal mer kända svenskar, som lämnat någon form av skriftliga bevis efter sig, upplevde dessa år. Bland dessa återfinns Astrid Lindgren, industrimannen Axel Wenner-Gren, författaren Ivar Lo-Johansson, familjen (Ingmar) Bergman, journalisten Barbro Alving ("Bang"), skådespelerskan Zarah Leander, Karl Gerhard, en anonym kommunist, Gustav Eriksson, m.fl. Med detta upplägg

förlänas autenticitet åt framställningen och riktas samtidigt ett slag mot den i historiska sammanhang alltid hotande presentismen, att se det förflutna med dagens glasögon, vilket är ett stående inslag på tidningarnas kultursidor.

Det finns inte så mycket att invända mot Berggrens redogörelse för tyngdpunkterna i denna volym som ägnar det mesta utrymmet åt Finlands vinterkrig och ockupationen av främst Norge och dess följder. Berggrens bok bygger uppenbarligen på ett omfattande studium av den aktuella litteraturen, vilket väl är orsaken till att arbetet enligt hans förord tagit längre tid än han trott skulle bli fallet. I litteraturförteckningen saknar man egentligen bara Erik Carlssons "Gustaf V och andra världskriget" (2006) som bör läsas vid sidan av standardverken, Wilhelm Carlgrens "Sveriges utrikespolitik 1939-1945" (1973) och Alf W. Johanssons "Per Albin och kriget" (1985).

Henrik Berggren lägger knappast så mycket nytt till den bild vi redan har om vår politik under kriget. Men han lyckas väl med att förmedla bilden av en regering som hela tiden hade att hantera närmast existentiella utmaningar samtidigt med vardagens. Ett område där han förtjänstfullt försökt reda ut innebörden och omfattningen av den överenskommelse om transitering av tysk trupp genom Sverige från Norge till Tyskland som gällde juni 1940-juli 1943. Som Berggren påpekar finns det ingen samlad redogörelse för vad som faktiskt skedde på detta mycket omstridda område, vilket kan väcka undran.

Genom försöket att vid sidan av den traditionella litteraturen bl.a. med hjälp av privatpersoners dagböcker, brev och memoarer återskapa situationer och stämningar riktar Henrik Berggren i praktiken ett slag mot de revisjonistiska ansatser som då och då dyker upp och vars syfte framför allt är att skuldbelägga Per Albin Hanssons regering. Denna kritik, som framför allt emanerat från journalister med intresse för denna dramatiska period snarare än professionella historiker, dyker upp med jämna mellanrum och riktar sig mot regeringens eftergifter till främst Tyskland. Det är nog oundvikligt när nya generationer bekantar sig med denna för landet avgörande period (jfr min uppsats "Revisionismens lockelser", i "Säkerhetspolitik och historia: vänbok till Krister Wahlbäck", 2007). Men hittills har man inte förmått rubba bilden av en regering som förvisso i ett slags förhandlingspolitik fått ingå ibland svårsmälta kompromisser med framför allt Hitlers Tyskland – men även med de allierade – men ändå klarat sin uppgift, att hålla Sverige utanför kriget och genom handelsavtal med både Tyskland och Storbritannien ordna en hygglig folkförsörjning.

De två svåraste besluten som regeringen ställdes inför, och som Berggren redogör väl för, rör svaret på åtminstone två finska vädjanden om aktivt militärt bistånd och den ovan nämnda transiteringen av tyska soldatpermittenter. Finland riktade redan i oktober 1939 under de pågående förhandlingarna i Moskva om eventuella gränsjusteringar en förfrågan om man i händelse av

konflikt kunde räkna med svensk hjälp. Enahanda fråga ställdes i februari 1940 under pågående krig. Svaren var desamma båda gångerna, första gången av koalitionsregeringen Hansson-Bramstorp, andra gången av samlingsregeringen som ju tillträdde i december 1939. Vad man möjligen kan efterlysa i Berggrens bok är en ytterligare betoning av de mycket aktiva insatser som den svenska regeringen genom utrikesminister Christian Günther och kabinettssekreteraren Erik Boheman gjorde för att få till stånd förhandlingar mellan Finland och Sovjet. Sveriges roll blev – i hög grad i vårt eget intresse – större än budbärarens. Även om marsfreden 1940 blev mycket hård för Finland, var det ett starkt svenskt intresse att risken för ytterligare sovjetiska frontförflyttningar mot väster stoppades.

Det finns inte heller så mycket att invända mot Henrik Berggrens beskrivning av det förlopp som ledde fram till överenskommelsen med Tyskland om att tillåta genomfart av tysk trupp genom landet. Detta beslut fattades den 18 juni 1940 sedan inom loppet av några dagar striderna i Norge upphört, fransmännen ingått vapenstillestånd, och britterna möjligen genom det svenska sändebudet i London, Björn Prytz, antytt fredsvilja (det s.k. Pryztelegrammet). Att det strategiskt helt inringade landet Sverige när alla de ovan nämnda storpolitiska förändringarna inträffat skulle ha sagt nej till denna tyska propå var knappast att vänta. Det väckte också, i jämförelse med den s.k. midsommarkrisen 1941, som Berggren säkert kommer att ägna stor uppmärksamhet i nästa volym, förhållandevis begränsad intern diskussion i regeringen, trots att det allmänt uppfattades som ett brott mot neutralitetspolitiken.

Henrik Berggren håller sålunda i sin lättlästa och väl dokumenterade framställning generellt en tydlig distans till revisionistiska tendenser. Men helt har han inte kunnat värja sig, vilket avspeglar sig i olika kommentarer om några av de ledande aktörerna, inklusive olika ministrar. Berggren noterar, sannolikt i anslutning till Krister Wahlbäcks uppsats om samlingsregeringens utrikesminister, karriärdiplomaten Christian Günther i samlingsvolymen ”Svenska diplomatprofiler under 1900-talet” (2001), att Günthers politiska profil snarast var vänsterbetonad. Men samtidigt påstår han (s. 369) att Günther var regeringens mest tyskvänlige person. Han hävdar att Günther argumenterade för att Sverige måste anpassa sig till den tyska nyordningen i Europa. Denna dom drabbar även bondeförbundets ledare Axel Pehrsson-Bramstorp och folkpartiets Gustaf Andersson i Rasjön.

Det är uppenbart att Berggren inte riktigt velat upprätthålla distinktionen mellan å ena sidan en säkert utbredd uppfattning sommaren 1940, när hela kontinenten kontrollerades av Tyskland eller dess dåtida allierade Sovjet, att Hitler skulle segra och å andra sidan tyskvänlighet. Berggren noterar själv att det rådde en mycket utbredd skepsis mot Tyskland och dess politik och att de svenska nazisterna var svaga och oeniga. De beslut som Günther förordade

var knappast dikterade av någon tyskvänlighet utan av mera pessimistisk tolkning av Sveriges läge och Storbritanniens utsikter.

Gunnar Hägglöf, under kriget ansvarig för handelspolitiken på UD, och sedermera en flitig memoarförfattare noterar bl.a. i ”Det kringrända Sverige” (1983) att det var få tjänstemän i UD som ännu 1942 trodde att Tyskland skulle förlora kriget. Om Günther varit så tyskvänlig som Berggren hävdar skulle han knappast flera gånger utan vidare ha avvisat tyska propåer om anslutning till antikominternpakten, Hitlers politiska allianssystem.

Man kan alltså hysa undran varpå Berggren baserar sin värdering av Günther. En annan som råkar illa ut är sändebudet i Berlin Arvid Richert. Det finns mycket goda skäl att kritisera Richerts tendens att agera megafon för tyska klagomål på den svenska pressens behandling av Tyskland m.m. Han har själv i ett opublicerat memoarutkast medgett att han saknat den kyla och den balans som krävdes för den mycket utsatta posten som sändebud i Berlin. Men ett påstående att han skulle, som Berggren hävdar mot bakgrund av hans klagomål på pressen hemma, varit antidemokrat måste givetvis beläggas.

Berggrens ibland litet diskutabla förhållande till frågan om vem som var tyskvänlig eller antidemokrat kan man hoppas kan korrigeras till nästa upplaga och kommande volymer. Detta är särskilt viktigt eftersom boken säkert skaffar många nya läsare om ett skede i svensk historia som är både dramatiskt och centralt för förståelsen också av dagens svenska politiska landskap.

Mats Bergquist

Henrik Berggren. *Landet utanför. Sverige och kriget 1939-1940*. Norstedts, Stockholm 2018.

MANDEN AF PERGAMENT

Per Kirkeby biograferet

Den internationalt anerkendte og i nordisk sammenhæng uomgængelige kunstner Per Kirkeby døde i foråret 2018. Forfatteren og billedkunstneren *Erik Steffensen* har skrevet en indlevet og fuldkommen solidarisk biografi om Per Kirkeby. Aldrig er vi kommet maleren og multikunstneren så nær.

Som genre hører det til biografiens klassiske træk, at den er dobbeltbundet. I skildringen af et menneskes levede liv dukker et andet liv frem af monumentets skygge. I den henseende er livet som en palimpsest: der findes en mere eller mindre tildækket skrift under den synlige skrift.

Således også i tilfældet Per Kirkeby. En af Danmarks få berømmede kunstnere i det 20. og 21. århundrede. Det portræt Erik Steffensen tegner af kunstneren viser med ønskelig tydelighed, at der bag den arrogante verdensmandsmaske findes et skrøbeligt individ, der ikke bare er menneskelig, men

alt for menneskelig. Da massøren og træneren Ole Kåre Føli for nogle år tilbage tog Per Kirkeby under behandling, sagde han: ”denne mand er lavet af pergament, pas på ham”.

Der bliver også passet godt på Per Kirkeby i Erik Steffensens biografi. Kunstneren har selv bedt Erik Steffensen om at skrive den, måske med den begrundelse for venskabet, som han tidligere har givet. ”Fordi han skriver, så jeg tror, det er noget, jeg selv har skrevet.”

Det er ikke det bedste udgangspunkt for en kritisk biografi, men et glimrende for et solidarisk og indlevet portræt. Og det får læseren med denne store kronologisk fremadskridende fortælling, der tillidsfuldt er baseret på Per Kirkebys breve og dagbøger og en række interviews, Erik Steffensen har lavet med kunstneren igennem de senere år. Pergament-manden bliver ikke krøllet sammen, men foldet ud, så man kan se alle kanter, ar og brudflader.

Der er skrevet adskillige bøger og lavet film om Per Kirkeby. Flere af disse har høj kvalitet og bevæger sig langt ind i de kunstneriske problematikker. Men fraset et par interviewbøger er der ingen, der før Erik Steffensen har dykket så dybt i det biografiske og haft uhindret adgang til kunstnerens dagbøger. Det forlener det biografiske portræt med en intimitet og fortrolighed, der sine steder gør bogen knugende at læse. Det er en biografi om ét bestemt menneskes eksistens, men også et alment eksistentielt projekt om maskulinitet. I den henseende er det en helt essentiel bog.

Biografien har fået titlen *At trække en streg*. Baggrunden ligger i barndommen, hvor Per Kirkeby måtte dele værelse med sin bror Christian og trak en kridtstreg gennem rummet. Der var dit og mit. Historien kendes også fra den norske forfatter Lars Saabye Christensens roman ”Halvbroderen” (2001), hvor den er en afgørende del af plottet. Således også hos Erik Steffensen, der i udfoldelsen af Per Kirkebys liv og levned bruger kridtstregen metaforisk. For livet igennem har kunstneren nemlig uhyre svært ved at trække den streg. Både kunstnerisk i forhold til, hvilke genrer han skal satse på, og kønsmæssigt i forhold til de kvinder, han vælger at leve sammen med – eller rettere de kvinder, der vælger at leve sammen med ham, og så alligevel ikke.

Per Kirkeby var jo både geolog, billedkunstner, filmmager og skribent og satsede som et andet renæssancemenneske på det hele. Indtil han kom under 1980’erne og 1990’ernes helt store internationale gallerist, tyskeren Michael Werners, indflydelse. Fra da af skulle fokus rettes mod oliemaleriet – som indtil da ikke havde været en del af Per Kirkebys praksis – og på bronzeskulpturerne. Det salgbare. Væk med det meste af det andet og den ”lidt ængstelige pligttopfyldelse”, som det hedder et sted.

I stedet skulle kunstneren tilegne sig den nødvendige arrogance, skippe de hjemlige kunstneriske fællesskaber. Per Kirkeby rettede ind, men kun delvist. Det er en af biografiens pointer, at kunstneren var trofast, ikke mindst mod dem og det, han oprindeligt var optaget af.

Denne trofasthed fik stærke og skæbnesvangre følger, hvad angår Per Kirkebys forhold til kvinder. For også her har han med tydelighed haft svært ved at trække en streg. Og når han så har gjort det, har det været halvhjertet, grænser er blevet overskredet, og pergamentet foldet ind til en kompleks kerne. Der var fire centrale kvinder i Per Kirkebys liv: Jette Gransrud Jensen, Elisabeth Therkelsen, Vibeke Windeløv og Mari Anne Duus Jørgensen.

Og de to længerevarende forhold til de to midterste var angiveligt præget af kvindernes utroskab og af ydmygende underkastelsesriter fra Per Kirkebys side. Erik Steffensens biografi går meget tæt på i beskrivelsen af Per Kirkebys erotiske liv, ikke mindst via dagbøgerne som citeres indgående. Det kunne blive for meget, hvis det ikke var for Per Kirkebys sine steder skånselsløse selverkendelse og uhyre præcise evne til at formulere sig om sine egne ulivssår.

I udgangspunktet er Erik Steffensens biografi psykologisk. Og han antyder dermed også et kompleks af mytologisk dimension. Med familiebreve og dagbøger som evidens påvises det, at Per Kirkeby både kunstnerisk og erotisk led af præstationsangst, og at han oparbejdede en afhængighed, betinget af seksualiteten.

Bag det anes i hans familiehistorie en både stærk og psykisk ustabil mor, hvis dominans, kunstneren tumlede med, men også søgte i nogle af sine kvindelige partnere. Det psykologiske snit igennem kong Ødipus' efterkommer bliver imidlertid aldrig for påtrængende. Erik Steffensen er som sin mentor et ordensmenneske, der rydder op efter sig og får det hele med.

Selvom biografens fokus primært er på mennesket Per Kirkeby, bliver der også plads til kunstneren og de skiftende tider, han blev en del af og gennemlevede. Per Kirkebys efterhånden omfattende entourage karakteriseres, ligesom kunstnerens egne danske forbilleder Richard Winther, Albert Mertz, Poul Gernes og polarforskeren og billedhuggeren Eigil Knuth – og den uforståelige næsegruse beundring for den tyske kunstner Georg Baselitz. Biografien er tiltalende gammeldags i sit layout med sort-hvide (familie-)fotos og så et lille appendiks i farve med nogle af de bedste af Per Kirkebys malerier. Signalet er klart: Dette er ikke en kunstbog, men en biografi, omend af monstrøst omfang.

Erik Steffensen har tydeligvis også selv haft svært ved at trække en streg. Biografien er for lang, monotont adderende og uden egentlige krystallisationspunkter. Selvom også det er en pointe i forhold til Per Kirkebys egen metodiske læggen lag på lag til liv og værk. Endelig betyder den tætte relation mellem biografen og den biograferede, at bogen sine steder nærmer sig hagiografien. "En stjerne fødes" hedder det om Per Kirkebys ankomst til verden, ligesom han omtales som den "fremragende" kunstner og "mesteren" – *goes without saying*, kunne man mene. Endelig savnes et navneindeks på alle de personer, der optræder i biografien, ligesom det stykke grundforskning, som Erik Steffensen reelt har foretaget, savner noter og kildehenvisninger.

Alle de bøger, der igennem årene er udkommet om Per Kirkeby, er skrevet, mens kunstneren endnu var i live, og er derfor præget af hans egen, som der står et sted, ”intellektuelle helgardering”. Det gælder også Erik Steffensens biografi. Det er på en gang bogens styrke, fordi den kommer tættere på, end det næsten er muligt at komme, men også en svaghed, fordi den ikke balanceres i sine udsagn. At Erik Steffensen som den begavede skribent og kunstner, han er, ved, at det kunne være anderledes, vidner et usædvanligt udsagn fra Kirkebys sidste hustru, Mari Anne Duus Jørgensen, om. Hun påpeger, at Per Kirkeby ikke hverken tålte kritik eller at blive sagt imod, og at han aldrig glemte, selv ikke den mindste lille kritiske bemærkning.

En sådan mand er det vanskeligt at skrive en biografi om, der rummer alle facetter. Med selvrespekten i behold tillader Erik Steffensen sig én kritisk-ironisk replik, der, fordi den er så sjælden, skal citeres her. Da Per Kirkeby har sin første separatudstilling i 1965 i Den Frie Udstillings bygning, hænger kunstneren Olivia Holm-Møllers billeder i salene ved siden af. Overskriften i *Berlingske Aftenavis* lød: ”Gammel kunstnerinde og vred ung mand” – hvortil Erik Steffensen replicerer ”Set med dagens øjne kunne det nu også være omvendt.” Man kunne ønske sig, at Erik Steffensen, med den enorme viden og indsigt, han har erhvervet sig, en dag skriver en biografi, der fortæller historien baglæns fra undertekst til overtekst. Og dermed giver Per Kirkeby et egentlig epitaf hugget i sten.

Henrik Wivel

Erik Steffensen. *At trække en streg. Et nøgent og ærligt portræt af Per Kirkeby*. København, Gyldendal 2018.

DONNERS SISTA STRID ÄR EN RÄNNIL AV ORD

Jag skriver, alltså finns jag, säger *Jörn Donner* på presskonferensen i samband med lanseringen av boken ”*Suomi/Finland II Sista striden*”. Det låter som en självklar rubrik och mycket riktigt dyker den upp som kolumnrubrik i *Helsingin Sanomat* följande dag: Donner skriver, alltså finns han.

Publiciteten kring boken är stor, bokens första upplaga är slutsåld på landets två språk genast den utkommer, översättningar till andra språk är under arbete.

Donner är tveklöst fortfarande ett namn som intresserar och säljer; även denna bok där han grubblar över sitt åldrande, sjukdom, känner sig passé – men skriver. Det är väl egentligen det som skulle bevisas.

I omslaget till "Sista striden" finns Donners litterära produktion uppräknad. Man får lov att kontrollräkna. Det blir 68 boktitlar, från "Välsignade liv", utgiven 1951 till "Sista striden" 2019. Kalla det imponerande och det känns som om man bara hade sagt förordet. Det är ju filmregissören vi talar

om; eller kanske författaren som också ägnat sig åt film? Att försöka sig på att definiera Jörn Donner får vi lämna därhän. Det understryker också den här lilla röda boken.

"Suomi/Finland II Sista striden" saknar förord. Men i det första kapitlet, en sida långt, skriver han: "En liten rännil av ord flyter mot havet och intet". Det är en utmärkt beskrivning på vad som komma skall.

Boken är en rännil av ord, vissa satser strålande litterära örhängen, nästan som aforismer, medan andra sidor, upp och ner, är rännilar av forsande vatten/ord, lösryckta dagboksanteckningar som i värsta fall inte verkar ha någon annan funktion än att fylla rader, sidor. "Det finns ingen annan i Finland som skulle få det här publicerat av kommersiella förlag, Donner lyckas med det på två språk" skrev *HS*-litteraturredaktör, Antti Majander i den ovan nämnda kolumnen. Han hör själv till dem som Donner inte tycks ha ett alltför gott öga till. Andra som får sina slängar i "Sista striden" är den sittande presidenten, Svenska folkpartiets förre ordförande Calle Haglund och författaren/journalisten Philip Teir.

Men den strid som Donner kämpar med kretsar kring honom själv. Han målar en öppen, rak och oförskönad bild av åldrande och sjukdom, inklusive strålbehandlingens och diverse medicineringars otrevliga biverkningar. Någonstans yppar han alternativa boktitlar för denna bok: *Inför döden*. *Skithögen*. Och "jag borde läsa mer dödsannonser, eftersom det är den enda plats där jag finner mina vänner". Tankarna kretsar kring vänner som dött, någon som begått självmord och någon som blev sjuk.

En dagboksanteckning säger: "Ingenting gjort, ingenting tänkt. Är jag döende? Intellektuellt kanske. Får se." På ett annat ställe: "Vad jag vet är det otrevligt att vara död, bara tyst och tomt och ingenting". Det kan tas som galghumor, även om det tveklöst är ångestfyllda tankar som kryper fram, samtidigt som skrivandet, uttryckligen skrivandet, gång efter annan blir motbeviset på att striden inte är förlorad.

Samhällsdebattören finns också kvar. Då han skriver bäddar Finland upp för riksdagsval (som hölls i april 2019). "Detta skrivs i den fasta förvisningen – förhoppningen? – att dödskyssen med Sannfinländarna avslutas med valet 2019. Deras medinnehav av regeringsmakten förde landet under snart fyra år in i ett träsk av främlingsfientlighet och officiella lögnar om att det är tryggt att sända till Irak och Afghanistan." Den förhoppningen grusades i valet och redan det är orsak nog till att man får hoppas att Donner fortsätter sin kamp också i samhällsdebatten.

Boken avslutas med orden "För mig är detta sista striden. Jag tror mig ha kommit till den ålder då resten får förbli tystnad". Det är ett påstående som ingen – vare sig på presskonferensen vid bokens utgivning, eller i senare omdömen om boken – tycks vilja köpa. Talande var, att när Jörn Donner på

presskonferensen konfronterades med frågan om sin framtida ”tystnad” titade han ned på sina händer och sa: ”Vad ska man göra med de här, om man inte skriver?”

Anja Kuusisto

Jörn Donner. *Suomi/Finland II Sista striden*. Förlaget, Helsingfors 2019.

RUBBAD BALANS I POLITIKBEVAKNINGEN

Är journalisterna på väg att förlora greppet om politiken i våra medier till regeringarnas och partiernas PR-maskinerier? Frågan väcks av antologin *Close and distant*, som bygger på ett forskningsprojekt med statsvetare och medieforskare från fyra länder, Finland, Litauen, Polen och Sverige. Forskarna har undersökt samspelet mellan ledande politiker (och deras pressekreterare och spinddoktorer) på den ena sidan och etablerade politiska reportrar på den andra. De visar att maktbalansen mellan dessa grupper håller på att rubbas, tydligast i de nordiska länderna.

Studien har letts av bokens redaktörer, professorerna *Karl Magnus Johansson* och *Gunnar Nygren* vid Södertörns högskola. Den utgår från både statsvetenskapliga och medievetenskapliga perspektiv och är finansierad av Östersjö-stiftelsen. Ett 80-tal nationellt ledande aktörer inom politiken och journalistiken har intervjuats om sina ömsesidiga relationer och om hur de anser att den politiska kommunikationen utvecklats på senare år.

Att politikerna försöker påverka mediernas innehåll är inget nytt. Historien är rik på exempel på hur makthavare agerat både för att initiera och förhindra publicitet. Men samtidigt har medierna alltid varit beroende av politikerna som källor. Tio författare beskriver utifrån intervjuerna hur denna symbios ser ut i 2000-talets multimediala värld land för land och i jämförande överblickar.

Tydliga särdrag finns i alla länder och parvis skiljer sig de nordiska länderna i flera stycken från de postkommunistiska. En historiskt betingad skillnad är att journalisterna i Finland/Sverige traditionellt haft en kritiskt granskande ”vakthundsroll” medan politiker och journalister i Litauen/Polen under många år förde en gemensam kamp för demokratin. Det skapade vänskapsrelationer som fortfarande märks. I de nordiska länderna är rollfördelningen klarare. De jämförelser som görs mellan alla fyra länderna visar dock att utvecklingen i många avseenden går i samma riktning.

I alla länderna tycks råda ett gott förhållande mellan journalisterna och deras källor. De finska forskarna menar att Finland är ett gott exempel på ett oberoende system, där politiker litar på journalister och vice versa. Intervjuade på båda sidor framhåller särskilt den höga graden av tillgång till politiska källor.

Samtidigt menar forskarna att en elitisering håller på att ske av den politiska journalistiken. De mest prominenta politiska journalisterna framstår alltmer

som experter. Denna utveckling kan även iakttas i Sverige, där de politiska kommentatorerna i radio, tv och de större tidningarna tar allt större plats.

I Sverige har också dag-för-kontakterna mellan parterna blivit intensivare. De har dessutom fått en mer professionell karaktär, inte minst genom att de politiska kommunikatorernas yrkesroll blivit tydligare. Även i Litauen utvecklas relationerna i professionell riktning enligt de intervjuer som redovisas. Den officiella kommunikationen karakteriseras av ett ärligt vänskapsförhållande, där båda sidor tjänat på kontakterna. I Polen har de starka politiska förändringarna påverkat relationerna, men påfallande är att strukturerna i stort sett är desamma. Journalisterna har inte märkt några begränsningar vad gäller tillgången till källor, däremot vittnar de om en politisering av regeringens kommunikatörer. De föredrar därför en direkt kontakt med de ansvariga politikerna.

Ett särskilt kapitel ägnas de sociala mediernas roll i den politiska kommunikationen. Elena Johansson jämför hur ministrarna i Sverige, Finland och Polen använder sig av facebook och twitter. De svenska ministrarna är mycket mer aktiva än de finska och polska både vad gäller att publicera och kommentera inlägg. Det beror förmodligen på att pressekreterarna i Sverige är betydligt fler. I Polen upplever journalisterna att ministrarnas pressekreterare i första hand lägger ut information på sociala medier, sedan på de egna webbsidorna och först därefter till press, radio och tv. Likväl föredrar både journalisterna och de politiska källorna i alla tre länderna att använda sig av de utarbetade kommunikationskanalerna i de dagliga kontakterna.

De sociala medierna har gett politikerna och deras språkrör en möjlighet att negligera de traditionella medierna i kontakten med publiken. Pressekreterarna har på de sociala medierna övertagit journalisternas roll som ”gatekeepers”, de som avgör vilken information ska föras vidare, särskilt på facebook, där kommunikationen är mer enkelriktad än på twitter. Tekniken har på detta sätt gynnat de politiska intressena i agendasättningen. Men vad som ännu mer påverkar balansen är att mediebranschen tappat en stor del av sina intäkter till de internetbaserade globala nätverken. Journalister i alla fyra länderna berättar om hur resurserna på redaktionerna drastiskt minskar. Detta sker parallellt med att regeringarna avsätter allt större resurser för att utöka och effektivisera sina informationsaktiviteter. Reportrarna blir därmed alltmer beroende av de nyheter och ”halvfabrikat” som produceras av regeringsskanslierna.

Utvecklingen mot en mer effektiv styrning av den politiska kommunikationen är tydlig i alla länder, menar författarna, men den har gått längst i Sverige och Finland. I Polen styr den nationalistiska regeringen public service direkt genom att byta ut chefer och journalister, i de nordiska länderna försöker den politiska makten kontrollera informationsflödet genom att använda mjukare metoder som spindoktorer och informella personliga nätverk. Där har också kommunikatorerna lärt sig mediaspelet bäst och integrerat medielogiken i sitt agerande.

I bokens slutkapitel diskuterar Karl Magnus Johansson och Gunnar Nygren vilka konsekvenser för demokratin den pågående balansförskjutningen och professionaliseringen av den politiska kommunikationen har. De konstaterar att en ny elit, skicklig på att kommunicera, är på väg att ersätta de traditionella kampanjarbetarna och partibyråkratierna. Det leder i sin tur till att strategi och taktik ökar i betydelse på bekostnad av ideologi och sakpolitisk diskussion. Den utvecklingen förstärks om medierna inte förmår balansera den politiska eliten.

Boken ger mycket kunskap om hur samspelet mellan journalister och politiska makthavare sker i praktiken och hur det påverkats av de nya medierna. Tidigare har de flesta studierna om denna relation utgått från journalisternas perspektiv; i denna antologi förenas statsvetenskapens och journalistikforskningens rön och teorier om samhällets medialisering. Det gör den dubbelt intressant.

Lars-Åke Engblom

Karl Magnus Johansson och Gunnar Nygren (red.). *Close and distant. Political Executive – Media Relations in Four Countries*. Nordicom, Göteborg 2019.

M-LEDAREN KINBERG BATRAS UPPGÅNG OCH FALL 2015-2017

Sveriges första kvinnliga partiledare för ett riksdagsparti var Centerpartiets Karin Söder. Hon efterträdde 1986 den fd statsministern Thorbjörn Fälldin i vars regeringar hon varit utrikesminister (1976-78) och sedan social- och nordisk samarbetsminister (1979-82). Karin Söders partiledartid blev kort. Den avslutades i förtid på grund av sjukdom. Men otvivelaktigt var det hon som bröt mark för kvinnligt partiledarskap inom svensk politik. Efter henne följde i tur och ordning Gudrun Schyman (Vänsterpartiet), Maria Leissner (Folkpartiet), Mona Sahlin (Socialdemokraterna), Maud Olofsson och Annie Lööf (båda Centerpartiet), Ebba Busch Thor (Kristdemokraterna) och sist i raden Anna Kinberg Batra (Moderata Samlingspartiet).

Med nordiska mått mänt befinner sig Sverige helt klart i bakvatten vad gäller kvinnliga statsministrar. I samtliga Nordens länder utom Sverige har det förekommit eller förekommer kvinnliga statsministrar. Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland bröt isen 1981 för att sedan återkomma som statsminister i flera repriser. Norge styrs sedan 2013 av Høyres Erna Solberg som efter det senaste stortingsvalet leder en breddad borgerlig koalitionsregering. Island är redan inne på sin andra kvinnliga statsminister. Katrin Jakobsdóttir leder också hon en koalitionsregering efter det senaste alltingsvalet. Första kvinnan på statsministerposten i Island var socialdemokraternas Johanna Sigurðardóttir. Hon tillträdde 2009 i spåren efter den stora bankkollapsen.

Finland fick sin första kvinnliga statsminister när Centerpartiets Anneli Jäätteenmäki trädde till efter valet 2003. Hon tvingades dock lämna statsministertaburetten efter bara några månader. Sju år senare trädde emellertid Mari Kiviniemi – en annan centerpartist – till som statsminister. Därmed kan Finland, Island och Norge uppvisa vardera tvenne kvinnliga statsministrar. Danmark fick sin första kvinnliga statsminister genom Helle Thorning-Schmidt (Socialdemokratiet). Hon avlöste 2011 Venstres Lars Løkke Rasmussen men detroniserades av honom efter den fyraåriga mandatperiodens slut. Läger man därtill att såväl Island som Finland kunnat uppvisa var sin kvinnlig president genom Vígdis Finnbogadóttir och Tarja Halonen så kan man i fotbollstermer uttrycka det så att Norden utklassar Sverige med 9 – 0 vad gäller kvinnliga folkvalda politiska ledare. Detta trots att Sverige betraktas som ett av världens mest jämställda länder. Dessutom bör det noteras att kvinnliga partiledare i Sverige haft svårt att behålla den yttersta partimakten under längre tid. Anna Kinberg Batras två och ett halvt år korta tid som moderatledare utgör bara det senaste exemplet på hur hårt de politiska partiernas maskinerier far fram med kvinnliga partiledare.

Den fd moderatledaren *Anna Kinberg Batra* har bara något år efter sin avgång författat en memoarbok med rubriken *Inifrån*. En spontan kommentar till detta kunde vara att det nog hade varit bättre att vänta med att skildra sin politiska karriärs uppgång och fall. Men nu har hon gjort det och dessutom på ett välskrivet och någorlunda balanserat sätt försökt beskriva hur det var att efterträda partigiganten och statsministern Fredrik Reinfeldt. Denne avgick som bekant på valnatten 2014, efter att ha styrt Sverige under åtta år, efter valförlusten – inte bara som statsminister vilket valutslaget nödvändiggjorde – utan även som partiledare vilket inte alls var nödvändigt. Sak samma gjorde för övrigt hans finansminister Anders Borg. Därmed var Moderata Samlingspartiet försatt i en svår situation som det blev Anna Kinberg Batras (AKB) uppgift att försöka klara upp.

AKB kom in i riksdagen som ersättare första gången 2000. Därefter har hon varit medlem av riksdagen 2001-2002 och 2006-2018. Ordförande i riksdagens mäktiga finansutskott och i EU-nämnden liksom moderat gruppleddare i riksdagen hade hon varit när hon enhälligt valdes till moderat partiledare i januari 2015. I boken uppger hon för övrigt att hon tackat nej till att bli handelsminister år 2007 under Reinfeldts första regeringsperiod.

Att AKB var blyg, lång, plugghäst och pratade konstigt under sin uppväxt på olika platser inom och utom Sverige får läsaren av hennes bok veta. Gick med i det moderata ungdomsförbundet gjorde hon, i likhet med många andra, för att det handlade om både fest och politik. Examen avlade hon vid Handelshögskolan på Sveavägen i Stockholm dit hon nu återvänt efter att ha lämnat politiken bakom sig.

Det är ingen renodlad memoarbok som Anna Kinberg Batra skrivit. Hennes ambition har varit att beskriva det politiska skeende som hon varit en del av inifrån och hur besluten fattades. Hon säger sig inte vara bitter på sitt moderata parti trots den framtvängade avgången. ”Inifrån” är hennes berättelse, som hon minns den och som hon upplevde den.

Ett famöst uttalande som (för)följt henne genom livet var det hon sa i en radiointervju år 1998. Hon lät då undslippa sig ”Stockholmarna är smartare än lantisar”. Ingenting ångrar hon mera än denna omdömeslöshet. Det upprepas på flera ställen i boken.

Att moderater sällan är snälla mot varandra fick hon känna på själv när tunga kommunalråd inom det egna partiet i Stockholms-regionen började ifrågasätta hennes partiledarskap. Hon fick erfara vad norska høyres vasstungade stortingspresident och partiledare Jo Benkow en gång konstaterade: ”När man ska dra ut i politisk strid är det bäst att ha skölden bak för det är angreppen från de egna som är farligast”.

Inte mycket om Norden och politiken i våra nordiska grannländer står det att läsa i AKB:s bok. Men hon dröjer vid sin norska partiledarkollega Erna Solberg som efter nio år som Høyres ledare blev statsminister efter stortingsvalet 2013. Solberg valde då att regera ihop med det högerpopulistiska Fremskrittspartiet under sin första fyraårsperiod som statsminister. Efter valet 2017 breddade Erna Solberg efter utdragna förhandlingar sin regering ytterligare och lät Venstre träda in i den. I januari tillkom Kristelig folkeparti. Det för tankarna till hur Solbergs företrädare Kåre Willoch började regera på egen hand efter att ha detroniserat Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland från statsministerposten hösten 1981. Två år senare trädde Kristelig folkeparti och Senterpartiet in i Willochs regering.

En annan nordisk partiledarkollega som omnämns i boken är det finländska Samlingspartiets Alexander Stubb. Han beklädde poster som handels-, utrikes-, stats- och finansminister för att slutligen tappa greppet om sitt parti och bli bortröstad som partiledare.

Två litet ovanliga aspekter på tillvaron som politiker lyfter Anna Kinberg Batra fram i sin bok. Den ena är den ständiga bevakning som säkerhetspolisen måste bestå våra ledande politiker med. AKB fick inte längre semestra på egen hand utan att Säpo-poliserna följde henne och familjen tätt i hämlarna även på klipporna intill sommarvistet på Västkusten. Skönt var det förvisso att inte längre behöva köra bilen själv för också det skötte Säpo om.

Den andra aspekten som hon utförligt uppehåller sig vid är toppolitikers relation till sociala medier. I dagens digitala värld är ingenting längre hemligt ens vid slutna möten. Vad som sägs där kan spelas in och sedan spridas på nätet. Snabb som vinden måste man också vara med att ge sin syn på allt som händer och sker inte bara inom politikens värld utan också inom

vardagens domäner. Vid riktigt allvarliga händelser har man som partiledare inte många minuter på sig för att kommentera – såsom vid terrorattacken på Drottninggatan i Stockholm den 7 april 2017 då fem personer fick sätta livet till. Ampla lovord ger hon – för ovanligheten skull – till statsminister Stefan Löfven som lämnade den pågående socialdemokratiska partikongressen i Göteborg för att resa till Stockholm och dagen efter terrorattacken vandra Drottninggatan fram och tillbaka för att inge lugn till en uppskakad allmänhet.

Den 28 augusti 2017 var Anna Kinberg Batras poliska framgångssaga all. Hon kallade till presskonferens kl 09.30 för att meddela sin avgång. Bara hennes närmaste medarbetare och de tre partiledarkollegorna inom Alliansen hade fått kännedom om detta i förväg. De inom det egna partiet som deltagit i drevet mot henne fick däremot ingenting veta. I inledningen till boken skriver AKB att det finns saker som bara en partiledare förstår: ”Hur det till exempel känns att bli partiledare och hur det känns att *sluta* som partiledare och hur ensamt det kan vara däremellan.” Centerledaren Annie Lööf grät när hon fick beskedet om moderatkollegans avgång. Företrädaren som moderatledare Fredrik Reinfeldt konstaterade att det var andra tider och att det blivit mera otåligt än under hans ordförandetid. Då fick man åtminstone några år på sig.

Anna Kinberg Batra bedyrar att hennes politiska intresse inte upphört i och med den egna avgången. Men när den nya riksdagen samlats efter valet och fällt den socialdemokratiska statsministern Stefan Löfven i slutet av september 2018 var det dags för henne att sätta punkt. Efter långt utdragna förhandlingar och tre statsministeromröstningar fick Sverige äntligen en funktionsduglig regering i mitten av januari 2019. Den består av samma partier som förut dvs. Socialdemokraterna och Miljöpartiet men med stöd av Centerpartiet och Liberalerna. AKB:s efterträdare som partiledare Ulf Kristersson hade därmed misslyckats med att bli statsminister och den borgerliga fyrpartialliansen hade splittrats.

Ett nytt skede ser ut att ha inträtt i svensk politik.

Claes Wiklund

Anna Kinberg Batra. *Inifrån*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2018.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Bergquist, Mats, docent, fd ambassadör, Stockholm

Enestam, Jan-Erik, minister, Västanfjärd, Finland

Engblom, Lars-Åke, professor em, Göteborg

Kuusisto, Anja, journalist, *Åbo Underrättelser*

Skei, Hans H., *NT:s* norske redaktör, Oslo

Wivel, Henrik, *NT:s* danske redaktör, Köpenhamn

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 18 juni 2015

Nästa val 5 juni 2019

Socialdemokratiet	46
Dansk Folkeparti	37
Venstre, Danmarks Liberale Parti	34
Enhedslisten	14
Liberal Alliance	13
Alternativet	10
Det Radikale Venstre	8
Socialistisk Folkeparti	7
Det Konservative Folkeparti	6
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Nunatta Qitornai (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Tjóðveldi (Färöarnas repr.)	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 19 april 2015

Nästa val 14 april 2019

Centerpartiet	49
Samlingspartiet	38
Socialdemokratiska partiet	35
Blå framtid	18
Sannfinländarna	17
De Gröna	15
Vänsterförbundet	12
Svenska folkpartiet och Ålands representant	10
Kristdemokraterna	5
Liike Nyt-rörelsen	1

Island

Altinget 63 medlemmar	
Val 28 oktober 2017	
Selvstændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	
Venstrepartiet - De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð	
Fremskrittspartiet/Framsóknarflokkurinn	
Alliancen/Samfylkingin	
Centerpartiet/Miðflokkurinn	
Piratpartiet/Píratar	
Folkets parti/Flokkur fólksins	
Liberal reform/Viðresin	

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 11 september 2017	
Arbeiderpartiet	49
Høyre	45
Fremskrittspartiet	27
Senterpartiet	19
Sosialistisk Venstreparti	11
Kristelig Folkeparti	8
Venstre	8
Miljøpartiet De Grønne	1
Rødt	1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 9 september 2018	
Socialdemokraterna	100
Moderata samlingspartiet	70
Sverigedemokraterna	62
Centerpartiet	31
Vänsterpartiet	28
Kristdemokraterna	22
Liberalerna	19
Miljöpartiet de gröna	16
Utan partibeteckning	1

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 1 september 2015	
Nästa val september 2019	
16 Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	8
11 Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	7
8 Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	6
7 Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet)	6
6 Framsókn	2
4 Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
4 Nýtt Sjálvstýri (Selvstyrepartiet)	2

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Extraordinärt val 24 april 2018	
Siumut	10
Inuit Ataqatigiit	8
Demokraterne	6
Partii Naleraq	3
Atassut	2
Nunatta Qitornai	1
Samarbejdspartiet	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 18 oktober 2015	
Nästa val oktober 2019	
Liberalerna på Åland	7
Åländsk Center	7
Moderat samling	5
Ålands socialdemokrater	5
Obunden samling	3
Ålands framtid	2
Åländsk demokrati	1

/LW per maj 2019

SAMMANFATTNING

2019 års andra utgåva har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. Val och kommande val, samt regeringsbildningar och ombildningar har varit de dominerande händelserna i politiken i Norden 2018. För de fem ländervisa översikterna svarar Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle och Maggie Strömberg. Tecknarna är Jens Hage, Wilfred Hildonen, Halldór Baldursson, Inge Grødum och Kjell Nilsson-Mäki. *NT:s* finländske redaktör Guy Lindström har skrivit en sammanfattande inledning.

Ytterligare bidrag på artikelsidan är Arild Bye som skriver om den norske bildhuggaren Nils Aas. *NT:s* tf huvudredaktör Lena Wiklund har besökt Nordiska ministerrådets institution NordGen som samarbetar för växter, skog och husdjur. Lisbeth Bonde har intervjuat den danske fotografen Per Bak Jensen.

NT:s norske redaktör resonerar i *För egen räkning* kring att olika nordiska erfarenheter kan speglas under vinjetten. Anders Ljunggren analyserar i sin *Krönika om nordiskt samarbete* ett förändrat politiskt landskap i Norden.

I avdelningen *Letterstedtska föreningen* finns samlat minnesord över avlidne *NT:s* huvudredaktör Claes Wiklund. De är författade av Björn von Sydow, Lars-Åke Engblom, Bengt Sundelius samt *NT:s* nationella redaktörer Guy Lindström, Snjólaug Ólafsdóttir, Hans H. Skei och Henrik Wivel.

"Nynorsk litteraturhistorie" är ett praktverk på 2,2 kilo som Hans H. Skei tar sig an i numrets *Bokessä*.

Kring böcker och människor består av sex bidrag. Jan-Erik Enestam skriver om nordiskt operativt försvarssamarbete. Mats Bergquist har läst Henrik Berggrens bok "Landet utanför. Sverige och kriget 1939-1940". *NT:s* danske redaktör Henrik Wivel anmäler en biografi om danske konstnären Per Kirkeby. Jörn Donners "Sista striden" tas upp av Anja Kuusisto. Lars-Åke Engblom har läst en antologi om balansen mellan politiker och reportrar. Claes Wiklunds recension av moderatledaren Anna Kinberg Batras memorbok omfattar också en utblick till kvinnliga politiska ledare i Norden, och avslutar recensionsavdelningen.

Sist i numret återfinns mandatställningen 2018 i de nordiska parlamenten.

LW

TIIVISTELMÄ

Vuoden 2019 toisen numeron päätema on Pohjoismaiden viime vuoden poliittiset tapahtumat. Vaalit ja tulevat vaalit sekä hallitusten muodostaminen ja uudelleenjärjestely ovat olleet vallitsevat poliittiset tapahtumat. Eri maiden katsauksista vastaavat Arne Hardis, Jan-Anders Ekström, Arna Schram, Harald Stanghelle ja Maggie Strömberg. Piirrosten tekijät ovat Jens Hage, Wilfred Hildonen, Halldór Baldursson, Inge Grødum ja Kjell Nilsson-Mäki. *NT*:n suomalainen toimittaja Guy Lindström on kirjoittanut tiivistävän johdannon.

Artikkelisarjassa on mukana myös Arild Bye, joka kirjoittaa norjalaisesta kuvanveistäjästä Nils Aasista. *NT*:n v.t. päätoimittaja Lena Wiklund on tutustunut Pohjoismaiden ministerineuvoston NordGen-laitokseen, joka tekee kasveja, metsää- ja kotieläimiä koskevaa yhteistyötä. Lisbeth Bonde on haastatellut tanskalaista valokuvaajaa Per Bak Jensenä.

NT:n norjalainen toimittaja pohtii *För egen räkning* -palstalla sitä, että vinjetin alla voi kuvata Pohjoismaiden eri kokemuksia. Anders Ljunggren analysoi *Krönika om nordiskt samarbete* -palstallaan Pohjolan muuttunutta poliittista maisemaa.

Letterstedska föreningens osastoon on koottu muistosanat *NT*:n hiljattain kuolleesta päätoimittajasta Claes Wiklundista. Kirjoittajat ovat Björn von Sydow, Lars-Åke Engblom, Bengt Sundelius sekä *NT*:n kansalliset toimittajat Guy Lindström, Snjólaug Ólafsdóttir, Hans H. Skei ja Henrik Wivel.

"Nynorsk litteraturhistorie" on 2,2 kilon painoinen loistoteos, josta Hans H. Skei kirjoittaa tämän numeron *Bokessä*-osastossa.

Kring böcker och människor koostuu kuudesta artikkelista. Jan-Erik Enestam kirjoittaa pohjoismaisesta operatiivisesta puolustusyhteistyöstä. Mats Bergquist on lukenut Henrik Berggrenin kirjan "Landet utanför. Sverige och kriget 1939-1940". *NT*:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel ilmoittaa tanskalaisen taiteilijan Per Kirkebyn elämäkerran. Jörn Donnerin kirjan "Lopullinen taistelu" esittelee Anja Kuusisto. Lars-Åke Engblom on lukenut poliitikkojen ja reporterien välistä tasapainoa käsittelevän antologian. Viimeisenä osastossa on Claes Wiklundin arvostelu moderaattien johtajan Anna Kinberg Batran muistelmista ja se käsittää myös katsauksen Pohjolan poliittisiin naisjohtajiin.

Lehdessä on vielä Pohjoismaiden parlamenttien edustajapaikkojen jakauma 2018.

LW

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetsspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2019 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2019 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefotid fredagar 10-12.
E-post: info@letterstedtska.org

Tf huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel +46-(0)70-405 00 31. E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no